

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. MUHAMMED DÖNEMİNDE “EMÂN”

Memduh ÇELMELİ

Danışman
Prof. Dr. Rıza SAVAŞ

İZMİR - 2013

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2005800478

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Memduh ÇELMELİ
Tez Başlığı : Hz.Muhammed Döneminde "Eman"

Savunma Tarihi : 15.05.2013

Danışmanı : Prof.Dr.Rıza SAVAŞ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Rıza SAVAŞ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Tahsin KOÇYIĞIT	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Ömer DURLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (✓)

Oy Çokluğu ()

Memduh ÇELMELİ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Hz.Muhammed Döneminde "Eman"" başlıklı Tezi (✓) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Hz. Muhammed Döneminde Emân**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2013

Memduh ÇELMELİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hz. Muhammed Döneminde “Emân”

Memduh ÇELMELİ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslâm Tarihi ve Sanatları Programı

Emân, “güvence altına almak, himaye etmek, can güvenliğini sağlamak” anlamlarında kullanılmaktadır.

Bu araştırmamızda, emân uygulamalarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilmesi için öncelikle emân vermek için kullanılan kavramlar ele alınmıştır. Bu kavramlardan yola çıkarak, İslâmî döneme geçişte kazandığı yeni anlam ve uygulama alanları arasında bir kıyaslamaya yer verildi. Emân verme şartları yanında, sözlü ve yazılı emân uygulamasına örnekler verildi. Emân isteme hususunda ihtiyaç halinde din ayrımı gözetmeksizin can güvenliğini sağlayabilecek kimselerden himaye istenmesine yönelik örneklere yer verildi.

Emân vermenin, İslâm tarihinde önemli bir yere sahip olan Hicrete katkısı üzerinde duruldu. Müslümanlar, Mekke döneminde himayeye daha çok ihtiyaç duymaları sebebiyle emân alan durumunda iken Medine’ye hicretten sonra İslâm’ın hızla yayılmasıyla ve kazanılan savaşlarla artık emân veren konumuna gelmişlerdir. Mekke’nin fethiyle birlikte ise umumî bir emân uygulamasıyla karşılaşırız. Peygamberliğini ilan etmesinden sonraki süreçte Hz. Peygamber’in şahsına ve beraberindeki Müslümanlara çok ağır hakaretler ve işkenceler yapılmıştı. Her türlü kötülüğün yapıldığı bu süreçte Hz. Peygamber’in, emân isteyenlere karşı nasıl merhametle davrandığının örnekleri gösterilmiştir. Hz. Muhammed dönemi emân uygulamalarında, “intikam duygusuyla hareket edilmeyerek” umumiyetle af yolunun tercih edildiği ortaya

çıkılmaktadır. Emân verildikten sonra İslâm'a karşı önyargılarından kurtularak Müslüman olan kimseler dikkat çekmektedir.

Tezin hazırlanmasında, kavram incelemesinde lügatlerden, emân uygulaması örnekleri için siyer, megâzî, tarih ve hadis kitaplarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Emân, Himaye etmek, Civâr, Can Güvenliği, Güvence Altına Almak.

ABSTRACT

Master's Thesis

“Aman” in the Times of Prophet Muhammad

Memduh ÇELMELİ

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

Aman, means “to secure, asylum, to protect someone’s life”.

In this research, to make a comprehensive evaluation of aman practices, firstly we deal with the concepts which use to giving aman. Than we try make a comparison between these concepts and using these terms in Islamic period which it gained new meanings and new area of practicing. Beside conditions of give aman we give some examples of oral and written amans. In addition we give some examples which show us in the case of need there is no distinction in terms of religious identity.

It is underlined also contribution of aman during Hicrah which has an important role in Islamic history. In Meccean period while Muslims in aman takers position because of they need more protection, after the Hicrah in Medina they became aman givers because of their victories in wars and spreading of Islam. After conquest of Mecca, however we see a common practice of aman. We also see, in spite of hostilities against the Prophet and early Muslims in early times, Prophet behaves kindly those who ask aman. This shows us prophet did not behave in a sense of revenge, rather he preferred to forgive in general. Some peoples became Muslims abandoning their prejudices after giving aman are remarkable.

We have referred to dictionaries in searching the concepts, and we have used books of seyar, magaze, history and hadith for examples of aman.

Keywords: Aman, Asylum, Jewār, Safety Of Life, To Secure.

**HZ. MUHAMMED DÖNEMİNDE “EMÂN”
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
EMÂN VE EMÂN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR**

1.1. EMÂN KAVRAMI	3
1.2. EMÂN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	7
1.2.1. Civâr	7
1.2.2. Zimmet	8
1.2.3. Hilf	9
1.2.4. Himâ	12
1.2.5. Ahd	13
1.2.6. İlâf	14
1.2.7. Menn	15
1.2.8. Asabiyet	16
1.3. İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE EMÂN UYGULAMALARI	17

İKİNCİ BÖLÜM

MEKKE DÖNEMİNDE EMÂN

2.1. MEKKE'DE MÜSLÜMANLARIN EMÂN İÇİNDE YAŞAMALARI	20
2.2. EMÂNINI KAYBEDEN MÜSLÜMANLARIN HABEŞİSTAN'A HİCRETİ	21
2.3. HABEŞİSTAN'DA MÜSLÜMANLARIN EMÂN İÇİNDE YAŞAMALARI	26
2.4. HABEŞİSTAN'DAN DÖNEN BAZI MÜSLÜMANLARIN MEKKE'DE EMÂN ARAYIŞI	27
2.4.1. Osman b. Maz'un'un Velid b. Muğîre'nin Himayesinden Çıkması	28
2.4.2. Ebû Seleme b. Abdileed'e Emân Veren Ebû Tâlib'e İtiraz	29
2.5. EMÂNINI KAYBEDEN MÜSLÜMANLARIN MEDİNE'YE HİCRETİ	30
2.5.1. Ebû Tâlib'in Yeğeni Hz. Muhammed'e Emânı	30
2.5.2. Mut'im b. Adiyy'in Hz. Peygamber'e Emân Vermesi	33
2.5.3. Akabe Biatı Sonrası Ensar'ın Emânı ve Medine'ye Hicret	36
2.5.4. Hicret Yolculuğunda Sürâkâ'ya Yazılı Emân (emânnâme) Verilmesi	38
2.5.5. Hazrecli Es'ad b. Zurare'ye Evslilerin Emân Vermesi	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDİNE DÖNEMİNDE EMÂN

3.1. MEDİNE VESİKASINDA EMÂN KONUSU İLE İLGİLİ MADDELER	41
3.2. MÜNAFIKLARIN MÜSLÜMANLARI EMÂN İSTEMEYE TEŞVİKİ	44
3.3. HZ. PEYGAMBER'E SUİKAST GİRİŞİMİNDE BULUNAN KİŞİNİN EMÂN DİLEMESİ	44
3.4. BENÎ NADİR YAHUDİLERİNE EMÂN VERİLMESİ	45
3.5. BENÎ KURAYZA YAHUDİLERİNİN EMÂN İSTEMESİ	47
3.6. BENÎ KURAYZA'DAN AMR B. SU'DÂ'YA EMÂN VERİLİŞİ	48
3.7. BENÎ KURAYZA'NIN EMÂN İÇİN YARDIM İSTEMESİ	49
3.8. ZEBİR B. BATA İLE AİLESİNE EMÂN VERİLİŞİ	49
3.9. BENÎ KURAYZA'DAN NÜBÂTE'NİN EMÂN DIŞI TUTULMASI	50
3.10. GAMRE SEFERİ'NDE YAKALANAN CASUSUN EMÂN İSTEMESİ	51
3.11. HZ. ZEYNEB'İN KOCASI EBÛ'L-ÂS'A EMÂN VERMESİ	52

3.12. SA'D B. BEKROĞULLARININ CASUSUNUN EMÂN DİLEMESİ	53
3.13. HUDEYBİYE ANTLAŞMASI SONRASI EMÂN UYGULAMALARI	54
3.13.1. Hudeybiye Antlaşması Esnasında Ebû Cendel'in Himaye Talebi	56
3.13.2. Hudeybiye Sonrası Himaye İsteyen Kadınların Antlaşma Dışı Tutulması	57
3.13.3. Hayber Yahudilerinin Emân Talebi	58
3.13.4. Necran Piskoposu el-Hâris'e Hz. Peygamber'den Yazılı Emân	61
3.13.5. Hz. Peygamber Tarafından Çeşitli Kabilelere Verilen Emânnâmeler	63
3.14. MU'TE'DE KOMUTALARA HZ. PEYGAMBER'İN EMÂN TAVSİYESİ	64
3.15. MEKKE'NİN FETHİ SÜRECİNDE EMÂN UYGULAMALARI	65
3.15.1. Ebû Süfyan'ın Emân Arayışı Ve Evinin Emân Evi Olması	65
3.15.2. Müşriklerden Himâs'ın Emân İçin Evine Sığınması	73
3.15.3. Taif Kuşatması Sırasında Karşılıklı Emân Talebi	74
3.15.4. Adiy b. Hâtem'in Emân Almadan Hz. Peygamber'in Yanına Gelmesi	76
3.16. TALEP ETMEDİKLERİ HALDE EMÂN ALTINA ALINANLAR	77
3.17. EMÂN DIŞINDA OLDUKLARI İLAN EDİLİP SONRADAN EMÂN VERİLENLER	78
3.17.1. İkrime b. Ebî Cehil'e Emân Verilişi	81
3.17.2. Safvân b. Ümeyye' ye Emân Verilmesi	82
3.17.3. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'e Eman Verilmesi	83
3.17.4. Abdullah b. Ziba'râ'ya Emân Verilmesi	84
3.17.5. Vahşî b. Harb'e Emân Verilmesi	85
3.17.6. Hebbâr b. el-Esved'e Emân verilmesi	85
3.17.7. Hind bnt. Utbe'ye Emân Verilmesi	87
3.17.8. Kureynâ'ya (Fertenâ) Emân verilmesi	88
3.17.9. Kaside-i Bürde'nin Şairi Ka'b b. Züheyr'e Emân Verilmesi	88
3.18. EMÂN KAPSAMI DIŞINDA TUTULANLAR	89
3.18.1. Nadr b. el-Hâris'in Emân İsteğinin Reddedilişi	90
3.18.2. Ukbe b. Ebî Muayt'a Emân Verilmemesi	91
3.18.3. Abdullah b. Hatal	92
3.18.4. el-Huveyris b. Nukayz	93
3.18.5. Mikyes b. Hübâbe	93

3.18.6. Sâre (Ümmü Sâre)	94
3.18.7. Kureybâ (Ernebe)	94
3.19. VERİLEN EMÂNI BOZANLARA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TUTUMU	95
3.19.1. Emâna İhanet ve Bi'ri Maûne Olayı	96
3.19.2. Emân Aldatmacası ve er-Recî' Hadisesi	98
3.19.3. Emân Verilen Yezid b. Zema'ın Şehit Edilmesi	100
3.20. EMÂN KONUSUNDA İSLÂMİYETİN GETİRDİĞİ YENİLİKLER	100
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

a.s	Aleyhisselâm
b.	Bin
bnt.	Binti
çev.	Çeviren
h.	Hicrî
Hz.	Hazreti
m.	Miladî
s.	Sayfa
thk.	Tahkik

GİRİŞ

Bu çalışmamızda, “Can ve mal güvenliğini tehlikede gören kişilerin uygun gördükleri kimselerden kendilerini himaye altına almalarını istemeleri” anlamına gelen emânın, Hz. Peygamber döneminde nasıl uygulandığını ele aldık.

Emân, İslâm öncesi dönemde de fertler ve kabileler arasında can güvenliğini sağlamada önemli bir işleve sahiptir. Emân sayesinde kişiler, emniyet içerisinde ticari faaliyetlerini yerine getirebiliyorlar, güvenli bir şekilde ülkeler arası seyahatlerde bulunabiliyorlardı. Çalışmamız, Hz. Peygamber dönemini kapsıyor. Ancak İslâm öncesi dönemde emânın, önemli bir işleve sahip olması sebebiyle tarihi süreçte nasıl uygulandığının da ortaya konması konu bütünlüğü açısından önemliydi. Bu bize, Hz. Peygamber dönemi ve öncesi emân uygulamaları arasında bir karşılaştırmaya gitme fırsatı vermiş oldu.

Emân anlamına gelecek şekilde kullanılan kavramların çeşitliliği konunun ortaya konmasını zorlaştırmaktadır. Aynı olay içerisinde benzer birden çok kavramın yer alması kavram incelemesinin önemini artırmaktadır.

Çalışmamızı, Giriş bölümü dışında üç ana bölümde incelemeye çalıştık. Birinci bölümde emân kavramı üzerinde durduk. Yine emânla ilişkili kavramların tahlilini yaptık. Kavramların İslâm öncesi dönemde ve Hz. Peygamber döneminde uygulama şekillerine örneklere yer verdik. İkinci bölümde Mekke döneminde emân uygulamalarına değindik. Bu bölümde eman ile hicret arasındaki ilişkiye dikkat çektik. Üçüncü bölümde Medine döneminde emânın nasıl uygulandığına örnekler verdik. Mekke'nin fethiyle birlikte genel bir af ilanını ve af kapsamı dışında tutulanları, gerekçeleriyle ortaya koymaya çalıştık. Farklı bir yerde bulunmasını gerektirecek özel bir durum söz konusu değilse, uygulama örneklerini kronolojik sıraya dikkat ederek verdik.

Kavram incelemesinde İbn Manzûr'un Lisanü'l-Arab, ez-Zebîdî'in Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs adlı eserlerinden ve Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nin konumuzla ilgili maddelerinden istifade ettik. Emân uygulamaları için İbn İshâk'ın Sîretu İbn İshâk'ından, el-Vâkidî'nin el-Megâzî'sinden, İbn Hişâm'ın es-Sîretu'n-Nebeviyye'sinden, İbn Sa'd'ın et-Tabakâtu'l-Kübrâ'sından, İbn Habîb'in el-Muhabber ve el-Münemmak'ından, el-Belâzurî'nin Fütûhu'l-Buldan ve Ensâbu'l-

Eşrâf'ından, Cevâd Ali'in el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm adlı eserinden faydalandık. Cevâd Ali ve İbn Habîb'in eserlerinde İslâm öncesi emân uygulamaları hakkında önemli bilgiler yer alıyordu. Bunların yanında Buhârî, İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un hadis kitaplarında konumuzla ilgili örnekler bulduk. Ayrıca günümüzde yapılan ve konumuza ışık tutacak araştırmalardan istifade ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMÂN VE EMÂN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. EMÂN KAVRAMI (أَمَان)

“Emn” kökünden türeyen emân “güven içinde olmak, güven, güvence, güvenlik” “emniyette olmak”, “endişeden kurtulmak”, “korkmamak” anlamlarına gelmektedir. Yine aynı kökten gelen “iman” kavramı da “tasdik etmek” “onaylamak” anlamlarına gelmekte “inandığı, onayladığı şeyde emin olmayı” ifade etmektedir. Emânetin zıttı hıyanettir.¹ Emniyet içinde olma duygusu, korkuyu ortadan kaldıran bir durumdur.²

Emân isteyen kimseye müste'min, emân verilene müste'men, emân veren kişiye de müemmin denir.³

Hız. Peygamber döneminde emân; zarar göreceğinden korkan kişiye, güvence altında olduğuna dâir verilen yazı, söz veya emân vereni hatırlatacak bir alamet olarak uygulanmıştır.

Tek kişiye emân verilebildiği gibi toplu olarak bir kabileye de emân verilebilmektedir. Emân, kendisine zarar vereceğini düşündüğü kimseden korunmak için başkasından istenebildiği gibi duruma göre af dileme şeklinde can güvenliğini tehdit eden kişiden de istenebilmekteydi. Emân talebi, can güvenliğini tehdit eden kişinin kendisinden doğrudan talep edilememesi durumunda ise onun değer verdiği hatırı sayılır kimseler aracılığıyla yapılıyordu.

Emân dileme, mevcut haklarından mahrum kalan insanların başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş esnasında canının bağışlanması, işlediği bir suç sebebiyle öldürülme korkusu yaşamaması, yolculuk sırasında yol emniyetinin sağlanması, ellerinden alınan mallarının kendilerine iade edilmesi, düşmanları tarafından toplum dışı ilan edilme, kan davaları gibi çeşitli sebeplere dayalı olarak emân istenebilmektedir.⁴

¹ İbn Manzûr, “Emn”, **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sadr, Beyrut, 1955-1956, Cilt: 16, s. 160.

² Kureyş Sûresi, 106/ 4. "الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ"

³ Nebi Bozkurt, “Emân”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, Cilt: 11, s. 75.

⁴ Cevâd Ali, **el-Mufasssal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm**, Câmiatu Bağdât, Bağdât, 1993, Cilt: 2, s. 227; Cilt: 3, s. 354.

Bu gün insanlar bir ülkeden başka ülkeye giderken kendi ülkesinden çıkış, gideceği ülkeden de giriş izninin olması gerekiyor. Eğer ülkeler arasında serbest dolaşım için gerekli sözleşmeler imzalanmışsa kişiler daha rahat bir giriş çıkış hakkına sahip olabiliyor. Günümüzde nasıl ki vize pasaport işlemleri ile ülkeler arası seyahatler yapılabiliyorsa o dönemde de gerek sözlü gerekse yazılı olarak verilen emân ile güvenli seyahat imkanına kavuşuluyordu. Böylece o kişi veya kabilelerin hayatı sigorta altına alınmış oluyordu.

Kur'an-ı Kerim'de, doğrudan “emân” (أَمَان) kelimesi geçmemektedir. Ancak Tevbe sûresi altıncı ayette emân anlamı ifade eden ve emân yerine kullanılan “civâr” kelimesi yer almaktadır. Yine bu ayette “güvenli yer, güven içinde olunan yer” anlamında “me'mene” kelimesi vardır. Bu ayette : “Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa (civâr), Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere (me'mene) ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir”⁵ buyrulurken müşriklere emân verilmesi, Allah'ın kelâmından haberdar olmaları için onlara fırsat verilmesi ve bunun için onların güvenli bir yerde emân altında bulundurulmaları emredilmektedir. Müşriklerden, İslâm memleketine elçi olarak giren olursa, bu elçilik de onun hakkında bir emân sayılır. Aynı şekilde, İslâm beldesine bir mal almak gayesiyle girerse, hem onun malı, hem de kendisi için emân söz konusudur.⁶ Yirmi üç yıllık bir mücadelenin sonlarına doğru nazil olan bu hüküm, yıllarca süren düşmanlıkları veya yaşadıkları çevrenin baskısıyla İslâm'ı ve Müslümanları yakından tanıma imkanı bulamayan müşrikler için özgür iradeyle karar verebilecekleri bir fırsat hazırlamıştır. Bu süreç sonunda emân talep eden şahıs, İslâm'ı kabul edip etmemekte serbesttir.⁷ Bu güven ortamı Allah'ın kelâmını işitebilmeleri, ön yargılarından kurtulmaları ve Müslümanlarla diyalog kurmaları için önemli bir fırsattır.

Hadislerde, pek çok “emân” uygulaması örnekleri vardır. Bu hadislerde, emân anlamına gelecek şekilde “civâr, zimmet, menn, ahd” gibi farklı kavramlar yer almaktadır. Bunlar arasından da emân uygulamalarında, “civâr” ve “zimmet” kelimeleri daha çok kullanılmıştır. Emân anlamına gelen kavramların zaman zaman

⁵ Tevbe Sûresi, 9/ 6. وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ

⁶ Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Tahran, 1937, Cilt: 15, s. 229.

⁷ Bülent Şenay, “Redemptoris Missio Değil Emân ve Tevellâ”, **Diyanet İşleri Başkanlığı III. Din Şûrası**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 803.

bir arada kullanıldığını görüyoruz. Osman b. Maz'un'un, amcası Velid b. Mugîre'nin himayesine girmesi ve daha sonra; "Vallahi, arkadaşlarımın ve ev halkının Allah yolunda uğradıkları türlü belâ ve işkencelere, bir müşrikin himayesi altında bulunarak benim uğramayışım, emniyet içinde bulunuşum, benim için büyük bir noksandır!" diyerek, onun himayesini reddedmesinin anlatıldığı hadiste, civâr, ahd, zimmet ve emân kelimeleri bir arada kullanılmıştır.⁸

Emân ile ilişkili kavramlardan biri de iman kavramıdır. Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki **emn (emân)** kökünden türeyen **îmân** “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir.⁹

Terim olarak iman “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır. Bu inanca sahip kimseye mü’min, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kimseye de Müslim denir.¹⁰

“Kur’ân’da, bireyin emniyet içinde yaşama isteği ve ilahi mesaja teslimiyet göstermek, iman olarak adlandırılmaktadır. Hem kendini hem de çevredekileri huzur, güven ve sükûn hisleriyle yaşatmak şeklinde değerlendirilebilecek iman ve taşıyıcısı mü’min, aynı zamanda Allah’ın yeryüzünde arzu ettiği insan tipinin ortaya çıkmasını gerçekleştiren kişi denilebilir.”¹¹

Kur’an’da “huzur bulmak, güven duymak” anlamında itmi’nân kavramı kullanılır.¹² İman, tam bir güven içinde birinin sözünü doğrulamayı, emân da birinin verdiği söze tam bir güveni ifade eder. Mü’min, hem kendisine güvenir hem de başkasına güven verir. Nasıl ki iman eden kişi kendini koruma altına alıyorsa,

⁸ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-Nebeviyye**, Dâru İhyâit-Turâsi’l-Arabiyyi, Mısır, 1936, Cilt: 2, ss. 9-10; el-Belâzurî, **Ensâbu’l-Eşrâf**, Daru’l-Meârif, Mısır, 1959, (Ensâb), Cilt: 1, s. 227; el-Beyhakî, **Delâilü’n-Nübüvve**, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1985, (Delâil), Cilt: 2, s. 291; İbnü’l-Esrî, **Üsdü’l-Câbe**, Dâru Sâdr, Kahire, 1970, Cilt: 3, s. 598; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, Mektebetü’l-Fellâh, Mısır, 1932, Cilt: 3, s. 92.

⁹ İbn Manzûr, **Emn**, Cilt: 16, s. 160; Mustafa Sinanoğlu, “İman”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, Cilt: 22, s. 214.

¹⁰ Sinanoğlu, Cilt: 22, s. 214.

¹¹ Tevfik Yücedoğru, “Kur’an’da İman Kavramı”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 77-89.

¹² Bakara Sûresi, 2/260; وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمَرْ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي (İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır inandım, fakat kalbimin mutmain olması için dedi.); Ra’d Sûresi, 13/28; الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sukûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.)

Allah'a sığınarak kendini güvence altında hissediyorsa, emân alan kimse de emân veren kimseye sığınarak kendini güven içinde hisseder.

Emânı sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Sözlü emân zaman zaman emân vereni hatırlatacak bir alametle birlikte gerçekleşirdi ki buna "emân alameti" adı verilir. "Emân akdinin mutlaka yazılı olması gerekmiyordu. Emâna delâlet eden bir eşya bir söz veya hareket bunu ifade edebiliyordu. Bir kabilenin ileri geleni kendi kabilesi içinde veya bir başka kabiledede herhangi birine emân verebilirdi. Müemmin, emân verdiği kişinin can, mal ve namusunun korunmasında sorumluluk taşır, gerektiğinde onu müdafaa ederdi."¹³ İslâm öncesi emân geleneği daha çok sözlü iken İslâmiyetle birlikte yazılı emân uygulamalarında bir artış görülmektedir. Yazılı emân, emânın en açık şekilde ifade edilmiş tarzıdır. Bu şekildeki yazılı emânlara "emânnâme" adı verilir. Emân bazen bir yüzük, bazan da emân vereni hatırlatacak bir giysi olabilmekteydi. Emânda ilan önemlidir. İnsanların toplu olarak bulunduğu yerlerde emân veren kişi, kime nasıl emân verdiğini ilan ederdi. Emân verenin, himayeden vazgeçmesi veya emân altındaki kişinin bu himayeden çıkmayı istemesi durumlarında da yine mümkünse topluluk önünde ilan edilirdi.

Sözlü emâna Taif dönüşü, Mekke'ye girebilmesi için Mut'im b. Adiy'in, Hz. Peygambere'e verdiği emânı örnek olarak verebiliriz.¹⁴ Hz. Ebû Bekir'in Mekke'de yaşanan baskılar sonucunda inancını rahatça yaşayabilmek amacıyla Habeşistan'a hicret için yola çıkması üzerine onu yarı yoldan döndüren ve ona himayeci (civâr) olan İbnu'd-Duğunne'nin yaptığı da sözlü bir emân vermedir.¹⁵ Bu emânlar Müslüman olmayan kişiler tarafından verilmiştir. Müslümanlar tarafından verilen sözlü emânlara, Ümmü Hânî'nin¹⁶ ve Hz. Zeyneb'in vermiş olduğu emânları örnek olarak gösterebiliriz.

Medine'ye Hicret esnasında, yakalayana verilecek ödülü hak etmek için, Hz. Peygamber'in izini takip eden, ancak başına gelen olaylar sebebiyle Hz. Peygamber'den emân dilemek zorunda kalan Sürâka b. Mâlik'e yazılı emân (emânnâme) verilmiştir. Sürâka yıllar sonra, Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde

¹³ Bozkurt, Cilt: 11, s. 75.

¹⁴ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 137.

¹⁵ İbn İshâk, **Sîretu İbni İshâk**, (tahkik: Hamidullah), Hayra Hizmet Vakfı, Konya, 1981, ss. 218-219; İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 11-13; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 206; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 94.

¹⁶ İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 53-54.

elindeki bu emân mektubunu göstererek kendini hatırlattı.¹⁷ Necran piskoposu el-Hâris b. Alkame'ye zimmet altında olduklarına dair verilen belge de bir emânnâmedir.¹⁸ Başka bir emânnâme de, Tay kabilesinden Muaviyeoğullarına verilmiştir. Bu emânnâmeyi Hz. Peygamber, ez-Zübeyr b. el-Avvâm'a yazdırmıştır.¹⁹

1.2. EMÂN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.2.1. Civâr (جَوَار)

Civâr kelimesi, komşu, ortak, mazlum iken imdada yetişen, muahede, emân anlamlarında kullanılmaktadır.²⁰ İstecâre; emân dileme, korunma için yalvarma, himaye olunmayı isteme, sığınma (iltica) anlamlarındadır. Himaye isteyen "müstecir", himaye altına alınana "câr", himaye edene de "mücîr" denilmektedir. Kur'an'da, "Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden emân talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı..."²¹ ayetinde emân verme, sığınma talebinde bulunma anlamlarında "istecâra" fiili kullanılmıştır. "...Daima O koruyup hükmediyor. Kendisi asla korunmaya muhtaç olmuyor..."²² ayetiyle, Allah'ın kimsenin himayesine muhtaç olmadığı "ecâra" fiili ile anlatılıyor.

Civâr, Cahiliye devrinde ve İslâmiyette emân ve himayeyi ifade etmek için kullanılmış bir kavramdır. Câr kelimesi, haksızlığa uğrayan kişiyi koruyanı ifade ettiği gibi ona sığınan içinde kullanılmıştır. Bu kavram, birini himaye etme işini hem fertler hem de aile, aşiret ve kabileler üstlenebildiği için civârı ferdî ve ictimaî olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Gerek himaye isteyen (müstecîr)²³ ve bu isteği kabul edilerek himaye altına alınan kimsenin (câr), gerekse himaye eden şahsın (mücîr)²⁴ uyacağı bazı esaslar mevcuttu.²⁵ İnsanların toplu olarak buldukları bir

¹⁷ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 134-135; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 488; Muhammed Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyasiyye**, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1987, (el-Vesâik), s. 54.

¹⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, Cilt: 3, ss. 629-635; Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993, (İslâm Peygamberi), Cilt: 1, ss. 620-624; Hamidullah, el-Vesâik, s. 179.

¹⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 369; Hamidullah, el-Vesâik, s. 298.

²⁰ İbn Manzûr, Cvr, Cilt: 5, s. 224,

²¹ Tevbe Sûresi, 9/ 6.

²² Mü'minûn Sûresi, 23/ 88. قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

²³ مستجير

²⁴ مجير

ortamda himaye talebinin ve himayeyi kabulün açıkça ilan edilmesi bu esaslara bir örnektir. Himayenin kaldırılması da yine benzer şekilde gerçekleştirilirdi. Himaye eden kişinin sebepsiz yere bu taahhüdünü bozması, sözüne ihanet etmesi büyük bir utanç sayılırdı. Bu onlar için bir şeref meselesi olarak görülürdü. Hz. Ebû Bekir'e evinin içinde ibadet etmesi şartıyla emân veren İbnu'd-Duğunne, bu şartın yerine gelmediğini gördüğünde, verdiği emânı bozmak istemediği için, Hz. Ebû Bekir'den emânı kendisine iade etmesini istemiş ve; "Ben bir kimseye vermiş olduğum himaye taahhüdümü bozduğumu Arapların işitmesini istemem!"²⁶ demiştir.

Uygulamalar açısından bakıldığında civârın, getirdiği hak ve sorumluluklar açısından, emân ile aynı anlayış ve uygulamalara tekabül ettiği, ancak civârın mekânla daha çok bağlantılı bir kavram olduğu görülmektedir. Bir çok civâr örneğinde, civâr veren gücün hâkim olduğu mekâna iltihak anlamının bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁷

1.2.2. Zimmet (ذِمَّة)

Sözlükte, ahd, emân, dokunulmazlık, kefalet, garanti, hak, hürmet, civârmanalarına gelmektedir. Müslüman idarecilerin emân ve himayesine giren kişiye zimmet ehli denir.²⁸ Zimmî; malı, dini teminat altına alınmış kişi demektir. Tevbe sûresinin 8. ve 10. ayetlerinde zimmet kelimesi, sözleşme, anlaşma, ahd manalarında kullanılmakta, fırsat ellerine geçse müşriklerin hiçbir antlaşmaya, söze, yemine uymayacakları, ne kadar saldırgan oldukları anlatılmaktadır.²⁹

"Müslümanlar kanlarında eşittirler. En yakını onu korumaya (zimmet) koşar. En uzağı onlara yardım eder. Onlar kendilerinden başkalarına karşı bir el gibidirler. Güçlüleri zayıflarını korurlar. Yürüyenleri oturanlarına yardım ederler."³⁰ Hadis-i Şerifte zimmet, Müslümanların birbirlerini koruyup gözetmesi, kollaması anlamında

²⁵ Ahmet Önkal, "Civâr", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, Cilt: 8, s. 34.

²⁶ el-Belâzurî, *Ensâb*, Cilt: 1, s. 206; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

²⁷ Büşra Sıdika Kaya, **İslâm Öncesi Arab Toplumunda Emân Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 16.

²⁸ İbn Manzûr, *Zimmet*, Cilt: 15, s. 112.

²⁹ Tevbe Sûresi, 9/ 8, 10. كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ (Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, halbuki kalpleri buna karşı çıkıyor.) لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ (Bir mü'min hakkında ne akrabalık (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirler. İşte onlar taşkınlık yapanların ta kendileridir.)

³⁰ Ebû Dâvûd, **Sünenu Ebî Dâvûd**, Cihâd 9/2751; İbnu Mâce, **Sünenu İbni Mâce**, Diyât 21/ 2673.

kullanılmıştır. Müslümanlardan birisinin düşmanlarından birisini zimmetine alması durumunda diğer müslümanlar onun zimmeti altındaki kimseye emân vermiş olurlardı. Zimmetine girmek demek, dokunulmazlık zırhına bürünmek anlamına geliyordu.

Hz. Peygamber, Hıristiyan oldukları halde Necran halkına bir yazı ile; “Sizden kim riba/faiz ile alış-veriş yaparsa, ona zimmet yoktur”³¹ buyurarak zimmet ehlinin uyacağı kurallar konusunda onları uyarılmıştır.

Osman b. Maz'un'un, amcası Velid b. Mugîre'nin himayesinden çıkmasının anlatıldığı rivayetlerde, zimmet kelimesi sığınma, himayesine girme, emân anlamlarını kapsayacak şekilde ve civâr kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.³²

1.2.3. Hilf (حَيْف)

Hilf, yemin, antlaşma, akid, bir şeyi gerçekleştirmeye güçlü ve kesin bir niyetle azmetmek, ahid, bir şeye bağlı olmak anlamlarına gelmektedir. Hilf, yardımlaşma, dayanışma amaçlı yapılan anlaşmaları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Hilf yapan kişiye halîf (çoğulu ahlâf) denir.³³

Hilf, İslâm öncesi dönemde yardımlaşma, dayanışma ve himâye amacıyla yapılan anlaşma ve ittifaklar için çok kullanılan bir kavramdır.³⁴ O dönemde daha çok iki amaca dayalı olarak hilf yapılmaktaydı. Birincisi savunma amaçlı olarak yapılanıdır ki burada kabileler arasında çıkabilecek savaşlarda caydırıcılık etkisi olması amacı güdülmüştür. İkincisi mazlumun hakkını iade etmek için oluşturulan hilflerdir.³⁵ Savunma amaçlı hilfler, zayıf kabilelerin kuvvetli olanın himayesine girmesiyle gerçekleşirdi ve yapılan bir törenle her konuda birbirlerinin yardımına koşacaklarına dair yemin edilirdi. Bu kabilelerden herhangi birisinin üçüncü bir kişiye veya kabileye tanıyacağı emân ve himayeyi de kabul ederlerdi. İslâm öncesi

³¹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 327; İbn Kayyım el- Cevziyye, Cilt: 3, ss. 629-635; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, ss. 619-624; Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, ss. 174-179.

³² İbn Hişâm, Cilt: 1, ss. 9-10; el-Belâzuri, Ensâb, Cilt: 1, s. 227; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 291; İbnü'l- Esîr, Üsdü'l-Ğabe, Cilt: 3, s. 598; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 92.

³³ İbn Manzûr, Hilf, Cilt: 10, s. 398.

³⁴ Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, Cilt: 18, ss. 29-30; Kaya, s. 24.

³⁵ Özkuyumcu, Cilt: 18, ss. 29-30.

dönemde gerçekleşen Hilfü'l-mutayyebîn ve Hilfu'l-ahlâf, Hz. Peygamber'in dedelerinden olan Kusay'ın torunlarının birbirlerine karşı oluşturdukları ittifaklardır. Mekke'nin yönetiminde önemli yere sahip olan görevlerin (sikâye, liva, rifade...) paylaşımı konusunda Abdüddâroğulları ve Abdümenâfoğulları arasında anlaşmazlık yaşandı. Abdümenâfoğulları'nı destekleyenlerin oluşturduğu ittifaka ve anlaşmaya Hilfü'l-mutayyebîn, Abdüddâroğulları'nı destekleyenlerin oluşturduğuna Hilfu'l-ahlâf denildi.³⁶ Kardeş çocukları Mekke'de paylaşılmayan bu görevler için bir birleriyle savaşacak duruma gelmişlerdi. Neyse ki bir müddet sonra uzlaşma yanlısı olanların ağırlığını koymaları ile, görevler konusunda paylaşım gidilerek savaş önlenmiş oldu.

İkinci tür olan ve mazlumlar için kurulan hilflerde gaye ırk ayrımı gözetmeksizin mazumlara destek olmak, onlara haklarını iade edinceye kadar zalimle mücadele etmektir. Bu amaçla bir araya gelen kabileler, mazlumun hakkını zalimden alıncaya kadar mücadele edeceklerine dair yemin ederlerdi.

Kabile savaşlarının çok sık yaşandığı arap yarımadasında ticaret güvenliğini sağlamak için savaşmanın haram sayıldığı aylar (el-Eşhuru'l-hurûm) uygulaması başlatılmıştı. Bu güvenlik ortamında insanlar emniyetli bir şekilde ticaretlerini yerine getirebiliyorlardı. Mekke-Taif-Medine üçgeni ise, üçünün arka arkaya geldiği dört barış ayı (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) nedeniyle, özellikle elverişli bir yer haline geliyor ve bu da, Arabistan bölgesinin en uzak bölgelerine gidiş-dönüş biçimindeki iki yönlü yolculukları mümkün kılıyordu. Genel olarak, bu ateşkes durumuna büyük bir titizlikle uyuluyordu. Bu ateşkes dönemine uyulmayarak silaha başvurulması ve haram ayların kutsiyetinin ihlal edilmesi durumunda çıkan savaşlara "Ficâr savaşı"³⁷ deniliyordu. Bu ortamda, kabileler arası dayanışma antlaşmaları (hulf) önemli hale geliyordu. Diğer kabiler arasında fitne çıkarmak ve yağmalarda bulunmak üzere işbirliği yapan kabilelerin yanında haksızlıklarla mücadele etmek, mazluma sahip çıkmak için oluşturulmuş teşkilatlar da vardı. Hilfu'l-fudûl antlaşması gibi.³⁸ Hz. Peygamber'in amcalarından Zübeyr, Hilfu'l-fudûl teşkilâtının kurulmasında etkili olmuştur. Gençlerden ve yaşlılardan oluşan çok sayıda Mekkeli,

³⁶ İbn Habîb, **el-Muhabber**, Dârü'l-Afaki'l-Cedide, Beyrut, s. 167; **el-Munemmak**, Beyrut, 1985, ss. 52-54, 203, 220, 341.

³⁷ Hamidullah, İslam Peygamberi, Cilt: 1, s. 51.

³⁸ İbn Habîb, el-Munemmak, ss. 52-54.

zengin ve saygın bir insan olan Abdullah b. Cüd'an'ın evinde düzenlenen törene katılarak şu yemini etmişlerdi:

“*Vallahi, bundan böyle Mekke'de yerli olsun, yabancı olsun, zulme uğramış hiç bir kimse bırakmayacağız. Zulme meydan vermeyeceğiz. Mazlumlar zalimlerden haklarını alıncaya kadar mazlumlarla birlikte hareket edeceğiz...*”³⁹ Bu yemin töreninde onların arasında bulunan Hz. Peygamber, peygamberliğinden sonra, Abdullah b. Cüd'an'ın evindeki Hilfu'l-fudûl'e katılmış olmaktan her zaman gurur duyduğunu; “Bu şerefi, kızıl tüylü deve sürüsüne bile değişmeyeceğini, şimdi bile çağrılacak olsa buna cevap vermeye daima hazır olduğunu”⁴⁰ söylemiştir.

“Arap toplumunda yine zayıfların himaye altına girdiği bir hilf şekli de fertler arasında uygulanıyordu. Bu hilf Arap tarihinde iki türlü uygulama alanı bulmuştur. Birincisi belli bir süre ile sınırlı kalan türdü ve daha çok mazlumun bir müddet güçlü bir şahsın himayesinde kalması şeklinde oluyordu. İkincisinde ise güçsüz halîf himayesine girdiği şahsın "mevlâ"sı olarak anılırdı. Himayeci, himayesine aldığı kişiyi isterse kardeşliğe veya evlâtlığa kabul edip nesebine dâhil edebilirdi.”⁴¹

Hz. Peygamber, İslâm öncesi dönemde katıldığı Hilfu'l-fudûl teşkilatından övgü ile bahsederken, muhacir ve ensar arasında Medine'de anlaşma (hif) ⁴² sağladıktan sonra “İslâm'da hilf yoktur”⁴³ buyurmuştur. Hz. Peygamber, Medine'de muhacir ile ensar arasında kardeşlik (muâhât) anlaşması kurmuştur. Bu bağ o kadar güçlü idi ki taraflar bir akraba gibi birbirlerine mirasçı olabiliyorlardı.⁴⁴ Ancak daha sonra Kur'an-ı Kerim'de birbirlerine mirasçı olma yönünden akrabaların daha evla olduğuna⁴⁵ işaret edildiğinden bu uygulamaya son verilmiş oldu. Hz. Peygamber; “İslâm'da hilf yoktur İslâm kardeşliği vardır” sözüyle, cahiliyye dönemindeki ittifakın (hif) yerini İslâm kardeşliğinin aldığını haber vermiştir.⁴⁶ Ancak Hilfu'l-fudûl

³⁹ İbn Habîb, el-Munemmak, ss. 219, 340, 341.

⁴⁰ İbn Habîb, el-Muhabber, s. 167; İbn Habîb, el-Munemmak, s. 52-54, 203, 220, 341.

⁴¹ Özkuyumcu, Cilt: 18, s. 30.

⁴² Buhârî, **Sahîhu'l-Buhârî**, İstanbul, 1979, Kefâlet, 2.

⁴³ Buhârî, Kefâlet, 39/ 2.

⁴⁴ Nisâ Sûresi, 4/ 33. **وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدْتُمْ أَيْمَانَكُمْ فَأَتَوْهُمْ نَصِيْبُهُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا** (Her biri için ana-babanın ve akrabasının bıraktıklarından varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı (ahitleştiginiz) kimselere de kendi hisselerini verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir.)

⁴⁵ Enfal Sûresi, 8/ 75. **وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ ۖ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي** (Daha sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte cihad edenlere gelince, işte onlar da sizdendir. Allah'ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha lâyıktırlar. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.)

⁴⁶ İbrahim Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara,

münasebetiyle; "Ben böyle bir antlaşmaya İslâmî dönemde de çağrılısam yine katılırım" diyerek müslümanların iyilik ve hayır üzere yardımlaşmak için başka din mensuplarıyla hilf teşkilâtı (Hilfû'l-velâ) kurabileceklerine işaret etmiştir.⁴⁷

Hilf, İslâm öncesi Arap toplumunda önemli bir rol oynadı ve İslâmî dönemde de bazı değişikliklerle varlığını devam ettirdi.⁴⁸ Hz. Peygamber, iyi amaçlara hizmet ettiği sürece cahiliyye döneminden kalma bazı adetleri devam ettirmiş, bu adetlerin yerine daha güzellerini koyduktan sonra da öncekine gerek kalmadığını ilan etmiştir. Bazen de önceden şartlar gereği izin vermediği bir uygulamaya tehlike ortadan kalktıktan sonra müsaade etmiştir. Önceleri cahiliyye adetlerine dönme endişesiyle kabir ziyaretine izin vermezken daha sonraları şirke düşme tehlikesi ortadan kalktığından kabir ziyaretini teşvik etmiştir.⁴⁹

1.2.4. Himâ (حمى)

Lugatte, himaye etmek, korumak, zarar gelecek şeylere engel olmak, zararlı şeylerden men etmek anlamlarına gelir.⁵⁰ Himaye kelimesi terim olarak kişi, aile, aşiret ve kabilelerin herhangi bir saldırıya karşı birbirlerini koruması anlamına gelmektedir. Araplar, çevresindekileri himaye eden kimseye "hâmi'l-humeyyâ" derlerdi. Himaye yerine zaman zaman civar (komşuluk) ve hafâre kelimeleri de kullanılmıştır. Tehaffür ise bir kimseden himaye edilmesini istemektir. Himaye eden kişiye de hafîr (hafîrû'l-kavm) denilir. İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen yabancı bir kimseye verilen can ve mal güvenliğini ifade eden eman ve ahid kelimeleri de buna yakın anlamlarda kullanılmıştır.⁵¹

Kur'an-ı Kerim'de, himaye etme ile aynı kökten gelen "hamiyet" kelimesi kullanılmıştır. Hamiyet, ahlâk terimi olarak namus, din, vatan gibi üstün değerleri koruma, bunların saldırıya uğramasından dolayı öfkelenme, savunmak için harekete geçme; insanın kendisine utanç veren bir işi yapmaktan kaçınması; aralarında kan bağı bulunan kimselerde mevcut birbirini koruma duygusu gibi çeşitli şekillerde

2003, s. 142-143.

⁴⁷ Özkuyumcu, Cilt: 17, s. 30.

⁴⁸ Ella Landau -Tasseron, "Alliances Among the Arabs", **al-Qantara**, 2005, ss. 141-173.

⁴⁹ Ebû Dâvud, Cenâiz 15/ 3235.

⁵⁰ İbn Manzûr, Himâ, Cilt: 18, s. 216.

⁵¹ Bozkurt, "Himaye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, Cilt: 18, s. 56.

açıklanmıştır.⁵² Medine'den yola çıkarak Hudeybiye'ye kadar gelen Müslümanları Kâbe'yi ziyaretten alıkoyan müşriklerin bu tutumları “cahiliye hamiyeti” olarak ifade edilerek kınanmıştır. Buna mukabil Hz. Peygamber'in ve beraberindeki Müslümanların sukûnet ve güven içinde (sekîne) olduklarına dikkat çekilmiştir.⁵³ Müşrikler, Müslümanları Kâbe'yi ziyaretten alıkoyarak kalınmamışlar taraflar arasında imzalanan antlaşmanın metnine Hz. Peygamber'in “Allah'ın resûlü” olduğuna dair ibarenin konulmasına karşı çıkmışlardı.⁵⁴

1.2.5. Ahd (عهد)

Ahd, “Bir şeyin yerine getirilmesini emretmek, talimat vermek; söz vermek” mânalarına geldiği gibi, isim olarak, “emir, talimat, taahhüt, antlaşma, yükümlülük, itimat veren söz” anlamlarına gelir. Ahidde hem yemin, hem de kesin söz verme anlamı vardır. Yemin, ahidin dinî ve kutsî yönünü, söz verme de ahlâkî yönünü teşkil eder.⁵⁵ İslâm devletinin hâkimiyeti altında yaşamak üzere kendileriyle anlaşma yapılan gayri müslimler için “ehlül'-ahd” tabiri de kullanılmıştır.

Hadislerde zaman zaman ahid kelimesi emân vermeyi ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Kendisine emân verilen kimsenin öldürülmesinin ne kadar kötü bir davranış olduğunu anlatan Hz. Peygamber; "Kim kendisine (emân verilerek) antlaşma yapılan (muâhade) bir kimseyi, anlaşma altındayken öldürürse, Allah ona cenneti haram eder"⁵⁶ buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in İslâm'ı öğretmek için gönderdiği irşad birliği Bi'ri Ma'u'ne'de baskına uğramıştı. Sağ kurtulan Amr b. Ümeyye, dönüş yolunda karşısına çıkan Âmiroğullarından iki kişiyi, kendilerine saldıran kabileden olduğunu düşündüğünden, şehit edilen arkadaşlarının intikamını almak maksadıyla onları

⁵² Mustafa Çağrıncı, “Hamiyet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1997, Cilt: 15, s. 481.

⁵³ Fetih Sûresi, 48/ 26. **إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ** وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (Hani inkâr edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise, Peygamberine ve inananlara huzur ve güvenini indirmiş ve onların takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı. Zaten onlar buna lâyık ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir.)

⁵⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 611; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 332; İbn Sa'd, Cilt: 2, ss. 95-97; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 350.

⁵⁵ Abdurrahman Küçük, “Ahid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1988, Cilt: 1, s. 532-533.

⁵⁶ Ebû Dâvud, Cihâd 9/ 2760.

öldürmüştü. Bunu öğrenen Hz. Peygamber; “Sen ne kötü bir iş yaptın, o ikisine emân ve söz (ahd) verilmişti”⁵⁷ buyurarak, hata ile de olsa böyle bir olaya sebep olan Amr b. Ümeyye’yi azarlamıştır. Bu olayda emân ve ahd kavramları birlikte kullanılarak öldürülen kimseler ile Müslümanlar arasındaki anlaşmanın önemi pekiştirilmiştir.

1.2.6. Îlâf (الإلاف)

Lugatte "alıştırma, ısındırma, ahid, antlaşma, ülfet, istek üzerine verilen be-rat" gibi anlamlara gelmektedir. Îlâf, İslâm öncesi arap toplumunda anlaşmalar için kullanılan bir kavramdır. İslâm öncesinde Kureyş kabilesinin bazı kabilelerle ve ülkelerle yaptığı ticarî antlaşmalar ve bu amaçla verilen serbest dolaşım izni için bu kavram kullanılmıştır.⁵⁸

Îlâfin İslâm öncesi dönemde, kabilelerin kendi aralarında ve başka ülkeler arasında serbest dolaşım ve ticaret güvenliğini sağlamak için yaptığı anlaşmalarda kullanıldığını görüyoruz. Abdümenâf’ın dört oğlu (Hâşim, Muttalib, Abdüşems ve Nevfel) farklı bölgelere giderek ticaret güvenliğini sağlayacak anlaşmalar yapmışlardır. Böyle bir antlaşma, özellikle Hz. Peygamber’in dedelerinden Hâşim b. Abdümenâf zamanında yapılmıştır. Hâşim’in Suriye’ye seyahat etmesi, bu sırada Bizans imparatoru ile Mekkeli tacirlerin güven içinde seyahat etmeleri için ondan bir belge alması,⁵⁹ yol güzergâhındaki kabilelerle de saldırmazlık anlaşmaları imzalaması üzerine ticaret için her zaman önemini koruyan yol güvenliği tesis edilmiş oluyordu. Muttalib Yemen’e, Abdüşems Habeşistan’a, Nevfel İran’a giderek yaptığı anlaşmalar ile Mekke'nin ticaretine milletlerarası bir mahiyet kazandırmışlardır. Abdümenâf’ın bu dört oğluna bu başarılarından dolayı “Ashâbü’l-îlâf”⁶⁰ denilmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de, îlâfin ticarete Kureyş kabilesine sağladığı faydaya dikkat çekilmiştir. Bunun neticesinde onları açlıktan kurtaran ve korkudan emin kılan Allah’a kulluk etmeleri istenmiştir: “Kureyşi alıştırdığı için. Onları kış ve yaz

⁵⁷ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 364; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 75.

⁵⁸ İbn Manzûr, Elf, Cilt: 10, s. 351; Muhammed Mustafa ez-Zebîdî, “Elf”, **Tâcu’l-Arûs**, Beyrut, 1886, Cilt: V, s. 43; İbn Habîb, el-Muhabber, s. 162.

⁵⁹ İbn Sa’d, Cilt: 1, s. 78.

⁶⁰ İbn Habîb, el-Muhabber, s. 162; Hamidullah, “Îlâf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1988, Cilt: 22, ss. 63-64

yolculuklarına alıştırdığı için. Bu Kâbe'nin Rabbine kulluk etsinler. Onları açıktan kurtarana ve her türlü korkudan emin kılana"⁶¹

Îlâf, uygulanış yönüyle emâna benzemektedir. Îlâf yoluyla yapılan anlaşmalar ile serbest dolaşım hakkı sağlanmış oluyordu. Bu sayede can ve mal güvenliği koruma altına alınan kişiler, kendilerini güvende hissediyorlardı. Emân verilen kişilerin buldukları yerde serbest dolaşım hakkına, can ve mal güvenliğine sahip olması, korkudan emin kılınması gibi sağladığı faydalar açısından îlâf ile aralarında benzerlik vardır.

1.2.7. Menn (مَنَّ)

Menn, sözlükte "birine nimet vermek, iyilik yapmak, ihşanda bulunmak, lütuf ve yaptığı iyiliği başa kakmak" anlamlarındadır. Bu kavram kullanıldığı yere göre, "iyilik etmek" anlamıyla güzel bir davranışı gösterirken aynı zamanda yapılan iyiliği "başa kakmak" anlamıyla da kötü bir davranışı ifade etmektedir.⁶² Kur'an-ı Kerim'de, insanların Müslüman olmalarını bir lütuf gibi sunmalarının, başa kakmalarının (yemünnüne) yanlış olduğu anlatıldıktan sonra Allah'ın o kimseleri hidayete erdirmiş olmasının gerçek lütuf (yemünne) olduğuna⁶³ dikkat çekilmektedir.

Mennân; Allah'ın güzel isimlerinden biri olup, Allah'ın kullarına olan ihşanın çokluğunu ve sayısız nimetler verdiğini ifade eder.⁶⁴ Allah'ın bu vasfı Kur'ân'da "menne - yemünnü" fiiliyle ifade edilmiştir: "...Allah, kullarından dilediğine nimetini lütfeder (yemünnü)..."⁶⁵; Kur'an, Hz. Peygamber'in bizlere gönderilmesini "Allah, mü'minlere büyük lütufta (menne) bulundu."⁶⁶ şeklinde haber veriyor.

Bazı hadislerde, canının bağışlanmasını isteyen kişiler, sık kullanılan emân,

⁶¹ İيلَافِ قُرَيْشٍ إِيْلَافَهُمْ رَحْلَةَ الشَّاءِ وَالصَّيْفِ 106/ 1-2; Kureyş sûresi,

⁶² İbn Manzûr, Menne, Cilt: 17, s. 303; ez-Zebîdî, Menne, Cilt: 10, s. 349.

⁶³ Hucurât Sûresi, 49/ 17. كُنْتُمْ لِلْإِيمَانِ إِذَا كُنْتُمْ مُمْسِكِينَ (Müslüman olmalarını bir lütufta bulunmuş gibi sana hatırlatıyorlar. De ki: Müslüman olmanızı bir lütuf gibi bana hatırlatıp durmayın. Tam tersine eğer doğru kimselerseniz sizi imana erdirmesinden dolayı Allah size lütufta bulunmuş oluyor.)

⁶⁴ İbn Mâce, Dua 9/3858.

⁶⁵ İbrâhim Sûresi, 14/11. قَالَ لَهُمْ رَسُولُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

⁶⁶ Âl-i İmrân Sûresi, 3/164. لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

civâr kavramları yerine affedilmeleri için “menne” kelimesini kullanmışlardır. Böylece kendilerine büyük bir lütufta bulunulmasını istemektedirler. Müslümanlara karşı düşmanlıkta aşırıya giden Nadr b. el-Hâris, Bedir savaşında esir düştüğünde Hz. Peygamber’in sert bakışlarından ürkekerek, başına gelecekleri hissettiğinden kendisine de diğer esirlere ne yapılacaksa aynısının yapılmasını isteyerek; "Bana arkadaşlarım gibi muamele yapın! Onlar öldürülürse, ben de öldürüleyim. Onlara emân (menne) verilirse, bana da emân verilsin!"⁶⁷ demiştir. Aynı şekilde Ukbe b. Ebî Muayt da Bedir’de esir düştükten sonra önceki yaptıklarının cezası olarak öldürüleceğini anlayınca; "Yâ Muhammed! Kavminden herkese yaptığını, bana da yap! Onları öldürürsen, beni de öldür! Onlara emân (menne) verirsen, bana da emân ver! Onlardan kurtulmalık akçesi alırsan, benden de onlar gibi kurtulmalık akçesi al!"⁶⁸ diyerek af talebinde bulunmuştur. Her iki hadisede de affedilme talepleri “menne” fiiliyle ifade edilmiştir. Bu kişiler, yaptıkları kötülüğe rağmen kendilerine büyük bir ihsanda bulunulmasını, minnettar olacakları bir muamele yapılmasını istemişlerdir.

Menn kavramı, bağışlanma talebinde bulunulması ve bu sayede can güvenliğinin sağlanması yönüyle uygulamada emân ile benzerlik göstermektedir.

1.2.8. Asabiyet (عصبية)

Aralarında baba tarafından kan bağı bulunan akrabaların oluşturduğu topluluğa “Asabe”⁶⁹ denir. Böyle bir topluluğun fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da “Asabiyet”⁷⁰ denir. Baba tarafından olan akrabalık (übüvvet) temel olmakla birlikte, akrabaların çokluğu ve dayanışması kabilenin gücünü arttıracığı için anne tarafından olan akrabalık da (huûlet) toplumsal ilişkilerde önemli bir yer tutmaktaydı.⁷¹

⁶⁷ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 106-107.

⁶⁸ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 82.

⁶⁹ İbn Manzûr, Asabe, Cilt: 2, s. 92.

⁷⁰ Mustafa Çağrı, “Asabiyet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, Cilt: 3, s. 453.

⁷¹ Sami Kiliçli, “İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 12, s. 59.

Asabiyette, “haksız da zalim de olsa kendi kabilesinden olana sahip çıkma”⁷² anlayışı hakim olduğu için bu tutum İslâm’ın ruhuna aykırı bir davranış şeklidir. Kur’an-ı Kerim’de bu tarz bir davranış şekli “cahiliye hamiyeti” olarak ifade edilmektedir.⁷³ Sırf kendi kabilesinden olduğu için her türlü yanlış davranışına rağmen birinin sahiplenilmesi, zulmüne ortak olunması şeklinde uygulanan bir asabiyet anlayışı Hz. Peygamber tarafından da şiddetle kınanmıştır.⁷⁴

İslâm’ın tebliğinde asabiyetin müsbet ve menfî etkileri olmuştur. Kureyş kabilesi içindeki rekabet sebebiyle peygamberin Haşimoğullarından çıkmış olmasını içlerine sindiremeyenlerin Hz. Peygamber’e muhalefetini asabiyetin İslâm’ın tebliğine menfî etkisi olarak görebiliriz. Tamamı olmasa da kendi içlerinden çıktığı için Haşimoğullarının Hz. Peygamber’i himaye etmesi de asabiyetin tebliğe müsbet etkisi olarak görülebilir.⁷⁵

1.3. İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE EMÂN UYGULAMALARI

Emân uygulamasının Arap toplumunda İslâm öncesi döneme uzanan köklü bir geçmişi vardır. Kabile hakimiyet ve sorumluluğunun ön planda olduğu devirlerde emân, hem kabileler arası savaşlarda belli şahıs ve gruplara teslim olmaları halinde malları ve canları için güvence vererek gereksiz yere kan dökülmesini önleyici ve barışı kolaylaştırıcı, hem de topluluklar arası ticari ve sosyal ilişkilerin artması için kabile ve şehir devletinin hâkimiyet alanı dahilinde yabancıların güven içinde dolaşmasını sağlayıcı bir fonksiyon üstlenmiştir.⁷⁶

İslâm öncesi dönemde, kabileler arası müttefik arayışlarında, uzak yerlere yapılan ticârî seferlerin güvenliğini sağlamada, mazlumların korunmasında, panayırların güvenli bir ortama dönüşmesinde, hac ibadetinin emniyetli bir şekilde yerine getirilmesinde emân uygulamasının önemli bir yeri vardır. O dönemde, “hilf, civâr, îlâf” kavramlarının zaman zaman, “emân” anlamına gelecek şekilde uygulandığını görüyoruz. Özellikle Hz. Peygamber’in dedelerinden Haşim’in ve kardeşlerinin, ticaret ve can güvenliği için kabileler arası ve çevre ülkelerle yaptığı

⁷² Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târihi’l-Arab Kable’l-İslâm*, Câmiatu Bağdât, Bağdat, 1993, Cilt: 4, s. 392.

⁷³ Fetih Sûresi, 48/ 25-26.

⁷⁴ Ebû Dâvud, Edeb 35/5118, 5120, 5121.

⁷⁵ Adem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem Siyasî Tarihindeki Etkileri*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004, ss. 63, 70.

⁷⁶ Bozkurt, Cilt: 11, s. 75.

anlaşmalar (hilm, ilm) uygulanış şekliyle emân özelliği taşımaktadır.⁷⁷ Savaşılması haram sayılan aylar (el-Eşhuru'l-Hurûm) uygulaması ve bunların da üçünün araka arkaya denk gelmesi çevresine göre Mekke ticaretine önemli artılar kazandırıyordu. Bütün Arabistan'a şamil çok sayıda ittifak anlaşmaları ve keza İran, Habeşistan, Bizans gibi yerlerin hükümdarları ile yapılmış anlaşmalarla birlikte Mekkeliler, Arap Yarımadası'nın diğer bölgelerinde hiç bulunmayan bir emniyet ortamı temin etmişti.⁷⁸

Araplar arasında, emân verilen kişinin emân altındayken zarar görmesi çok kınanacak bir durumdu. Bu uğurda savaşmayı bile göze alırlardı. Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in emânı (civâr) altında yaşayan Yahudi bir komşusu vardı. Bu kişi bir cinayete kurban gitmişti. İşin peşini bırakmayan Abdulmuttalib bu cinayeti, Mekkeli bir sopun başı olan Harb b. Ümeyye'nin tertiplemediğini ortaya çıkardı. Tarafsız birinin hakemliğine müracat edildi. Harb suçlu bulundu ve öldürülen kişinin diyetini ve çalınan mallarını ödemek zorunda kaldı.⁷⁹ Daha önce bahsettiğimiz şekilde, mazlumların sığındığı, onların haklarının savunulduğu, yardım amaçlı kurulan hilfler (Hilfu'l-fudûl)⁸⁰ vardı. Bunun yanında birbirlerine tepki olarak, birbirleriyle mücadele etmek hatta savaşmak amacıyla kurulan hilf örnekleri (Hilfu'l-mutayyebîn, Hilfu'l-ahlâf)⁸¹ mevcuttu. Kureyş ve Ehâbiş arasında, birbirlerine zarar vermemek, anlaşmazlıkları uzlaşmayla çözmek maksadıyla Hilfu's-silâh (uzlaştırma teşkilatı ve ittifakı) anlaşması yapıldığında, Kureyş'e mensup olan diğer zümreler bu anlaşmaya dahil olmamışlar ancak karşı da çıkmamışlardır.⁸²

Kabilecilik ortamında bir fert üzerine düşen görevleri yapmaz, kendisi ve kabilesinin şerefine leke sürecek davranışlarda bulunur ve kendisine yapılan uyarıları dikkate almazsa cezalandırılarak, aile ve kabilesiyle bağları koparıldı. Böylece o kabile mensubu olmaktan kaynaklanan tüm hak ve görevleri sona ererdi.⁸³ Bu durum halka açık yerlerde ilan edilirdi. Bu çok büyük bir ceza sayılırdı. Böyle kişilerin sürgün edildikleri de olurdu. Bu şekilde toplum dışı ilan edilen (hal')⁸⁴ kişi başka bir

⁷⁷ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 78; İbn Habîb, el-Muhabber, s. 162.

⁷⁸ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, s. 25.

⁷⁹ el-Belâzürî, Ensâb, Cilt: 1, s. 72; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, s. 34.

⁸⁰ İbn Sa'd, Cilt: 1, ss. 128-129.

⁸¹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 77; İbn Habîb, el-Muhabber, s. 167; el-Munemmak, ss. 52-54, 203, 220, 341.

⁸² Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, s. 55.

⁸³ Sami Kiliçli, Cilt: 12, s. 59.

⁸⁴ Cevâd Ali, Cilt: 4, s. 410.

kabilenin veya şahsın himayesine ihtiyaç duyardı. Bu durumdaki kişiye emân verilmesi sebebiyle zaman zaman kabileler arası çatışmalar çıkmıştır. İslâm öncesi dönemde, Seleme b. Hâris'i yaptıkları sebebiyle kabilesinden dışlayan (hal') Tağliboğulları ile ona sığınma hakkı tanıyan Bekr b. Vâiloğulları arasında yaşanan gerginlik çatışmayla sonuçlanmıştır.⁸⁵

⁸⁵ Cevâd Ali, Cilt: 2, s. 227, Cilt: 3, s. 354.

İKİNCİ BÖLÜM

MEKKE DÖNEMİNDE EMÂN

2.1. MEKKE'DE MÜSLÜMANLARIN EMÂN İÇİNDE YAŞAMALARI

Kur'an-ı Kerim çeşitli ayetlerinde Mekke'nin güven içinde bir yer olduğuna dikkat çekiyor. "Kâbe'nin insanlar için toplanma ve güven yeri yapıldığına"⁸⁶ işaret edilirken "güvenli Mekke şehri üzerine" and içiliyor.⁸⁷ Kur'an, Mekke'nin güven içinde kutsal bir yer olduğunu, çevresindeki olumsuzluklardan uzak tutulduğunu, buna rağmen insanların nankörlük ettiğini ve batıl şeylere inanmaya devam ettiklerini bize haber veriyor.⁸⁸

"Güven duygusu" değerini kaybetmeyen insanî hasletlerdendir. Mekke'de putperestlerin yaygın olması ve beraberindeki ahlakî bozulma sebebiyle, "güvenilir insan olma" daha çok aranır hale gelmiştir. Hz. Peygamber'in, böyle bir ortamda çevresindekilere güven veren kişiliği sebebiyle "el-Emîn" lakabıyla anılması önemli bir hususiyettir.⁸⁹

İslâm'a davet etme emri⁹⁰ verildikten sonra Hz. Peygamber yakın çevresine tebliğde bulunmaya başladı. "Bireysel davet" diyebileceğimiz bu süreçte faaliyetler ne kadar gizli yürütülürse yürütülsün yine de Mekke'de bu "yeni dînin" haberi duyulmaya başladı. Haberleri olsa da müşrikler, ilk başlarda çok büyük bir tepki göstermediler. Bunun sebebi, bu dînin neler getirdiği hakkında fazla bir malumata sahip olmamaları ve bu tür hareketlerin geçici bir heves olduğunu düşünmelerindedir. İlk zamanlarda Hz. Peygamber ve ona inananlar çok büyük bir baskı altında değillerdi ancak onlar yine de temkinli davranıyorlardı. Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanların can güvenlikleri tehlike altında olmadığından her hangi bir kimsenin himayesine ihtiyaçları yoktu. Hatta Hz. Peygamber ibadet için Kâbe'ye gidiyordu. Orada uygun zamanlarda ibadetini yapıyordu.⁹¹

⁸⁶ Bakara Sûresi, 2/ 125. "وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا." (Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık.)

⁸⁷ Tîn Sûresi, 95/ 3. "وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ" (Şu emîn beldeye yemin ederim ki...)

⁸⁸ Ankebût Sûresi, 29/ 67. "أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا أَمِنًا وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ"

⁸⁹ İbn İshâk, s. 57.

⁹⁰ Müddesir Sûresi, 74/1-3. "يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ", "فُمْ قَائِرٌ", "وَرَبِّكَ فَكَبْرٌ" (Ey bürünüp sarıyan! Kalk ve uyar. Sadece Rabbini büyük tanı.)

⁹¹ Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 113.

2.2. EMÂNINI KAYBEDEN MÜSLÜMANLARIN HABEŞİSTAN'A HİCRETİ

Mekke'de yaygın olan putperestliğe karşı çıkan, İbrâhim peygamberin temsil ettiği ve tek Allah inancına dayanan “Hanifler”⁹² vardı. Hanifler söz konusu olunca, bazı kişilerin putperestlikten çıkması, putperestliği aşağılayan sözler söylemesi, Mekke'de büyük bir çalkantıya sebep olmamıştı.⁹³ Ancak yeni bir din olarak ortaya çıkan İslâmiyetin hızla yayılmaya başlaması ile ona inananlara karşı büyük bir tahammülsüzlük gösterildi. Buna bağlı olarak da Mekke'de büyük bir hareketlilik başladı. İslâm dininin toplumda karşılık bulması ve Hz. Peygamber'in davasındaki kararlılığı sebebiyle Müşrikler, tepkilerini her geçen gün biraz daha artırdılar.

Hz. Peygamber, uarmaya yakın akrabalarından başla⁹⁴ ayeti gereği akrabalarını toplayarak tebliğde bulundu. Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb son nefesini verinceye kadar Müslümanlara karşı sürdüreceği muhalefetini bu toplantıda başlattı. “Sana emredileni açıkça söyle. Müşriklere aldırma”⁹⁵ ayetiyle açıktan umumî davet emri geldikten sonra Hz. Peygamber'e karşı yürütülen muhalefet büyümeye başladı. Bu davadan vaz geçileceğine inanan müşrikler düşündükleri gibi olmadığını gördüklerinde tepkilerini kademe kademe ilerlettiler. İlk başlarda alay ettiler,⁹⁶ Hz. Peygamber'in bir mecnun⁹⁷ olduğunu söylediler. Bunlar Müslüman olanları yıldırmanın hakaret etmeye, aşağılamaya başladılar. Bu da yetmedi himayesiz Müslümanları dövdüler. Ardından sadece Müslümanlara değil onlara

⁹² Bakara Sûresi, 2/135. وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (Yahudiler “Yahudi olun” ve Hristiyanlar da “Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” dediler. De ki: “Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.);

Âli İmran, 3/ 67. مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.); En'am Sûresi, 6/ 161. قُلْ إِنِّي هَدَيْتَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قَبِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ (De ki: “Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrahim'in dinine ilettiler. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.);

⁹³ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, s. 87.

⁹⁴ Şuarâ Sûresi, 26/214. وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ (En yakın akrabalarımı uyar.)

⁹⁵ Hicr Sûresi, 15/94. فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

⁹⁶ Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, ss. 115, 116.

⁹⁷ Zâriyât Sûresi, 51/52. كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاجِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ (İşte böylece, onlardan öncekilere her hangi bir peygamber geldiğinde hemen: O bir büyücüdür ya da delidir dediler.)

Kalem Sûresi, 68/51. وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ (Şüphesiz inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. Senin için; “Hiç şüphe yok o bir delidir” diyorlar.)

sahip çıkanları da içine alacak şekilde boykot başlattılar.⁹⁸ İlk Müslümanların arasında kendilerine arka çıkacak kimsesi bulunmayanlar, müşriklerin sürekli takibine maruz kaldılar. Müşrikler, Ebû Tâlib'in himayesi sebebiyle Hz. Peygamber'e yapamadıklarının acısını bu kimsesiz Müslümanlardan çıkarmaya kalkıştılar. Müslüman kölelere yönelik işkenceleri dayanılmaz boyutlara ulaştı.⁹⁹ Şiddetin dozunu sürekli arttırdıkları halde müşriklerin öfkesi dinmedi ve himayesiz Müslümanları işkenceyle öldürmeye kadar gittiler.¹⁰⁰

İnananların sayısı arttıkça Mekke'deki güven ortamı tehlikeye girmeye başladı. Mekke'de sürüp giden zulüm ve işkencelerin sonuç vermediği durumlarda emân hakkı kaldırıldı.¹⁰¹ Müslümanların, birisinin emânı olmadan Mekke'de güven içinde yaşaması zorlaştı. Ebû Tâlib'in himayesi bir yere kadar Hz. Peygamber'i koruyabiliyordu, bu bile ona yönelik hakaretlere, küfürlere ve ufak bazı fizikî saldırılara engel olamıyordu. Müşriklerden toplum içinde saygınlığı olan kimselerin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlıkta çok aşırıya gittiler. Hz. Peygamber'e düşmanlıkta aşırıya giden müşrik liderlerinin uzunca bir listesi oluşturulmuştur.¹⁰²

Gıfâr kabilesinden olan Ebû Zerr, kendi ifadesine göre otuz gün kadar Mekke'de yaşamış ve gece gündüz zezemden başka bir şey yiyip içmemişti. Kâbe'de bulunduğu sırada İsâf ve Nâ'ile adlı putlara tapınan kişileri eleştirmişti. Olayı duyan Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir bu kişiyi merak ettiler. Kabenin avlusuna geldiklerinde kendisini bir peygamber olarak takdim etmediği halde Hz. Peygamber'i tanıyan Ebû Zerr'i Hz. Ebû Bekir evinde misafir etti. Müslüman olmayı kabul eden Ebû Zerr'e Mekke'de yabancı olduğu için, şehirdeki bir aile ile "emân" anlaşması yapmadan uzun süreli olarak burada kalmasının onun için sakıncalı olduğunu söylediler. Hz. Peygamber ondan, kendi kabilesine gidip, İslâm'ı orada yaymasını istedi.¹⁰³

Müslümanların Mekke'de karşılaştıkları baskı ve işkenceler sebebiyle Habeşistan'a hicret etmelerine izin verildi. Hz. Peygamber Habeşistan hükümdarı

⁹⁸ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 209; Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 230.

⁹⁹ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, Dâru Sâdr, Beyrut, 1965, Cilt: 2, ss. 127-128.

¹⁰⁰ Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, ss. 156-157.

¹⁰¹ Levent Öztürk, **Etiyopya'da İslâmiyet I**, İstanbul, 2001, s. 59.

¹⁰² Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, ss. 123-124; M. Âsım Köksal, **İslâm Tarihi (Mekke Dönemi)**, İstanbul, 1981, ss. 220-221; Sami Kılınçlı, Cilt: 12, s. 68-83.

¹⁰³ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 63/33; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, ss. 93-94.

Necâşi'nin adil, yanındakilere zulmetmeyen bir hükümdar olduğunu haber verdi.¹⁰⁴ Habeşistan'a hicretin en önemli, belki de tek sâiki Mekkeli müşriklerin, müslümanlara karşı yaptıkları eziyet ve işkencelerin fayda vermediği durumlarda baskı altında tuttıkları kişilerin emân haklarını ellerinden almalarıydı.¹⁰⁵ İbnü'l Verdî'nin verdiği bilgiye göre Habeşistan'a hicret eden Müslümanların hepsi kabilelerinin kendisine sağladığı himayeyi kaybeden kimselerden oluşmaktaydı.¹⁰⁶

İlk hicret kafilesinde yer alan Âmir b. Rebîa ve hanımı Leyla bnt. Ebî Hasme hicret için hazırlık yapıyorlardı. Âmir b. Rebîa bir şeyler almak için çarşıya gittiğinde o sıralarda Müslümanların düşmanı olan Ömer b. el-Hattâb, Hz. Leyla'nın yanına geldi. Ömer; “Demek, buradan gidiyorsunuz?” deyince, Leyla; “Evet! Vallahi, artık Allah'ın yerlerinden bir yere çıkıp gideceğiz. Siz bizi işkencelere uğrattınız ve ezdiniz! Allah bize bir kurtuluş ve çıkış yolu açıncaya kadar, oralarda kalacağız” dedi. Ömer'in onlara iyi temennilerde bulunması ve üzgün görünmesi Hz. Leyla'yı şaşırtmıştı. Kocası çarşıdan dönünce ona; “Biraz önce Ömer'in bize karşı gösterdiği yumuşaklığı ve yufka yürekliliği, gideceğimizi öğrenince duyduğu üzüntüyü bir görmeliydin!” deyince Âmir; “Sen onun Müslüman olacağını mı umuyorsun?” dedi. “Evet” cevabı üzerine, o zamana kadar ki katı tutumu sebebiyle Ömer'in yumaşamayacağına inanan Âmir; “Şunu iyi bil ki, Hattab'ın eşeği Müslüman olur o Müslüman olmaz!” dedi.¹⁰⁷ Bu ve benzer olaylar özellikle himayesiz Müslümanların Mekke'de yaşadıkları zorluğu gözler önüne sermektedir. Bu kimselerden başka Hz. Osman ve hanımı Rukiyye, Zübeyr b. Avvam, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mes'ud ve Osman b. Maz'un Habeşistan'a ilk hicret edenler arasındadır.

Habeşistan'a hicret eden müslümanların emân hakkını kaybeden hür Müslümanlardan oluştuğunu görüyoruz. Savunmasız olmaları sebebiyle müşrikler tarafından en çok eziyete maruz kalan köleler ise efendilerinin izni olmadan şehirden ayrılmadıklarından hicret kafilesinin içinde yer alamamışlardır.¹⁰⁸

¹⁰⁴ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 344; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 66.

¹⁰⁵ Öztürk, s. 59.

¹⁰⁶ Zeynüddîn b. Ömer b. El-Verdî, **Târîhu İbni'l-Verdî**, Beyrut, 1996, Cilt: 1, s. 101; Öztürk, s. 61.

¹⁰⁷ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 100.

¹⁰⁸ Öztürk, s. 61.

Miladi 615 yılında gerçekleşen bu ilk hicret güzel bir şekilde sonuçlanmış ve Müslümanlar için Habeşistan güvenli bir yurt olmuştu. Habeşistan'dan gelen iyi haberler üzerine Mekke'yi güvenli bulmayan Müslümanlardan hicret için hazırlanmaya başlayanlar oldu.

İbnu'd-Duğunne'nin Hz. Ebû Bekir'e Emân Vermesi

Kimsesiz ve savunmasız Müslümanlara yapılan baskı ve eziyetlerle yetinmeyen müşrikler, toplumun kendisine rol model edineceği kimselerin Müslüman olmasından daha çok rahatsızlık duymakta idiler. İlk Müslümanlardan olan Hz. Ebû Bekir yaşanan baskılar sebebiyle Habeşistan'a hicret için Hz. Peygamber'den izin istedi. İzin verilince Hz. Ebû Bekir, Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete dahil olmak üzere dayısının oğlu Haris b. Hâlid ile birlikte yola çıktı.¹⁰⁹ Yolda Ehâbişlerin reisi İbnu'd-Duğunne ile karşılaştılar. Nereye gittiklerini soran İbnu'd-Duğunne'ye kavminin yaptığı eziyet ve işkenceleri anlattı ve serbestçe Rabbine ibadet edebileceği bir yere gitmek istediğini söyledi. İbnu'd-Duğunne, Hz. Ebû Bekir'e övgü dolu sözler söyledikten sonra onu himayesine (civâr) alacağını, koruyacağını¹¹⁰ söyleyerek onun tekrar Mekke'ye dönmesini ve ibadetini orada yapmasını söyledi.¹¹¹ Hz. Ebû Bekir, yanında Haris b. Hâlid'in bulunduğunu söyleyince İbnu'd-Duğunne ona emân veremeyeceğini söyledi. Haris b. Hâlid Habeşistan'a hicret için yoluna devam etti. Hz. Ebû Bekir, İbnu'd-Duğunne ile birlikte Mekke'ye döndü. İbnu'd-Duğunne Kureyşlilerin bulunduğu bir ortamda; "Ey Kureyş cemaatı! Ben Ebû Kuhâfe'nin oğlunu himayeme (civâr) aldım! Ona hiç kimse dokunmayacak, ancak iyilik edecektir!"¹¹² dedi. Müşrikler, isteksiz olsalar da ona emân verdiler. Bu emân vermeden dolayı müşrikler huzursuz olmuşlardı. İlk Müslümanlardan olan ve toplum içinde belli bir saygınlığı bulunan Hz. Ebû Bekir'in ibadetini izleyen ve okuyacağı Kur'an-ı Kerim'i dinleyen insanların özellikle de kadınların ve çocukların etkilenmesinden endişe ediyorlardı.¹¹³ Aldığı emân sebebiyle kimse ona ilişemeyeceği için onun etkilediği kişilerin İslâmiyet'e meyletmelerinden korkuyorlardı. Bu sebeple ibadetlerini evinde yapması şartıyla Hz.

¹⁰⁹ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 205; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 94.

¹¹⁰ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 206; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 94.

¹¹¹ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 94.

¹¹² İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 12-13; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 94.

¹¹³ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

Ebû Bekir'e emân verdiler.

Hız. Ebû Bekir bir müddet ibadetlerini evinde yaptı. Ancak daha sonra evinin önünde bir namazgah yaptı.¹¹⁴ Orada namaz kılmaya, Kur'ân okumaya başladı.¹¹⁵ Hz. Ebû Bekir'in bu halini gören müşrikler İbn Duğunne'ye; "Biz Ebû Bekir hakkında Rabbine evinde ibadet etmesi şartı ile himayene almana müsaade etmiştik. Ebû Bekir ise bu haddi tecavüz ederek evinin önünde bir namazgah yaptı, burada açıkça namaz kılmaya, Kur'ân okumaya başladı. Doğrusu, biz kadınlarımızın ve çocuklarımızın dinlerinden döndürülmelerinden korkuyoruz! Sen Ebû Bekir'i bundan men et! Eğer buna yanaşmazsa, kendisine verdiği himaye (zimmet) sözünü sana iade etmesini iste! Gerçekten, biz, sana verdiğimiz sözden caymayı çirkin görüyoruz. Fakat, Ebû Bekir'in açıktan ibadet etmesine de söz vermiş değiliz" dediler. Bunun üzerine İbnu'd-Duğunne, Hz. Ebû Bekir'in yanına varıp;¹¹⁶ "Ben seninle kavmini rahatsız edesin diye himaye taahhüdüne girmedim! Onlar, senin burada bulunmandan, asla hoşlanmamakta ve senden rahatsız olmaktadır! Evinin içine gir ve istediğini evinin içinde yap!¹¹⁷ Benim sana ne şartla söz vermiş olduğumu pekâlâ bilirsin! Şimdi sen ya o şarta göre hareket edersin, ya da senin üzerindeki himaye taahhüdümü (zimmet) bana iade edersin! Ben bir kimseye vermiş olduğum himaye taahhüdümü bozduğumu Arapların işitmesini istemem!" dedi.¹¹⁸ Hz. Ebû Bekir; "Ben senin üzerindeki himaye taahhüdünü sana iade edip de Allah'ın himayesiyle yetineyim mi?" diye sordu. İbnu'd-Duğunne; "Evet! Himaye taahhüdümü bana iade et!" dedi.¹¹⁹ Hz. Ebû Bekir; "Ey İbnu'd-Duğunne! Ben artık senin himayeni sana iade ediyorum. Ben Yüce Allah'ın ve Resûlünün himayesine razıyım!" dedi.¹²⁰ Bunun üzerine, İbn Duğunne; "Ey Kureyşliler! Ebû Kuhâfe'nin oğlu himaye taahhüdümü bana iade etmiş, benim işim bitmiştir! Artık, sizin işiniz adamınızdır!"¹²¹ dedi.

Bu emân Hz. Ebû Bekir'den kaldırılır kaldırılmaz müşriklerin eziyetlerine maruz kalmaya başlamıştır. Kâbe'ye doğru gitmekte olan Hz. Ebû Bekir'in başından aşağı toprak döken bir müşriğin yaptıklarına şahit olanlara onun yaptığını

¹¹⁴ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 206, İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95; Halebî, **İnsânu'l-Uyûn**, Matbaatu Mustafâ, Mısır, 1964, Cilt: 1, s. 484.

¹¹⁵ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 13; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 206; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

¹¹⁶ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

¹¹⁷ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 12-13.

¹¹⁸ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 206; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

¹¹⁹ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 12-13.

¹²⁰ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 206; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

¹²¹ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 12-13.

kınamalarını istercesine şikayette bulunan Hz. Ebû Bekir'e oradakiler onun, İbnu'd-Duğunne'ninemânından çıkmasını kastederek; "Bunu sen istedin, hakettin" anlamında karşılık verdiler. Hz. Ebû Bekir ise bu duyarsızlık karşısında başındaki toprakları silkelerken Rabbine dua etmekle yetiniyordu.¹²²

2.3. HABEŞİSTAN'DA MÜSLÜMANLARIN EMÂN İÇİNDE YAŞAMALARI

Müşrikler, Müslümanların arkasından Habeşistan'a giderek Necâşî'nin müslümanları ülkesine kabul etmemesi için büyük çaba sarfettiler. Müşriklerin tüm karalama kampanyalarına rağmen Habeş hükümdarı müslümanlara sahip çıktı ve onları himayesine aldı. Hz. Peygamber'in haber verdiği üzere Necâşî, adil bir hükümdar olduğunu¹²³ gösterdi ve müşrikler tarafından kendisine getirilen hediyeleri kabul etmeyerek onları büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Necâşî, Müslümanlara; "Ülkesinde emniyette olduklarını, güven içinde orada oturabileceklerini, kimsenin onlara bir şey söyleme haklarının olmadığını" söyleyerek emân vermiş oldu. Müşrikler adına Necâşî'ye gönderilen, Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Rebia, elleri boş olarak yurtlarına dönmek zorunda kaldılar.¹²⁴ Müslümanlar, Necâşî'nin verdiği emân ile burada güven içindeydiler. Habeşistan'a hicret eden kafilenin içinde Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe ve kocası Ubeydullah b. Cahş da bulunuyordu. İlk Müslümanlardan oldukları için ve Ümmü Habibe'nin babası Ebû Süfyan'ın ve annesi Hind b. Utbe'nin İslâm düşmanı olmaları sebebiyle Mekke'de rahat yüzü görmediklerinden Habeşistan'a ikinci hicret eden grup arasındaydılar. Ubeydullah b. Cahş burada İslâm dîninden çıkarak Hristiyan oldu. Bu duruma hanımı Ümmü Habîbe çok üzüldü. Daha sonra Hz. Peygamber, Ümmü Habîbe'ye evlenme teklifinde bulundu ve onunla evlendi.¹²⁵

¹²² İbn İshâk, ss. 217-218; İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 11-13; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 95.

¹²³ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 344; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 66.

¹²⁴ İbn Hişâm, Cilt: 1, ss. 363-364; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, ss. 301-304; İbn Kesîr, Cilt: 3, ss. 72-75.

¹²⁵ İbn Hişâm, Cilt: 1, ss. 237-238.

2.4. HABEŞİSTAN'DAN DÖNEN BAZI MÜSLÜMANLARIN MEKKE'DE EMÂN ARAYIŞI

Habeşistan, her ne kadar güvenli bir yer de olsa Hz. Peygamber'den, ailelerinden ve yurtlarından ayrı olmaları sebebiyle Müslümanların akılları doğup büyüdükleri topraklardaydı. Kendileri güven içinde iken Mekke'de hâlâ sıkıntı içinde Müslüman kardeşlerinin olduğunu biliyorlardı. Mekke'den gelecek her haber onlar için çok önemliydi. Nitekim böyle bir habere göre "müşriklerin azıllarının da içinde bulunduğu grup Hz. Peygamber ile birlikte secde etmişlerdi." "Ğarânik hadisesi"¹²⁶ olarak bildiğimiz bu olayın asılsız olduğunu Müslümanlar sonradan anlayacaklardı. Bu haber sebebiyle Müslümanların artık Mekke'de güven içinde olduklarını düşündüklerinden, bazıları Habeşistan'dan dönmek için harekete geçtiler. Onlara göre, Mekke'ye dönmeleri için bir sebep kalmamıştı. Mekke'ye dönme kararı almayan Müslümanlar ise Habeşistan'da emân içinde yaşamaya devam ettiler. Hayber'in fethi (h.7/m.628) sonrasında Habeşistan'dan yanına gelen Müslümanların arasında Cafer b. Ebî Tâlib'i gören Hz. Peygamber; "Hayber'in fethine mi sevinsem, Cafer'in dönüşüne mi?"¹²⁷ buyurarak sevincinin büyüklüğünü ifade etti.

Mekke'ye yaklaştıklarında haberin gerçek olmadığını, Müslümanların hâlâ baskı ve eziyet gördüklerini anlayınca Habeşistan'a dönmek veya Mekke'ye girmek arasında tereddüt yaşadılar. O kadar yolu gelmişken özlem duydukları Mekke'ye girme fikri ağır bastı. Aldıkları karara göre Mekke'deki durumu kendi gözleriyle daha yakından görüp şayet her şey eskisi gibiyse tekrar Habeşistan'a döneceklerdi. Ancak şehre birisinin emânı olmadan girmeleri tehlikeliydi. Bunun için emân alabilecekleri kimselere ulaşmaları gerekiyordu.¹²⁸

Hz. Osman hanımı Hz. Rukiyye ile birlikte Habeşistan'a hicret edenler arasındaydı. Hz. Osman, akrabasından Ebû Uhayha Saîd b. Âs'ın emânı altına girdi. Ebû Uhayha Saîd b. Âs adet olduğu üzere bu emânı oradakilere duyurdu. "Ey Kureyş cemaati! Ebû Uhayha, Osman b. Affan'ı himayesine aldı! Ona dokunmayınız!" denildikten sonra Hz. Osman bu emân ile Hz. Peygamber'in yanına rahatça gidip gelmeye başladı.

¹²⁶ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 205, İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, Cilt: 1, ss. 596-597.

¹²⁷ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 108.

¹²⁸ İbn Sa'd, Cilt: 1, ss. 205-206; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 227; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l- Ğâbe, Cilt: 4, s. 598.

Ebû Huzeyfe b. Utbe, Ümeyye b. Halef'in, Mus'ab b. Umeyr, Nadr b. Hâris'in veya Ebû Aziz b. Umeyr'in himayesine, Ebû Seleme b. Abdülesed, dayısı olan Ebû Tâlib'in himayesine, Âmir b. Rebîa, Âs b. Vâil'in, Hâtıb b. Amr, Huvaytib b. Abduluzzâ'nın himayesine, Osman b. Maz'un, amcası Velid b. Mugîre'nin himayesine girdi.¹²⁹ Abdullah b. Mes'ud'un, hiç kimseden emân almadan, Mekke'ye gizlice girdiğini öğreniyoruz.¹³⁰

2.4.1. Osman b. Maz'un'un Velid b. Muğîre'nin Himayesinden Çıkması

Osman b. Maz'un Habeşistan'dan dönünce Mekke'de ancak müşrik amcası Velid b. Muğîre'nin emânı (civâr) sayesinde güven içinde bulunuyordu. Ancak Resûlullah'ın ve sahabenin sıkıntı içinde oldukları bir ortamda vicdanen rahatsız olduğundan; "Vallahi, arkadaşlarımın ve ev halkının Allah yolunda uğradıkları türlü belâ ve işkencelere, bir müşrikin himayesi altında bulunarak benim uğramayışım, emniyet içinde bulunuşum, benim için büyük bir noksandır! Şaşılacak şey! Bir müşrikin himayesi altında nasıl bulunabilirim?¹³¹ Allah'ın himayesi, daha şerefli, daha emniyetlidir!"¹³² diyerek Velid'in emânından çıkmak istediğini ona söyledi.¹³³ Velid b. Muğîre; "Ey kardeşimin oğlu! Ne için himayemden çıkmak istiyorsun? Yoksa, kavminden bir kimse sana işkence mi yaptı? Veya küfür mü etti? Sana bir kimsenin kötülüğü mü dokundu"? Yoksa, benim himayem (zimmet) sana yeterli olmadı mı?" diye sordu.¹³⁴ Osman b. Maz'un, kimsenin kendisine zara vermediğini ancak; "Yüce Allah'ın himayesinde bulunmanın ona yeteceğini, O'ndan başkasının himayesinde bulunmayı istemediğini"¹³⁵ ısrarla söyleyince nasıl ki emân verilince topluluk huzurunda ilan ediyorlarsa adet olduğu üzere Velid, emânını kaldırdığını topluluğa duyurdu.¹³⁶

Emân kaldırılır kaldırılmaz hemen oracıkta Osmân b. Maz'un'un yaşadığı saldırı bize emânın kişinin güvenliği açısından ne kadar önemli olduğunun bir kanıtı

¹²⁹ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 10-11; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 227; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 92.

¹³⁰ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 228.

¹³¹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 598.

¹³² el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 227; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, ss. 77-78.

¹³³ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, s. 291; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 589.

¹³⁴ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 9; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 92, Halebî, Cilt: 2, s. 10.

¹³⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 593; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 92.

¹³⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 599; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 92; Halebî, Cilt: 2, s. 10.

niteliğindedir. Lebid b. Â'sam'ın şiirine itiraz eden Osman b. Maz'un, Lebid'in oradakileri kışkırtmasıyla bir müşrik çemberi içerisinde kalmış ve o müşriklerden biri olan Abdullah b. Ebî Muğîre Osman'ın gözüne bir yumruk indirdi.¹³⁷ Osman'ı korumak için atılan Sa'd b. Ebi Vakkas da Abdullah b. Ebi Muğîre'nin burnunu kırdı. Yaşananları gülerek izleyen Velid b. Muğîre; "Vallahi, ey kardeşimin oğlu! Eğer sen benim himayemde (zimmet)kalmış olsaydın, gözün bu musibete uğramazdı!" dedi. Osman b. Maz'un; diğer gözünün de aynı musibete uğramasına razı olduğunu söyledikten sonra "Ben senden daha aziz ve daha güçlü bir Zâtın himayesindeyim (civâr)!" dedi. Velid, tekrar emân verebileceğini söylediye de Osman b. Maz'un onun emânını reddetti.¹³⁸

2.4.2. Ebû Seleme b. Abdilesed'e Emân Veren Ebû Tâlib'e İtiraz

Mahzumoğullarından bir grup, Habeşistan'dan dönen Ebû Seleme b. Abdilesed'e, Ebû Tâlib tarafından emân verilmiş olmasına tepki göstermişlerdir. Düşman gördükleri kimselerin emân ile koruma altına alınmasına çok içerlemiş olmalı ki ; "Ey Ebû Tâlib! Haydi, kardeşinin oğlu Muhammed'i bize karşı himayene aldın! Bizim adamımızı (Ebû Seleme'yi) bizden koruman, seni ne ilgilendirir?" demeleri üzerine Ebû Tâlib; "Onu himayeme (civâr) aldım, kendisi kızkardeşimin oğludur. Kızkardeşimin ve erkek kardeşimin oğulunu korumayacak mıyım?" diye karşılık verdi. Hz. Peygamber'in Ebû Tâlib tarafında himaye ediliyor olması onları rahatsız ederken Ebû Tâlib'in bu ikinci emânı onları iyice kızdırmıştı. Aralarındaki münakaşa o kadar büyümüşü ki Ebû Leheb devreye girdi. Ebû Leheb'in bu olay karşısındaki tavrı dikkat çekicidir. Zira müslümanların baş düşmanlarından biri olan Ebû Leheb'in kabilecilik taassubu ile burada Ebû Tâlib'e sahip çıktığını görüyoruz. Ebû Leheb; "Kardeşim Ebû Tâlib'e kavminden kimi himayesine (civâr) alacağı husunda çok yükleniyorsunuz" diyerek, Ebû Tâlib'e destek oldu ve Mahzumoğullarının bu davranışlarıyla çok ileri gittiklerini, daha fazla ısrarcı olmaları durumunda onlara karşı ayaklanabileceklerini söyledi. Onlar da Ebû Leheb'i karşılığın almak

¹³⁷ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, s. 292; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 599; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 92.

¹³⁸ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, s. 292.

istemediklerinden bu himaye konusu üzerinde daha fazla ısrarcı olmadılar.¹³⁹

2.5. EMÂNINI KAYBEDEN MÜSLÜMANLARIN MEDİNE'YE HİCRETİ

2.5.1. Ebû Tâlib'in Yeğeni Hz. Muhammed'e Emânı

Abdumuttâlib, vefatının yaklaştığını anlayınca sekiz yaşında olan torunu Muhammed'e en iyi sahip çıkacak kişinin Ebû Tâlib olacağı inancındaydı. Gerçekten de Ebû Tâlib ve hanımı Fâtıma bnt. Esed, Hz. Peygamber'e anne ve babasının yokluğunu hissettirmemek için ne gerekiyorsa yaptılar ve onu evlatlarından ayır tutmadılar. Yirmi beş yaşına gelip eveleninceye kadar amcası Ebû Tâlib'in yanında yaşayan Hz. Muhammed kendisine anne ve babalık yapan amcası ve hanımına karşı hiçbir zaman saygıda kusur etmedi.

Ebû Tâlib'in yeğeni Muhammed'i, peygamberliğine kadarki süreçte koruması, kollaması onu himaye etmesi yeğenini çok seven, ona çok değer veren bir amcanın şefkat ve merhametinin bir sonucuydu. Konumuz açısından bakıldığında böyle bir sahip çıkma "emân verme" değildir, buna ancak "himaye etme" diyebiliriz. "Emân verme" zaman zaman "himaye etme" ile ifade edilirken bu, her emânın aynı zamanda bir "himaye etme" olmasındandır. Bunun yanında her himaye ise "emân verme" değildir. Çünkü Hz. Peygamber'in, emân altına alınmasını gerektirecek, can güvenliğini tehdit edecek özel bir tehlike söz konusu değildi.

Peygamberliğini ilan ettikten sonra düşmanlarına karşı Ebû Tâlib'in Hz. Peygamber'i himayesi, kollayıp gözetmesi ise emân özelliği taşımaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'in can güvenliği tehlike altına girmişti. Müşrikler bu himayeden son derece rahatsız oldular. Nübüvvetin ilk yıllarında bireysel davetin yapıldığı süreçte Ebû Tâlib, yeğeni Muhammed ile oğlu Ali'yi ibadet ederken gördü. Hz. Peygamber'den, "Bu din nedir?" diyerek bilgi aldıktan sonra İslâm'a davet edilmesi üzerine Ebû Tâlib, kendisinin atalarının dini üzerine yaşamaya devam edeceğini ancak yaşadığı müddetçe onları korumaktan vaz geçmeyeceğini söyledi.¹⁴⁰ Müşrikler, atalarının dini olan putperestliğe karşı çıkması, insanları bir Allah inancına davet etmesi sebebiyle Hz. Peygamber'in toplumda fitneye sebep olduğunu düşünüyorlardı. Bu yüzden buna

¹³⁹ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 10-11; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 93.

¹⁴⁰ Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 113.

engel olmak için ne gerekiyorsa yapmaya hazırdılar. Hz. Peygamber’i cezalandırmak istiyorlardı fakat Ebû Tâlib’in himayesi onlara engel oluyordu. Ebû Tâlib’e giderek; *" Sen aramızda yaşça, şeref ve mevkice bizden ileridesin! Biz senden kardeşinin oğlunu bizimle uğraşmaktan men etmeni istemiştik. Sen onu bizimle uğraşmaktan men etmedin! Sen ya onu bizimle uğraşmaktan vazgeçirirsin, ya da iki taraftan birisi yok oluncaya kadar, onunla da, seninle de çarpışırız!"*¹⁴¹ diyerek tehditlerde bulundular. Ebû Tâlib iki arada kalmıştı. Kavmi ile arasının açılmasını istemediği gibi yeğenini onlara teslim etmek de istemiyordu. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber’in bu davasından vazgeçmesini, müşriklerin tepkisini çekecek konuşmalarda bulunmamasını, kendisinin altından kalkamayacağı bir yükün altına sokmamasını ondan istedi.¹⁴² Amcasının kendisine olan desteğini çektiği düşüncesine kapılan Hz. Peygamber’in cevabı çok netti: “Ey amca! Vallahi, bu işi bırakmam için güneşi sağ elime ve ayı sol elime koysalar da, Allah onu üstün kılıncaya ya da ben bu yolda ölüp gidinceye kadar bırakmam!” Bunu söyledikten sonra amcasının yanından mahzun bir şekilde ayrılmak üzereyken, yeğeninin kararlılığını gören Ebû Tâlib, Hz. Peygamber’e; “Ey kardeşimin oğlu! Git, istediğini söyle!”¹⁴³ “İşine devam et! İsteddiğini yap!”¹⁴⁴ “Vallahi, ben seni hiçbir zaman onlara teslim etmem!”¹⁴⁵ diyerek desteğinin devam ettiğini gösterdi.

Müşrikler Ebû Tâlib’e farklı taleplerle gelerek onun himayesini yeğeni Muhammed’den çekmesi için girişimlerde bulundular. Kendi çocuklarıyla Hz. Peygamber’i takas etme teklifinde bile bulundular. Ebû Tâlib’e gelerek; “Sen, bizim içimizde, seyyidimiz ve üstünümüzsün! Umâre b. Velîd b. Muğîre, Kureyş gençleri içinde en güçlü, en yakışıklı bir gençtir. Sen, bunu al! Kendine, onu oğul edin! Senin dinine, baba ve atalarının dinine karşı olan, kavminin topluluğunu bölen, akıllarını akılsızlık ve beyinsizlik sayan şu kardeşinin oğlunu bize teslim et, öldürelim!”¹⁴⁶ demecüretini gösterdiler. Ebû Tâlib; “Vallahi, siz bana ne kötü şey teklif ediyorsunuz? İnsaflı davranış bu mudur? Siz bana oğlunuzu vereceksiniz, ben onu sizin için

¹⁴¹ İbn Hişâm, Cilt: 1, ss. 284-285; İbnü'l- Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, ss. 63-64; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 47.

¹⁴² İbn Hişâm, Cilt: 1, ss. 284-285; İbnü'l- Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 64; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 48.

¹⁴³ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 285; İbnü'l- Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 64; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 48.

¹⁴⁴ el-Belâzurî, Ensâbu'l-Eşraf, Cilt: 1, s. 230.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 285; İbnü'l- Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 64; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 48.

¹⁴⁶ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 285; İbnü'l- Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, 64-65; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 48.

besleyeceğim. Ben oğlumu size vereceğim, siz ise onu öldüreceksiniz, öyle mi? Vallahi, bu hiçbir zaman olur şey değildir!"¹⁴⁷ dedi.

Müşrikler bu girişimlerinin sonuçsuz kaldığını gördüklerinde Hz. Peygamber'e engel olmak için Ebû Tâlib'e rağmen bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Ardından da topluca üzerine saldırarak Hz. Peygamber'i öldürme kararı aldılar.¹⁴⁸ Müşriklerin Hz. Peygamber'e bir fenalık yapmalarından korkan Ebû Tâlib, bir gece yeğenini arayışta bulamayınca telaşlandı çünkü korktuğunun başına gelmesinden endişe ediyordu. Ebû Tâlib, kavminin gençlerine kılıçlarını kuşanmalarını, Mescid-i Haram'a girerek kendisini takip etmelerini, şayet yeğeni Muhammed öldürülmüşse, Kureyş büyüklerinden bir büyüğün yanına oturmalarını söyledi. Gençler; "Öyle yaparız" dediler. O sırada Zeyd b. Harise ile karşılaştılar. Ebû Tâlib, ona yeğenini görüp görmediğini sordu. Zeyd; "Az önce kendisinin yanında idim" dedi. Ebû Tâlib, yeğenini görmeden evine gitmek istemedi. Zeyd, durumu kendisine haber verdiğinde Hz. Peygamber hemen bulunduğu yerden kalkıp Ebû Tâlib'in yanına geldi. Ebû Tâlib; Hz. Peygamber'e durumunu sorduktan sonra evine gitmesini istedi. Müşriklerinin ileri gelenleri Hz. Peygamber'i öldürmek için and içmişlerdi. Ebû Tâlib ertesi gün Hz. Peygamber'i yanına alarak Kureyş müşriklerinin toplantı yerine gitti. Kavminin gençleri de yanında idi. Ebû Tâlib topluluğa hitaben; "Ey Kureyş cemaatı! Maksadımı biliyor musunuz?" deyince "Hayır! Bilmiyoruz" cevabını aldı. Beraberindeki gençlerden kılıçlarını çıkarmalarını isteyen Ebû Tâlib; "Vallahi, onu öldürecek olursanız, sizden hiç kimse sağ kalmaz! Nihayet, siz de, biz de yok olur gideriz!"¹⁴⁹ dedi. Müşrikler bu kadar açıktan yapılan bir tehdit karşısında şakınlık içindeydiler.

Müşrikler, hayatta olduğu sürece Ebû Tâlib'in yeğenini himaye etmekten vazgeçmeyeceğini anladılar. Daha önce bahsi geçen, Ebû Seleme b. Abdülesed'in Ebû Tâlib tarafından himaye edilmesine içerleyen müşriklerin "Yeğenin Muhammed'i himayene almanı anladık da Ebû Seleme'den sana ne" şeklindeki sözlerinden¹⁵⁰ bazı müşriklerin artık, Hz. Peygamber'in himayesini içlerine sindirmek zorunda kaldıklarını anlıyoruz. Müşrik liderlerinden olan Utbe ve Şeybe b. Rebîa', Ebû Cehil, Ebû Süfyan ve Ümeyye b. Halef gibi bu durumu içlerine

¹⁴⁷ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 285; İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 202; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 65; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 48.

¹⁴⁸ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, s. 277.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 202.

¹⁵⁰ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 10-11; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 93.

sindiremeyenler ise son anlarına kadar Ebû Tâlib'in ya yeğenini himayeden vazgeçmesi ya da onu savunduğu davadan vazgeçirmesi için ikna etmeye çalıştılar.¹⁵¹ Ebû Tâlib, yaşadığı müddetçe yeğeni Muhammed'den himayesini çekmedi. O, bu hususdaki kararlılığını söylediği şiiriyle de etrafına duyurmuştur: "Onu muhafaza için oğullarımızı ve kadınlarımızı bile unutarak etrafında can siperane savaşırken, öldürülmedikçe bizler onu asla teslim etmeyiz"¹⁵²

2.5.2. Mut'im b. Adiy'in Hz. Peygamber'e Emân Vermesi

Ebû Tâlib'in vefatının ardından Haşimoğullarının başına Ebû Leheb geçti. Hz. Peygamber'in baş düşmanlarından biri olan Ebû Leheb bir ara yeğeni Muhammed'e sahip çıktı, onu öteki kabilelerin kışkırtmalarına karşı korudu.¹⁵³ Bu himaye yeğenine olan sevgisin dendeğil, Ebû Leheb'in asabiyet anlayışından kaynaklanıyordu. Müşrikler, Ebû Leheb'in yeğeni Muhammed'i himayesinden rahatsız oldular. Ebû Leheb'in "Müşrik atalarının kaderinin ne olduğunu" Hz. Muhammed'den sormalarını istediler. "Putperestler ve müşrikler Cehennem'e gideceklerdir" cevabının alan Ebû Leheb yeğenini himayeden vazgeçti.¹⁵⁴

Hz. Peygamber, müşriklerin saldırılarına karşı kendisini her şartta himaye eden amcası Ebû Tâlib'in ve nübüvvetinin ilk günlerinden itibaren maddi manevi desteğini hiç esirgemeyen hanımı Hatice'nin aynı yıl içinde (m.619) kısa aralıklarla vefat etmelerinin¹⁵⁵ ardından büyük üzüntü yaşadı.

Hz. Peygamber, Taif'teki akrabalarından destek bulmak ve İslâmiyeti onlara tebliğ etmek için yola çıktı (m.620).¹⁵⁶ Taif yolculuğunda Peygamber Efendimizin yanında Zeyd b. Hârise vardı. Taife'e ulaştıklarında burada halkın arasında rahatça dolaşabilmeleri için herhangi bir başkandan korunma hakkı (emân) ve izin almaları gerekiyordu.

Taif'in eşrafından 'Abd Yâfil b. 'Amr b. 'Umeyr, Mes'ud b. 'Amr ve Hubeyb b. 'Amr adında üç kardeş Hz. Peygamber'in uzaktan akrabası idi. Hz. Peygamber, onlarla

¹⁵¹ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 58; Beyhakî, Cilt: 2, s. 345.

¹⁵² İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, Cilt: 9, s. 441.

¹⁵³ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 141.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 211.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, Cilt: 1, ss. 125, 211.

¹⁵⁶ el-Belâzurî, Ensâbu'l-Eşraf, Cilt: 1, s. 237.

bir görüşme yaptı. Bu kişiler kötü bir şekilde karşılık vererek; “Eger seni Allah gönderdiyse, Kâbe'nin örtüsünü yırtarım”, “Allah senden başka gönderecek kimse bulamadı mı?”, “Yemin ederim, seninle hiçbir zaman konuşmayacağım” şeklinde cevaplar verdiler. Her üçü de Hz. Peygamber'in, vakit geçirmeden şehri terk etmesini istediler. Buraya asıl geliş nedeni olan ilâhi tebliğ görevinden kimseye söz etmemelerini rica ettiyse de, onlar aksine şehrin ayak takımını, çocukları ve köleleri kendisine karşı kışkırttılar. Bu insanlar ısrarla kendisini takip ediyor ve ona taş atıyorlardı. Hz. Peygamber ve Zeyd yara bere içinde kaldılar ve güçlkle Tâ'if'in dışında Utbe ve Rebîa' adındaki Hıristiyan iki kardeşe ait olan bir bahçeye sığındılar. Bu iki kardeş, akrabalarından daha merhametli davranmış ve hizmetlisi Addas ile ona ikramda bulunmuşlardır. Yaşadıkları Hz. Peygamber'i çok üzerken Addas'ın Müslüman olması onu mutlu etti.¹⁵⁷

Hz. Peygamber, Taif'te gördüğü kötü muamelenin, ardından Allah'ın himayesine sığındığını ifadeden bir dua yapmıştır.¹⁵⁸

Hz. Peygamber; Nahle'de günlerce kaldıktan sonra,¹⁵⁹ Mekke'ye girmek isteyince,¹⁶⁰ Zeyd b. Harise: "Kureyş müşrikleri seni tedirgin edip Mekke'den çıkardıkları halde, şimdi onların yanına nasıl girebileceksin?" dedi.¹⁶¹ Ebû Leheb Hz. Peygamber'i, toplum dışı ilan etmiş olduğundan Mekke'ye girebilmesi için şehirden birisinin ona emân vermesi gerekiyordu. Hz. Peygamber; "Ey Zeyd! Hiç şüphesiz, Allah, senin göremediğin yerden bir kapı, bir çıkış yolu açacaktır! Şüphe yok ki, Allah, dininin ve peygamberinin yardımcısıdır!" buyurdu.¹⁶² Hz. Peygamber, yaşadığı topraklara dönebilmek için birinin emânına ihtiyaç duymuştu. Bunun için emân vereceğine inandığı kimselere haber gönderdi. Uraykıt'ı elçi olarak Ahnes b. Şerîk'e gönderdi. Uraykıt Ahnes'e : “Muhammed Rabbimin bana verdiği peygamberlik görevini tebliğ edip yerine getirinceye kadar, sen beni himayene (civâr) alırsın?”¹⁶³ diye soruyor dedi. Ahnes, kendisinin emân altında olduğunu ve bu durumda başkasına emân veremeyeceğini söyledi. Peygamber efendimiz Uraykıt'ı bu sefer Süheyl b. Amr'a elçi olarak gönderdi. Aynı şekilde ondan da emân talebinde

¹⁵⁷ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 60-63.

¹⁵⁸ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 61.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212

¹⁶⁰ Halebî, Cilt: 2, s. 61.

¹⁶¹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212.

¹⁶² İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212; Halebî, Cilt: 2, s. 61.

¹⁶³ et-Taberî, Cilt: 2, s. 231.

bulundu. Süheyl b. Amr "Âmir b. Lüeyy oğulları, Ka'b oğullarını himayelerine alamazlar!" diyerek emân vermedi.¹⁶⁴ Bu kabile, Kureyşli olmasına rağmen, Mekkelilerin çoğunluğunun mensup olduğu Kâ'b kabilesinden gelmiyordu.¹⁶⁵ Buradan da olumsuz cevap alan Hz. Peygamber, Mut'im b. Adiy'e haber saldı. Mut'im; "Olur! Kendisine söyle! Gelsin, himayeme girsin!" dedi. Hz. Peygamber bu emân ile Mekke'ye girdi ve o gece Mut'im'in evinde yattı."¹⁶⁶

Mut'im b. Adiy, sabahleyin oğullarını kardeşinin oğullarını ve kavmini yanına çağırdı. Onlara; "Silahlarınızı kuşanınız ve Beytullahın rükünleri yanında bulununuz!" dedi.¹⁶⁷ Hepsî, kılıçlarını sıyrırmış olarak, Mescid-i Haram'a girdiler.¹⁶⁸ Hz. Peygamber ve Zeyd b. Harise de Mescid-i Harama girdi.¹⁶⁹ Müşrikler onları öyle görünce, Mut'im b. Adiy'e: "Himayeci misin (civâr)? Yoksa tâbi misin?" diye soranlara, "Evet! Himayeciyim" cevabını verdi. Bunun üzerine "Senin himayene aldığımı, biz de himayemize aldık!" dediler.¹⁷⁰

Mut'im b. Adiy, adet olduğu üzere halkın içinde emânını ilan etti; "Ey Kureyş cemaatı! Ben Muhammed'i himayeme (civâr) aldım! Ona sizlerden hiçbiriniz dokunmayın!"¹⁷¹ Hz. Peygamber Kâbe'yi tavaf etti, Mut'im b. Adiy ile oğulları, Hz. Peygamber'in çevresinde dönüp durdular.¹⁷² Emân verme ilan edilip, Hz. Peygambere evine dönünceye kadar silahlarını kuşanmış olarak şehirde ona refakat ettiler.¹⁷³ Hz. Peygamber, yıllar sonra bile bu iyiliği unutmamış, Bedir'de esir düşen müşrikler hakkında, Mut'im oğlu Cübeyr'e; "Mut'im b. Adiy sağ olsaydı, istemesi halinde onun hatırı için, fidye almaksızın, esirleri bağışlayıp, serbest bırakırdım"¹⁷⁴ demiştir.

¹⁶⁴ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 20; et-Taberî, Cilt: 2, s. 231; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 137.

¹⁶⁵ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 2, s. 867.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212; et-Taberî, Cilt: 2, s. 231; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 137.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212; et-Taberî, Cilt: 2, s. 231; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 137.

¹⁶⁸ et-Taberî, Cilt: 2, s. 231.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212.

¹⁷⁰ et-Taberî, Cilt: 2, s. 231; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 93.

¹⁷¹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212.

¹⁷² İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 212.

¹⁷³ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 2, s. 867.

¹⁷⁴ Ebû Davud, Cihad 9/2689.

2.5.3. Akabe Biatı Sonrası Ensar'ın Emâni ve Medine'ye Hicret

Tarihçiler, Rasûlullah'ın Tâif seferinden umduğu neticeyi elde edemeyince Mekke'nin tarih boyunca hac ve ticaret merkezi olma özelliğinden faydalanmak amacıyla, çabasını Mekke'ye gelen yabancılar üzerine yoğunlaştırdığını dile getirmektedirler. O, gerekirse, Mekke'yi terk ederek başka bir yere göçmek ve kendini ve inananları muhafaza ve müdafaa ettirmek için ittifak yapmayı dahi düşünüyordu.¹⁷⁵

Hz. Peygamber, haram aylarda ve hac mevsimlerinde Mekke dışından gelen kabileler ile görüşmeler yaparak onları İslâm'a davet ediyordu.¹⁷⁶ “Rabbimin elçilik vazifesini yerine getirinceye kadar beni barındıracak kim var? Bana yardım edecek kim var ki, kendisine Cennet verilsin?”¹⁷⁷ diyerek Habeşistan'dan sonra, Müslümanların himaye edileceği ikinci bir yurt arıyordu. Bu davetine Medineli Hazrec kabilesine mensup altı kişiden olumlu cevap gelmesi üzerine Akabe denilen yerde buluşup onlara İslâm'ı anlattı. Bu kişiler Müslüman olarak Medine'ye döndüler. Orada İslâm'ı anlattılar. Ertesi yıl hac mevsiminde on iki kişi olarak gelen grubun içinde Evs kabilesinden iki kişi de bulunuyordu.¹⁷⁸ Hazrec ve Evs kabileleri arasında geçmişten gelen bir husumet olduğundan, bu kabilelere mensup olanları bir araya getirmek çok kolay bir şey değildi.

Akabe denilen yerde geceleyin Hz. Peygamber ile buluştular. I. Akabe Biatı (m.620) denilen bu buluşmada bulunanlar Hz. Peygamber'e bağlılık, itaat sözü verdiler.¹⁷⁹ Hazrec ve Evs kabilelerine mensup on iki kişilik grup Mekke'den ayrıldıktan sonra Peygamber, Mus'ab b. Umeyr'i İslâm'ı öğretmesi, imamlık yapması¹⁸⁰ bunun yanında rekabet halindeki bu iki kabile arasında dengeyi sağlaması için onların arkasından Medine'ye gönderdi.

Bir yıl sonraki buluşmaya yetmiş iki erkek üç kadından oluşan çoğunluğu Hazreçli olan yetmiş beş kişilik bir heyet geldi. Akabe'de yapılan bu ikinci buluşmada (m.622) Hz. Peygamber'in yanında henüz Müslüman olmamış olan

¹⁷⁵ Tahsin Koçyiğit, **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskan**, İzmir, 2006, s. 63.

¹⁷⁶ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, ss. 131-132.

¹⁷⁷ el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 442; Cilt: 3, s. 159.

¹⁷⁸ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 75.

¹⁷⁹ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 75; İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 220.

¹⁸⁰ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 239.

amcası Abbas da vardı.¹⁸¹ Abbas; "Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrılmak istediğini şayet onu koruyamayacaklar ise, hiç Medine'ye davet etmemelerini"¹⁸² söyledi. Bu kararlarının ne anlama geldiğini bidiklerini söylemelerinin ardından Hz. Peygamber onlara bazı ayetleri okuyup, İslâm'la ilgili açıklamalarda bulundu. Ardından da; Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmelerini,¹⁸³ kendisini ve ashabını barındırmalarını, onlara yardımcı olmalarını, kendilerini savundukları, korudukları şeylerden onları da savunup korumalarını istedi.¹⁸⁴ Kadınlarınızı ve çocuklarınızı savunup koruduğunuz şeylerden beni de savunup koruyacağınız hakkında, sizinle biat yapayım!" dedi.¹⁸⁵ Onlar da: "Allah'a and olsun ki, emânımız altındaki kimseleri nasıl koruyup gözetiyorsak seni de öylece koruyup gözeteceğiz"¹⁸⁶ dediler.

İçlerinden Ebû'l-Heysen Mâlik b. Teyyihan Hz. Peygamber'e; "Yâ Resûlallah! Yahudilerle aramızda sözleşmelerimiz var! Seninle yapacağımız bu biatımızla onlarla aramızdaki anlaşma bozulacak olursa, Allah seni muzaffer kıldıktan sonra, bizi bırakıp kavminin yanına döner misin?" dedi. Hz. Peygamber gülümsedi; "Hayır! Benim kanım, sizin kanınızdır! Benim zimmetim, sizin zimmetinizdir! Ben sizdenim! Siz de bendensiniz! Ben, sizin savaştığınız kimselerle savaşırım! Sizin barıştığınız kimselerle barışırım"¹⁸⁷ dedi.

İkinci Akabe Biatı'nda toplu bir emân vermeyi görmekteyiz. Medineli Müslümanların, Mekke'den gelecek olan Müslümanların pek çoğunu hiç tanımadıkları halde Hz. Peygamber'e bağlılıkları ve güvenleri sebebiyle onun ile gelecek herkesin emân altında olduğunu kabul etmeleri, her şartta onları koruyacaklarına dair söz vermeleri çok önemli bir hadisedir. Bu emân vermenin ardından hicrete kapı aralandı ve Hz. Peygamber'in işaretiyle Müslümanlar Medine'ye yerleşmeye başladılar. Necâşi'nin emânı ile Habeşistan'a hicret arasında önemli bir bağ bulunduğu gibi Akabe'deki buluşmadaki emân taahhüdü ile Medine'ye Hicret arasında da önemli bir bağ olduğunu düşünüyoruz.

¹⁸¹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 221.

¹⁸² İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 84; et-Taberî, Cilt: 2, s. 238; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 446; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 60.

¹⁸³ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 84; İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 222; et-Taberî, Cilt: 2, s. 228; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 446; İbnü'l-Esîr, Cilt: 1, s. 207; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 160.

¹⁸⁴ el-Beyhakî, Cilt: 2, s. 451; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 162-163.

¹⁸⁵ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 84; et-Taberî, Cilt: 2, s. 238; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 447; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt: 1, s. 207.

¹⁸⁶ et-Taberî, II, 238-239; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 447; İbn Kesîr, Cilt: 3, ss. 159-161.

¹⁸⁷ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 85; et-Taberî, Cilt: 2, ss. 238-239; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 447; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 159-161;

2.5.4. Hicret Yolculuğunda Sürâkâ'ya Yazılı Emân Verilmesi

Hiz. Peygamber, Medineli müslümanların emân taahhüdlerinin ardından Mekke'de yaşayan Müslümanlara; "Sizin hicret edeceğiniz yurt bana gösterildi" buyurarak Medine'yi (Yesrib) işaret etti¹⁸⁸ ve "Gitmek isteyen, oraya gitsin!" buyurdu.¹⁸⁹ Bunun üzerine Müslümanlar Mekke'den ayrılmaya başladılar. Bir müddet sonra Hiz. Peygamber, gerekli tedbirleri aldıktan sonra Hiz. Ebû Bekir'i kendisine yol arkadaşı edinerek hicret için gizlice yola çıktı. İslâm'ı tebliğ için Mekke'de uygun bir ortam kalmamıştı ve yeni insanların İslâm ile tanışması için daha uygun şartlara ihtiyaç vardı. Müslümanların güçlenebilmesi için zorunlu bir yolculuktu hicret.

Hiz. Peygamber'i evindeyken bir baskınla öldürmek için plan yapmışlardı ancak Kur'an'ın ifadesiyle tuzakları boşa çıkmıştı.¹⁹⁰ Evi kuşatılan Peygamberimiz, yerine Hiz. Ali'yi bırakarak, hicret için yola çıktı. Hiz. Peygamber'in Mekke'den ayrılmak üzere olduğunu haber alan müşrikler Hiz. Peygamber'i ölü veya diri ele geçiren kimseye o günün şartlarına göre büyük bir ödül vaadinde bulundular.¹⁹¹

Ödülü kazanmak isteyenlerden biri olan Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum, Mekke'den ayrılan Hiz. Peygamber ve Ebû Bekir'inizi sürmeye başladı. Onları yolda ilerlerken gördüğünde hemen onların peşlerine takıldı. Sürâka'nın kendilerine doğru yaklaşmakta olması Hiz. Ebû Bekir'i endişelendirmişti. Onun kaygılandığını anlayan Hiz. Peygamber; "Mahzun olma! Allah bizimledir!" buyurdu.¹⁹² Hiz. Peygamber Allah'a, Sürâka'nın şerrinden uzak tutması için dua etti.¹⁹³ Sürâka atının tökezlemesiyle yere yuvarlandı. Hemen toparlandı ve tekrar harekete geçti. Onlara ne zaman yaklaştıysa her seferinde aynı şey başına geldi ve son olarak atının ayakları iyice kuma saplandı. Sürâka, bu hadiselerin tesadüfen gerçekleşmediğinin farkına vardı ve Hiz. Muhammed'in Allah tarafından korunduğunu anladı. "El-emân!"

¹⁸⁸ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 226; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 459; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 168.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 226; el-Belâzurî, Enşâb, Cilt: 1, s. 257.

¹⁹⁰ Enfal Sûresi, 8/ 30. *وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ* (Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.)

¹⁹¹ İbn Hişâm, Cilt: 1, s. 489; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 486; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 185.

¹⁹² İbn Sa'd, Cilt: 4, s. 366; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 187.

¹⁹³ İbn Sa'd, Cilt: 4, s. 366.

diyerek¹⁹⁴ seslendi. "Ben, Sürâkâ b. Mâlik b. Cu'şum'um! Bana bakınız! Sizinle konuşacağım. Vallahi, ben artık size ne eziyet edeceğim, ne de benden size hoşlanmayacağınız birşey gelecektir! diyerek emân istedi.¹⁹⁵ Hz. Peygamber tarafından affedilen Sürâka; "Seninle benim aramda bir alâmet olmak üzere, bir yazı,¹⁹⁶ benim için bir emânnâme yaz!" dedi.¹⁹⁷ Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e; "Onun için bir yazı yaz!" buyurdu.¹⁹⁸ Emânnâmeyi alıp ok torbasına yerleştiren Sürâka Hz. Peygamber'i takip edenleri buradan geri çevirmeye söz verdi ve sözünde de durdu.¹⁹⁹

Bu emânnâmeyi saklayan Sürekâyıllar sonra, Taif kuşatmasından (h.8/m.630) dönerken Ci'râne'ye uğrayan Hz. Peygamber'i görünce, ona yaklaşmak istedi. Onu tanımayan Müslüman süvariler Hz. Peygamber'e zarar vermesinden endişe ettiklerinden mızraklarını ona doğru çevirince, Sürâkâ onlara elindeki emân mektubunu göstererek niyetinin kötü olmadığını onlara söyledi. Bu olayı gören Hz. Peygamber, Sürâkâ için: "Bugün, verilen sözü yerine getirme ve iyilik yapma günüdür! Onu yanıma getiriniz!" buyurdu. Bu görüşmenin ardından Sürâkâ Müslüman oldu ve oradan ayrıldı.²⁰⁰

2.5.5. Hazrecli Es'ad b. Zurare'ye Evslilerin Emân Vermesi

Medine'ye hicret yolculuğunda Kuba'ya ulaştıklarında Evs kabilesinden Amr b. Avf oğullarına misafir olan Hz. Peygamber Hazrecli Es'ad b. Zurare'yi kendisini görmeye gelenler arasında bulamayınca; "Es'ad b. Zurare nerede?" diye sorunca; "O, Bu'âs savaşında kabilemizden birini öldürmüştü. Şimdi buraya gelmeye cesareti yok" cevabını verdiler. Ama gecenin ilerleyen vaktinde, yüzünü bir örtüyle kapatarak gelen Es'ad b. Zurare, onu görünce hayretini gizlemeyen Hz. Peygamber'e; "Sen bir yerde bulunursun da, ben seni selamlamak için hayatım pahasına nasıl kalkıp gelmem?" dedi. O geceyi Hz. Peygamber'in yanında geçirdi. Ertesi günün sabahı Hz.

¹⁹⁴ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 263; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 487; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 185.

¹⁹⁵ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 134-135; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 488; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 2, ss. 331-332.

¹⁹⁶ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 134-135; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, ss. 487-488.

¹⁹⁷ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 134-135; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 2, s. 488.

¹⁹⁸ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 134-135; el-Beyhakî, Cilt: 2, s. 488.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 23; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 185.

²⁰⁰ İbn Hişâm, Cilt: 2, s. 135.

Peygamber Sa'd b. Hayseme, Rifâa' b. Abdül Münzîr ve Mübeşşir b. Abdül Münzîr'e, Es'ad b. Zürâre hakkında: "Onu himayenize alınız, koruyunuz (civâr)" buyurdu. "Yâ Rasûlallah! Onu sen himayene al! Senin himayendeki, bizim himayemizde demektir!" dediler. Hz. Peygamber: "Bazınız onu himaye eder" buyurdu. Bunun üzerine, Sa'd b. Hayseme; "O, benim himayemdedir (civâr)" dedi ve Es'ad b. Zürâre'nin evine gitti. Birbirlerinin koruyucusu ve yardımcısı olduklarını anlatmak için, onunla elele tutuşup, Amr b. Avf oğullarının mahallelerine kadar yürüdüler.²⁰¹ Bu olayda, önceleri birbirine düşman olan kabileler arasında Hz. Peygamber'in birleştirici rolünü ve bunun için emânın nasıl uygulandığını görüyoruz. Hz. Peygamber, Es'ad b. Zurare'ye emân verilmesi hususunda teşvik edici olduğundan kişiler arasındaki soğukluk ve güvensizlik ortadan kalkmış oldu.

²⁰¹ Semhûdî, **Vefâu'l-Vefâi bi Ehbâri Dâri'l-Mustafâ**, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1971, Cilt: 1, s. 249.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDİNE DÖNEMİNDE EMÂN

Akabe biatları sonrası Ensarın; “Kadınlarını ve çocuklarını korudukları her şeyden Hz. Peygamber’i de koruyacaklarına dair” söz vermelerinin, Cennet karşılığında, her türlü musibete razı olmalarının ardından²⁰² Hicret kapısı aralanmış oluyordu. Müslümanların Medine’de himaye edilmesi, onlara emân verilmesi Mekke müşriklerini oldukça rahatsız etti. Bunun için Ensara mektuplar yazarak onlarla savaşmak istemediklerini, Hz. Peygamber’i himayeden vazgeçmelerini, ona sığınma hakkı tanımamalarını istediler. Hatta Ebû Süfyan’ın Ensara yazdığı mektup ilginçtir. Çünkü Ebû Süfyan mektubunda; “Ensar ile savaşmak istemediğini söyledikten sonra, Hz. Peygamber’in soylu kişiliğine, kavmi içindeki makamının yüceliğine değiniyor ve Ensarın himayesini ayıp ve kusur olarak görüyor. Eğer o iyi biriye bizimle kalması daha iyidir, kötüyse de gerekeni yapma hususunda biz ona daha yakınız” diyerek mektubunu tamamlıyordu.²⁰³ Ensarın, Hz. Peygamber’i ve Müslümanları himayede kararlılığının anlaşılması üzerine onlara yazılan mektuplardaki ifadeler deağırlaşmış ve tehdit boyutlarına ulaşmıştır. Ensarın bu himayesine olan öfkeleri sebebiyle tüm Medine’yi karşılarına almayı göze alanlar vardı. Medineli putperest Araplara yazdıkları mektupta; “Hemşehrimize sığınma hakkı tanıdınız. Ya onu öldüreceksiniz ya da onu şehrinizden çıkaracaksınız. Yoksa savaşçılarınızı öldürecek kadınlarınızı elinizden alacağız” tehditlerinde bulunuyorlardı. Müşrikler, aynı uyarıları Medineli Yahudilere de yaparak onları Hz. Peygamber’e karşı kışkırttılar.²⁰⁴

3.1. MEDİNE VESİKASINDA EMÂN KONUSU İLE İLGİLİ MADDELER

Herşeylerini Mekke’de bırakan Muhacirlere, Ensarın çok büyük desteği oldu. Medine’degüven içinde yaşayabilmeleri için onları emânları altına aldılar, mallarını onlarla paylaştılar. Müslümanlar, Medine’de yeni bir düzen kurmaya çalışıyorlardı. Çevresindekiler ile durum değerlendirmesi yapan Hz. Peygamber “Medine

²⁰² el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, ss. 252-254; Hamidullah, el-Vesâik, ss. 54-55.

²⁰³ Hamidullah, el-Vesâik, ss. 80-81.

²⁰⁴ Ebû Dâvûd, Harac ve'l-İmâre 14/3004; Hamidullah, el-Vesâik, ss. 77-78.

Sözleşmesini (Medine Vesîkası)²⁰⁵ yazıya geçirtti. Hicri 1. yılda yürürlüğe giren ve olduğu gibi günümüze kadar ulaşan Medine Sözleşmesi'nde emân verme, himaye etme şartlarının nasıl olması gerektiği hususunda önemli maddeler bulunmaktadır. Sözleşmenin, emân ve himayeden bahseden maddeleri şunlardır:

Madde 15- "Allah'ın zimmeti (koruma ve güvencesi) tek olduğu için, müminlerin arasından en mütevazı olanın bile bir başkasına yapacağı himayen (civâr) herkesi bağlar. Müminler, diğer insanlardan ayrı olarak, birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadır."

Bu maddeyle, emân verme husunda mü'minler arasındaki eşitliğe dikkat çekilmiştir. Bu eşitliği destekleyen başka bir hadis, statü farklılığı gözetilmeksizin emân vermeyedikkat çekmektedir: "Müslümanların emânı birdir; statü bakımından en aşağı bulunan bir Müslüman da emân verebilir. Kim bir müslümanın verdiği emâna (zimmet) tecavüz ederse Allah'ın meleklerin ve bütün Müslümanların laneti onun üzerine olsun. Allah kıyamet günü onun ne bir farzını nede bir nafilisini kabul eder"²⁰⁶

Madde 20b- "Hiçbir müşrik, düşman bir Kureyşlinin mal ve canını himayesi (civâr) altına alamaz ve bir mü'minekarşı onun yanında yer alamaz."

Bu maddeyle; "O sırada düşmanları durumundaki Mekke'li Kureyşlilerin, emân verilerek Müslümanlara karşı koruma altına alınmaları yasaklanmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda meydana gelen bazı uygulamalara bakılırsa zaman zaman bu sözleşme metninde siyasî hayatın doğurduğu durumlar çerçevesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır ve bu madde uygulanmamıştır. Buhârî'nin naklettiği iki olay var ki bu olaylarda, Bedir Savaşı'na (h.2/m.624) kadar geçen süre içerisinde Müslümanların en önde gelen şahsiyetleri ayrı ayrı tanıdıkları emânlarla Mekkelilerin malları için himaye sağlamaktan çekinmemişlerdir.²⁰⁷ İleride tafsilatlı olarak değineceğimiz, Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in o sıralarda müşrik olan kocası Ebû'l-Âs'a²⁰⁸ emân vermesi²⁰⁹ sözleşmenin 20/b maddesinin zaman içerisinde, şartlar gereği uygulanmadığına bir örnektir.

²⁰⁵ İbn Hişâm, Cilt: 1, ss. 501-502; İbn Kesîr, Cilt: 3, ss. 274-276; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, s. 193; Hamidullah, el-Vesâik, ss. 66-71. (Medine Sözleşmesi'nin maddelerinde el-Vesâiku's-Siyasiyye'deki sıra esas alınmıştır.)

²⁰⁶ Buhârî, Cizye 58/ 10.

²⁰⁷ Buhârî, Vekalet 40/ 2; Meğazi 64/ 2.

²⁰⁸ أبو العاص بن الربيع

²⁰⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553, İbn Sa'd, Cilt: 8, s. 33.

Madde 22- “Bu yazının içeriğini kabul eden, Allah’a ve Ahiret Günü’ne inanan bir mü’minin bir katile yardım ve yataklık etmesi helal (doğru) değildir. Kim böyle birisine yardım eder ve sığınma hakkı tanırsakiyamet gününde Allah’ın lanet ve gazabı onun üzerine olsun. Artık böyle birisinin ne özrü kabul edilir ne de ondan bir fidye alınır.” Araplar arasında, zaman zaman kabilecilik taassubu ve akrabalık bağı sebebiyle, suçu sabit olan kişiler yakınları tarafından koruma altına alınırdı. Cinayet, ahlak dışı davranış vb. sebeplerle kabilesi tarafından dışlanan bazı kişiler başka kabileler tarafından emân altına alınabiliyordu. Bu durum zaman zaman çatışmalara sebep olmuştur.²¹⁰ Sözleşmedeki bu maddeyle katilin emân yoluyla himayesinin önüne geçilmektedir.

Madde 40- “Himaye (civâr) altındaki kimse kendisini himaye eden kimse ile aynı konumdadır. Ne kendisine zulmedilecek ne de kendisinin zulüm yapmasına izin verilecektir.” Bu maddeden, emân veren kişinin emânı altındaki kimseye karşı üstünlük iddiasında bulunmaması, verdiği emânı başa kakarak onu rencide etmemesi gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Aynı şekilde emân altındaki kişinin de emân vereni zor durumda bırakacak davranışlardan kaçınması gerekir.

Madde 41- “Himaye hakkına sahip kimsenin izni dışında (himaye edilen kişi) bir başkasına himaye (civâr) hakkı veremez.” Bu maddeyle, himaye altında olan bir kişinin, kendisine emân verenin izni olmadan, hem onun ve hem de kendi adına başkalarına emân veremeyeceği hususunu düzenlemektedir.

Madde 43- “Ne Kureyşliler ne de onlara yardım edecek olanlar himaye (civâr) altına alınmayacaklardır.” Bu madde, sözleşmeyi kabul edenlerin, Müslümanların düşmanı olan Kureyşliler ile onlara yardım eden, onlarla birlikte hareket eden müttefiklerinin emân yoluyla himaye altına alınmalarını yasaklamaktadır.²¹¹

Madde 47- “Bu belge, haksız bir fiil ya da suç işleyen kişinin cezalandırılmasına engel olamaz. Medine’de kalan da Medine dışına sefere çıkan da güven içindedir (âminûn). Ancak haksız bir fiil ya da suç işlenmesi durumu müstesnadır. Buradaki hükümlere uyan bu hususta titizlik gösterenin ilk hamisi Allah’tır. Allah’ın elçisi Muhammed bütün bunların takipçisidir.” Bu maddeyle, haksız bir fiilde bulunmadıkları sürece Medine’de yaşayan kimselerin emniyette

²¹⁰ Cevâd Ali, Cilt: 3, s. 354; Cilt: 2, s. 227.

²¹¹ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, s. 197.

olduğunu, karşılıklı haklara riayet edildiği müddetçe Medine'nin “emân yurdu” olarak ilan edildiğini görüyoruz.

H.z. Peygamber, Medine'de diğer dinlerin mensupları ile de barış içerisinde yaşamının planlarını yapıyordu. İlk zamanlar her şey yolunda gidiyordu. Ancak bir müddet sonra Müslümanlar için Medine'de de hayat hakkı tanımak istemeyen Mekke müşrikleri ile Medine'de Müslümanları kendileri için tehlike gören Yahudiler birlikte Müslümanlara karşı mücadele vereceklerdi. H.z. Peygamber'e karşı gerek müşrikler tarafından gerekse Yahudilerce defalarca suikast girişiminde bulunulmuştu. Bunlar barış ortamını ortadan kaldıran girişimlerdi.

3.2. MÜNAFIKLARIN MÜSLÜMANLARI EMÂN İSTEMEYE TEŞVİKİ

Uhud savaşında (h.3/m.625) okçuların yerlerini terk etmesiyle Müslümanlar ele geçirdikleri üstünlüğü kaybettiler. Müslüman ordusunun bozguna uğradığı sırada münafıklar; "Muhammed, öldürüldü!" şeklinde haberler yayarak Müslümanların direncini kırmak istediler. Ardından da; "Keşke Abdullah b. Übeyy'e gidecek bir adamımız olsa da, o bize Ebû Süfyan'dan bir emân alıverse!", "Ey Müslümanlar! Muhammed öldürüldü artık! Ebû Süfyan gelip sizi öldürmeden önce, kavminizin yanına (Medine'ye) dönün!"²¹² diyerek, Müslümanları emân istemeye ikna etmeye çalıştılar. Böyle bir emân talebinde bulunulması durumunda, hem kendilerini peşinen garantiye alacaklar hem de Müslümanlara yenilgiyi kesin olarak kabul ettirmiş olacaktı. Müslümanlar, münafıkların bu oyununa gelmediler. H.z. Peygamber'in hayatta olduğu anlaşılınca onun etrafında tekrar kenetlendiler.

3.3. H.Z. PEYGAMBER'E SUİKAST GİRİŞİMİNDE BULUNANAN KİŞİNİN EMÂN DİLEMESİ

Ebû Süfyan, H.z. Peygamber'den kurtulmak için sürekli plan yapanların başında geliyordu. Ebû Süfyan, çevresindekilere; “Muhammed'i ansızın yakalayıp öldürecek kimse yok mu?” diyerek ona düzenlenecek suikasti teşvik ediyordu. Onun bu sözünü duyan bedevilerden birisi Ebû Süfyan'ın evine giderek, geçiminin temin

²¹² İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 156.

edilmesi konusunda kendisine garanti verilmesi durumunda bu iş için en uygun kişinin kendisi olduğunu söyledi. Planı, Hz. Peygamber'in yanına sinsice yaklaşır, hançeriyle ansızın saldırıp onu öldürmek ve oradan uzaklaşıp sonra da izini kaybettirmektir. Bu suikast planının ikisi arasında bir sır olarak kalmasını kararlaştırdılar.²¹³

Medine'de ashabıyla otururken, kendilerine doğru yaklaşmakta olan bedevîyi gören Hz. Peygamber onun bir kötülük yapacağını anladı ve yanındakileri bu durumdan haberdar etti.²¹⁴ Bedevi iyice yanlarına yaklaşıncaya, Useyd b. Hudayr onu elbisesinin eteğinden tutup hızla çekince, elbisesinin içinde gizlediği hançer görüldü, bedevi neye uğradığının şaşkınlığını yaşarken Useyd hemen onun boğazını şiddetle sıktı.²¹⁵ Bedevî; "Yâ Muhammed!²¹⁶ Kanımı! Kanımı! Bana bağışla!" dedi.²¹⁷ Hz. Peygamber, bedeviye yapmakta olduğu plandan haberdar olduğunu söyleyince bedevi; "Ben emân verilmiş bulunuyor muyum? Emniyette miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber; "Sen emniyettesin!" buyurunca, bedevî Medine'ye ne için geldiğini, Ebû Süfyan'ın yaptıklarını birer birer haber verdi. Ertesi günü, bedeviye; "Ben sana emân vermiştim. Haydi, nereye gitmek istersen git! Yahut, istersen, senin için daha hayırlı olanı tercih et!" buyurdu. Bedevi, daha hayırlı olanın ne olduğunu sorunca, Hz. Peygamber; "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resûlü olduğuma şahadet etmendir!" buyurdu. Zaten sadece Ebû Süfyan ve kendisinin bildiği bir planı Hz. Peygamber'in bilmesinden ve öldürmek için geldiği kişinin, kendisine gösterdiği iyi muameleden etkilenmiş olduğundan Müslüman olmayı kabul etti.²¹⁸

3.4. BENÎ NADİR YAHUDİLERİNE EMÂN VERİLMESİ

Benî Nadîr Yahudileri, Hz. Peygamber'i ortadan kaldırmak için çeşitli suikast planları içine girmişti. Bir rivayete göre Yahudilerden Amr b. Cahhaş b. Ka'b'ın suikast girişiminde bulunmasına²¹⁹ Yahudi bilginlerinden Sellâm b. Mişkem karşı

²¹³ İbn Sa'd, Cilt: 2, ss. 93-94; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 333; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 69.

²¹⁴ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 94; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 334; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 49.

²¹⁵ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 94; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 69.

²¹⁶ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 94; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 69.

²¹⁷ el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 334; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 69.

²¹⁸ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 94; el-Beyhakî, Cilt: 3, s. 334; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 69.

²¹⁹ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 364-365; et-Taberî, Cilt: 3, s. 37, el-Beyhakî, Cilt: 3, s. 354, İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 75.

çıkılmış, onlara uyarılarda bulunmuş ama dinletememiştir. Sellâm, bu girişimlerinin Müslümanlar ile aralarındaki anlaşmayı bozacağını ve böyle devam ederlerse Yahudilerin yok olup gideceğini onlara söyledi.²²⁰ Benzer uyarıları Yahudilerden Kinane b. Süveyrâ yapmış, bu şekilde davranmalarının sonucunda yurtlarından çıkarılma ile karşı karşıya gelecekleri uyarısında bulunmuştur.²²¹

Buna benzer çeşitli ihanet planları içinde yer alan Benî Nadîr Yahudilerine Hz. Peygamber, buldukları yeri terk etmeleri haberini gönderdi. Verilen süre içerisinde terk etmeleri halinde kendilerine emân tanınmıştı.²²² Haberi alan Yahudiler göç etmek için hazırlanırken, münafıkların elebaşı olan Abdullah b. Übeyy b. Selûl, kendisinin ve diğer başka kabilelerin de onlara yardım edeceğini,²²³ kalelerinde kalmaları durumunda kimsenin onlara zarar veremeyeceğine²²⁴ ikna etti ve Benî Nadîr Yahudilerini göç etmekten vazgeçirdi. Onun bu sözlerinden cesaret alan Huyey b. Ahtab, kardeşi Cüdeyy aracılığı ile Hz. Peygamber'e; "Biz yurdumuzdan çıkıp gitmeyeceğiz, elinden geleni ardına koyma!" dedi.²²⁵ Sellâm b. Mişkem, Huyey b. Ahtab ve diğerlerini tekrar uyardı, "Gel, bize verilen emânı kabul edelim ve yurdundan çıkıp gidelim! Sen, benim suikast hususundaki karşı görüşüme muhalefet ettiğini de biliyorsun. Emânı kabul edip gidersen, mahsul zamanı geliriz veya bizden bazı kimseler gelir, mahsulü satar sonra yanımıza döner. Böylece yurdumuzdan hiç çıkmamış gibi oluruz." dediyse de dinletemedi. Artık savaş kaçınılmazdı. Hz. Peygamber savaş için hazırlık yapılmasını emretti. Hicretin dördüncü yılında Benî Nadîr Yahudileri kalelerinde kuşatıldılar. Hz. Peygamber; "Siz, benimle yeni bir muahede yapmadıkça, benim katımda güvenilir ve güvencede değilsiniz!"²²⁶ buyurdu. Ertesi gün Benî Kurayza Yahudilerinin desteğinden endişe eden Hz. Peygamber, önce onların üstüne yürüdü ve onlarla bir muahade yaptı. Tekrar Benî Nadîr Yahudileri kuşatmasına dönen Resûlullah, onlara son tekliflerini yaptı. Emânı kabul etmemeleri üzerine savaştan başka çare kalmadı. Hz. Peygamber, günlerce onları muhasara altında tuttu. Yardım vaadinde bulunanlarda gerekli yardımı alamayan Benî Nadîr Yahudilerinin Müslümanlar ile anlaşmaktan başka çareleri

²²⁰ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 365; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 57.

²²¹ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 365-366.

²²² el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 366; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 57; et-Taberî, Cilt III, s. 37.

²²³ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 367-368; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 57.

²²⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 368.

²²⁵ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 370; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 57; et-Taberî, Cilt: 3, s. 38.

²²⁶ Ebû Dâvud, Harâc ve'l-İmâre 14/ 3006; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 9, s. 232; Cilt: 3, s. 179.

kalmadı. Yanlarında altın, gümüş ve silah götürmemek, ev eşyalarını develere yükleyerek yurtlarından çıkıp gitmek şartıyla sulh istediler. Bunun üzerine sulh gerçekleşti ve yurtlarından çıkıp gitmeleri koşuluyla onlara emân verildi.

3.5. BENÎ KURAYZA YAHUDİLERİNİN EMÂN İSTEMESİ

Benî Nadîr Yahudileri yurtlarından sürülüp çıkarıldıkları zaman, onlardan bir kısmı Şam'a, bir kısmı da Hayber'e gelip yerleşmişlerdi. Hayber'de çok sayıda Yahudi vardı. Onlardan bazıları Mekke'ye giderek Kureyş müşriklerini ve onların müttetik kabilelerini Hz. Peygamber'e karşı mücadeleye cesaretlendirdiler. Hz. Peygamber'in işini bitirinceye kadar birlikte hareket etme sözü verdiler.²²⁷ Hayberdeki akrabalarının yanına yerleşen, Benî Nadîr Yahudilerinden Huyey b. Ahtab, yurtlarından çıkarılmalarının intikamını almak ve Benî Kurayza Yahudilerinin Hz. Peygamberle yaptığı anlaşmayı bozdurmak için girişimlerde bulundu. Benî Kurayza Yahudileri adına anlaşmayı yapan Ka'b b. Esed; "Ey Huyey! Ben Muhammed'le muahede yapmış bulunuyorum! Aramızdaki bu muahedeyi bozacak değilim! Çünkü ben onda vefakârlıktan ve doğruluktan başka birşey görmedim!"²²⁸ Vallahi, onun bize karşı ne ahdini, ne de zimmetini bozmuşluğu vardır!" dedi. Ancak Huyey, müşriklerin de desteğiyle güçlü bir ordu hazırladıklarına, bu sefer Müslümanları yenebileceklerine ikna ederek Ka'b'a yapmış olduğu anlaşma metnini kavminin yanında yırttırdı.²²⁹ Amr b. Su'dâ gibi bazı Yahudi ileri gelenleri Ka'b'ı uyardılar. Çünkü müşriklerin başarısız olup kendi yurtlarına dönmelerinden ve ihanetlerinin ardından Müslümanlarla başbaşa kalmaktan korkuyorlardı.²³⁰ Ancak dinletemediler.

Müslümanlara ihanet eden Benî Kurayza Yahudileri Hendek savaşında (h.5/m.627) Müslümanları çok zor durumda bıraktılar. Kur'an-ı Kerim ifadesiyle; "...Gözler çukurlarından fırlamış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı..."²³¹ Yahudilerin, Medine'de savunmasız halde bıraktıkları ailelerine zarar vermelerinden endişe ettiklerinden Müslümanların gözü arkada kaldı.

²²⁷ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 225, el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 441.

²²⁸ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 231.

²²⁹ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 232, el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 456.

²³⁰ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 249.

²³¹ Ahzab Sûresi, 33/10-12.

Hendek savaşında müşrik ordusu istediğini alamadan bozguna uğrayıp yurtlarına döndü. İhanetlerinin ardından korktukları başlarına gelen Yahudiler, Müslümanlarla baş başa kaldılar. Artık savaş bitti düşüncesiyle zırhını çıkaran Hz. Peygamber, Cebrail'in uyarısıyla zırhını ve silahını tekrar kuşanıp²³² işaret edildiği şekliyle Benî Kurayza Yahudilerini üzerine yürüdü. Benî Kurayza Yahudilerinin yaptığı Müslümanları sırtından hançerlemektir ve bu büyük ihanet cezasız bırakılmadı. İslâm ordusu kalelerini kuşattığında Hz. Peygamber, Yahudilerin ileri gelenlerine teslim olmaları çağrısında bulunduysa da bu daveti karşılık görmedi. Günlerce süren kuşatmanın ardından Benî Kurayza Yahudileri, konuşması için, aralarından Nebbaş b. Kays'ı gönderdiler. Nebbaş; "Yâ Muhammed! Benî Nadîr Yahudilerinin teslim oldukları veçhile, mallar ve silahlar senin olsun! Kanımızı dökme, başısla! Kadınlarımız ve çocuklarımızla birlikte memleketinden çıkıp gidelim. Her çeşit silah hariç olmak üzere, her aile için, bir devenin taşıyabileceği gerekli şeyleri götürmemize müsaade et!" dedi. Hz. Peygamber, Nebbaş'ın bu teklifini kabul etmedi. Nebbaş; "Öyleyse kanlarımızı dökme, başısla! Kadınlarımızla çocuklarımızı bize teslim et. Develere mal yükleyip götürmek de bize gerekmez" dedi. Hz. Peygamber; "Hayır! Kayıtsız şartsız hükmüme boyun eğmekten, teslim olmaktan başka çareniz yok!" buyurdu. Nebbaş, bu cevaptan sonra çaresiz diğerlerinin yanına döndü.²³³

3.6. BENÎ KURAYZA'DAN AMR B. SU'DÂ'YA EMÂN VERİLİŞİ

Benî Kurayza Yahudilerinden Amr b. Su'dâ, daha en başından beri Hz. Muhammed'e ihanet edilmemesini ve yapılan anlaşmanın bozulmamasını savunmuştu ancak dinletememişti. Bütün bu yaşananlardan sonra yine onları uyarılmış, İslâmiyete girmeyecekseniz bari müslümanlara cizye vererek canınızı, malınızı emniyet altına alın teklifinde bulunmuştu. Buna yanaşmadıklarını görünce ben yaptıklarınızdan uzağım diyerek, geceleyin kuşatma altındaki kaleden gizlice dışarı çıkmıştı.²³⁴ Muhammed b. Mesleme'nin kumandasındaki Müslüman devriyesi onu farketmişler ve kim olduğunu sorduklarında Amr b. Su'dâ cevabını alınca ona

²³² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 497; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 244; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 68.

²³³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 501.

²³⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 503-504.

dokunmamışlar, istediği yere gitmesi hususunda onu serbest bırakmışlardı. Amr b. Su'dâ'nın müslümanlar hakkındaki olumlu tutumu sebebiyle ona emân tanınmıştı. Amr b. Su'dâ'nın durumu Hz. Peygamber'e anlatılınca onun için: "Ahde vefasından dolayı Allah'ın kurtardığı bir adamdır o!"²³⁵ buyurdu.

3.7. BENÎ KURAYZA'NIN EMÂN İÇİN YARDIM İSTEMESİ

Benî Kurayza Yahudileri kurtuluş için kendilerine emân verecek kimse arayışını sürdürdüler. Müttetikleri olan Evslilerden yardım istediler Evsliler, Hz. Peygamber'e gelerek Benî Kurayza Yahudileri için emân dilediler. Hz. Peygamber sadece susuyor onların taleplerine cevap vermiyordu. Bunun üzerine onlar ısrarcı olunca, "Ey Evs topluluğu! İçinizden birisinin onlar hakkında hakem olup hüküm vermesine razı mısınız?" diye sordu. Evsîler; "Evet! Razıyız!" dediler.²³⁶ Hz. Peygamber; "Bu iş, Benî Kurayzaların istekleri üzerine, Sa'd b. Muaz'a havale edilmiş bulunmaktadır" buyurdu.²³⁷ Sa'd b. Muaz; "Ben, onlar (Benî Kurayza Yahudileri) hakkında, (ergenlik çağına gelen) erkekler öldürülsün! Malları (Müslümanlar arasında) bölüştürülsün! Çocuklar ile kadınlar esir edilsinler, diye hükmettim!" dedi.²³⁸ Hendek savaşındaki ihanete verilen bu ceza Yahudilerin kutsal kitapları Tevrat'a da uygun bir hükümdü.²³⁹

²³⁵ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 249.

²³⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 510; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 250.

²³⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 510.

²³⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 512; İbn Sa'd, Cilt: 3, s. 426; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 121.

²³⁹ **Kitabı Mukaddes**, Tesniye, Bap 20/10-16.

3.8. ZEBİR B. BATA İLE AİLESİNE EMÂN VERİLİŞİ

Ensardan Sabit b. Kays'a, Cahiliye devrinde, Buas günü esir düştüğünde, Yahudi esirler arasındaki yaşlı ve kör olan²⁴⁰ Zebir b. Bata'nın iyiliği dokunmuştu. Sabit b. Kays ona iyiliğini hatırlattı ve kendisinin ona olan borcunu ödemek arzusunda olduğunu söyleyince Zebir; "Böyle bir iyiliğe ihtiyacım var" dedi.²⁴¹ Sabit b. Kays, Peygamberimize gelerek, kendisine yapılan iyiliğin altında kalmak istemediğini²⁴² ve Zebir b. Bata'nın kendisine bağışlanmasını talep etti. Hz. Peygamber; "O, sana bağışlanmıştır!" buyurdu. Sabit b. Kays, Zebir'in yanına geldi ve; "Resûlullah Aleyhisselam, seni bağışladı!" dedi. Zebir, yaşlı biri olduğunu söyleyerek, ailesi olmadan bu emânın bir anlamı olmadığını söyledi. Bunun üzerine Sabit b. Kays ailesi içinde Hz. Peygamber'den emân istedi, onlara da emân verilince Zebir, malları olmadan yaşayamayacaklarını gerekçe göstererek onların da kendisine iadesini istedi. Bu isteği de kabul gören²⁴³ Zebir, kavminin ileri gelenlerinin akibetini Sabit b. Kays'dan sordu. Sorduğu kimselerin hepsinin öldürüldüğünü haber verince,²⁴⁴ onlarsız bir hayatın anlamsız olduğunu söyleyerek; "Benim keskin kılıcımı bulup eline al! Onunla hızlı bir darbe indirip beni öldür!" dedi. Sabit b. Kays onun bu isteğini yerine getiremeyeceğini söylediye de o ısrar etti. Ailesi için tanınan emânın geçerli olmasını isteyerek, onları Sabit b. Kays'a emânet etti. Kendisine tanınan emânı reddeden Zebir b. Bata, Zübeyr b. Avvam tarafından öldürüldü.²⁴⁵

3.9. BENÎ KURAYZA'DAN NÜBÂTE'NİN EMÂN DIŞI TUTULMASI

Hendek savaşı esnasında aralarındaki anlaşmaya rağmen buna ihanet ederek Müşriklerle anlaşan ve Müslümanları zor durumda bırakan Benî Kurayza Yahudilerinin erkekleri cezalandırılırken kadınlarına ve çocuklarına dokunulmayacaktı. Onlara emân verilmişti. Ancak kadınlardan bir tanesi affedilenler arasına giremedi. Bu kişi sahabeden Hallad b. Süveyd'in başına taş atarak onu şehit

²⁴⁰ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 253.

²⁴¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 518.

²⁴² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 519.

²⁴³ İbn Hişâm, Cilt: 3, ss. 253-254.

²⁴⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 519; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 254.

²⁴⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 520

eden Nübâte ismindeki kadındı. Bu suçu sebebiyle af dışında tutulmuştu. O da zaten suçunun farkındaydı ve bu işe kendisini kocasının teşvik ettiğini söylemiştir.²⁴⁶

Benî Kurayza erkekleri cezalandırılırken Nübâte'nin bu durumu gülerek izlediğini o sırada onun yanında bulunan Hz. Aişe'den öğreniyoruz.²⁴⁷ Cezalandırılma sırası Nübâte'ye gelmişti. Hz. Aişe Nübâte'ni af dışı tutulanlar arasında olduğunu bilmediğinden kadınlara emân verildiğini hatırlatınca Nübâte ona da suçunu itiraf etmiştir.²⁴⁸

3.10. GAMRE SEFERİ'NDE YAKALANAN CASUSUN EMÂN İSTEMESİ

Hendek savaşında müşriklerle birlikte Müslümanlara karşı savaşanlar arasında Gatafanlar da vardı. Gatafanlar müttelikleri durumundaki Esedoğulları'nın da savaşa dahil olmaları için mektup yazmışlardı. Kureyş müşrikleri safında savaşa katılan Esedoğulları²⁴⁹ Kureyza Yahudileriyle de işbirliği içine girerek Müslümanları zora sokmuşlardı. Bu şekilde tehdit oluşturan Esedoğulları üzerine Hz. Peygamber Ukkâşe b. Mihsan'ın kumandasında bir birlik gönderdi. Müslüman askerî birliğinin kendilerine doğru gelmekte olduğunu haber alınca, yaşadıkları yerleri terk ederek yüksek yerlere sığındılar. Çevre araştırması sırasında Esedoğullarının casusunu ele geçiren askerî birlik, onu sorguya çekerek diğerlerinin yerini öğrenmeye çalıştı. Casus; "Onlar şimdi yurtlarının yüksek yerlerine, yaylalarına erişmiş bulunuyorlar" dedi. Ona; "Esedoğullarının develeri nerededir?" diye sordular. Casus; "Yanlarındadır" dedi. Mücahidlerden birisi elindeki kırbaçla dövmeye kalkınca, casus; "Kanımı bağışla! Bana emân ver sana onların amcaoğullarına ait develeri göstereyim?" dedi. "Olur!" dediler.²⁵⁰ Bu develer gerçekte Esedoğullarına aitti. Casusun gösterdiği yere geldiklerinde develeri yayılıyor gördüler. Develerin başındaki kimselere ansızın baskın düzenleyerek develere el koydular. Casusa da söz verdikleri gibi emân vererek serbest bıraktılar.²⁵¹

²⁴⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 517.

²⁴⁷ İbn Hişâm, Cilt: 3, ss. 252-253.

²⁴⁸ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 253; el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 517.

²⁴⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 443; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 66.

²⁵⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 550.

²⁵¹ Halebî, Cilt: 3, s. 174.

3.11. HZ. ZEYNEB'İN KOCASI EBÛ'L-ÂS'A EMÂN VERMESİ

Mekke müşriklerine ait Şam'dan gelen bir kervana el koymak için Hz. Peygamber tarafından Zeyd b. Hârise komutasında bir birlik gönderildi. Amaç güçlerini müslümanları yoketmek için kullanan müşriklerin ekonomik yönden zayıflatılmasıydı.²⁵² Müşriklerin kervanında Hz. Peygamber kızı Hz. Zeyneb'in kocası Ebû'l-Âs b. Rebîa' de vardı.²⁵³ Müslüman süvarileri, bir baskınla kervanı ele geçirdiler ve kervanda bulunan kimseleri de esir ettiler.²⁵⁴ Hicri 6. yılda meydana gelen bu olaya Iys Seferi adı verilmiştir.²⁵⁵ Ebû'l-Âs bu esirlerden birisiydi.²⁵⁶ Bu onun ikinci defa esir edilişiydi. Daha önce Bedir savaşında Müslümanlara karşı savaşmış ve esir edilmişti. Hicrete katılmayan ve Mekke'de olan hanımı Hz. Zeyneb'in Medine'ye gönderilmesi şartıyla serbest bırakılmıştı.

Ebû'l-Âs sözünü tutmuş ve hanımı Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermişti. Bu ikinci esaretinde Ebû'l-Âs bir yolunu bulup Hz. Zeyneb'e; "Babandan, benim için emân (civâr) al!" diye haber gönderdi.²⁵⁷ Hz. Peygamber Müslümanlara sabah namazını kıldırıldığı sırada, Hz. Zeyneb; "Ey insanlar! Ben Resûlullah'ın kızı Zeyneb'im! Ben Ebû'l-Âs'ı himayeme (civâr) aldım!"²⁵⁸ dedi. Hz. Peygamber, namzdan sonra; "Ey insanlar! Benim işittiğimi siz de işittiniz, değil mi?" diye sordu. Cemaat: "Evet!" dediler. "Varlığım Kudret Elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki; işitmiş olduğunuz şeyi şimdiye kadarben de bilmiyordum."²⁵⁹ Mü'minler, birbirlerine karşı tek kişi, tek el hükmündedirler. Bunun için, onlara, yakınlarını himaye etmeleri (civâr) yaraşır"²⁶⁰ dedikten sonra kızı Zeyneb'in yanına gitti.²⁶¹ Ona; "Senin himayene almış olduğun kişiyi biz de himayemize aldık"²⁶² "Müslümanlar arasında en zayıf bir kimsenin tanıyacağı sığınma hakkı, tüm Müslüman toplumu için bir hüküm ifade eder" buyurdu. Bu emân ile serbest kalan Ebû'l-Âs daha sonra Mekke'ye döndü ve birkaç gün sonra Medine'ye tekrar gelerek, şu açıklamada

²⁵² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 87.

²⁵³ İbn Kayyim, Cilt: 2, s. 134.

²⁵⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 87.

²⁵⁵ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 5, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 87; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 377.

²⁵⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553.

²⁵⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: V, s. 33.

²⁵⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 8, s. 33.

²⁵⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 8, s. 33.

²⁶⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 8, s. 33.

²⁶¹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt: 6, s. 185; Halebî, Cilt: 3, s. 176.

²⁶² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 553; İbn Sa'd, Cilt: 8, s. 33.

bulundu; "Eğer birkaç gün önce buraya gelişimde İslâm'ı kabul etmiş olsaydım, maddi çıkar yüzünden bunu kabul ettiğimi zannedeceklerdi. İşte şimdi gönül huzuru ile tekrar geldim ve İslâm'ın hak din olduğunu kabul ediyorum"²⁶³ dedi.

3.12. SA'D B. BEKROĞULLARININ CASUSUNUN EMÂN DİLEMESİ

Sa'd b. Bekroğulları kabilesi, kendilerine teklif edilen Hayber'in hurma mahsülleri karşılığında Müslümanlara saldırmak için fırsat kolluyorlardı. Hayber Yahudilerine destek için Fedekte toplanmaları üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali kumandasında küçük bir birliği, Sa'd b. Bekroğulları'nın üzerine gönderdi. Müslüman süvariler dikkat çekmeden yol alıyorlardı. Hayber'le Fedek arasında bir su kaynağı olan Hemec'e ulaştıklarılarında Sa'd b. Bekroğulları için casusluk yapan birini yakaladılar. Kabilesinin yeri ve yapmayı düşündükleri planları hakkında ondan bilgi almak istediklerinde önceleri bir şey bilmediğini söylese de durumun ciddiyetini anlayınca, Casus; "Bana emân verirseniz, onların yerlerini size haber veririm" dedi.²⁶⁴ Emân verdiler.²⁶⁵ Casustan onların liderleri ve sayıları hakkında bilgi aldılar. Daha sonra ona; "Önümüze düş, onların yerini bize göster!" dediler. Casus; "Eğer bana emân verirseniz, gösteririm!" dedi. "Eğer sen bizi götürüp onların yerlerini ve yaylım hayvanlarını bize gösterirsen, sana emân veririz, aksi takdirde senin için emân yok!" dediler. Casus, hayvanlarını otlattıkları araziye kadar götürdü. Ani bir baskınla develerini ve davarlarını ele geçirdiler. Peşlerinden takip etmemeleri için casusu bir müddet yanlarında rehin tuttuktan sonra artık takip edilmediklerine kanaat getirdikten sonra onu salıverdiler.²⁶⁶

²⁶³ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 862.

²⁶⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 562.

²⁶⁵ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 90; Halebî, Cilt: 3, s. 185.

²⁶⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 563.

3.13. HUDEYBİYE ANTLAŞMASI SONRASI EMÂN UYGULAMALARI

Hız. Peygamber, ashabı ile birlikte yıllardır hasretini çektikleri Mekke'yi görmek ve Kâbe'yi tavaf etmek için yola çıkmışlardı. Amaçları Mekke'de bir çatışmaya girmek olmadığından yanlarında yol güvenliğini sağlamak için buldukları kılıçlarından başka silahları yoktu.²⁶⁷ Müslümanlar Hudeybiye denilen yerde konakladılar. Hız. Peygamber, maksatlarının savaşmak olmadığını sadece ziyaret için geldiklerini müşriklere anlatacak bir elçi göndermek istiyordu. Bu iş için önce Hırâş b. Ümeyye'yi elçi olarak görevlendirdi²⁶⁸ ancak İkrime b. Ebî Cehil'in saldırısına maruz kaldı. Hız. Peygamber elçilik için daha sonra Hız. Ömer'iseçti. Ancak Hız. Ömer, kendisinin zamanında Mekkelilere sert davrandığını, bu sebeple orada kendisini emânı altına alarak himaye edecek kimse olmadığından bu görevi layıkıyla yerine getirmekten endişe ettiğini söyledi. Ardından da elçilik için, Hız. Osman'ın daha uygun olduğunu ama yine de istenilirse kendisinin oraya gidebileceğini belirtti.²⁶⁹ Bu sözünden, Hız. Ömer'in başına geleceklerden korktuğundan değil verilen görevi hakkıyla başaramamaktan endişe ettiğini anlıyoruz.

Hız. Osman müşriklerin yanına vardığında niyetlerinin savaşmak olmadığını, umre için geldiklerini anlattı ancak ona böyle bir şeye asla izin vermeyeceklerini söylediler. Eban b. Saîd b. Âs, Hız. Osman'ın yanına gelerek onu himayesine aldı. Hız. Osman bu emân ile Mekke sokakalarında serbestçe dolaşarak müşrik liderlerine niyetlerinin onlarla çatışmak olmadığını, ziyaret için burada bulduklarını anlatmaya çalıştı. Müşriklerin, sadece ona izin verebileceklerini ve Kâbe'yi yalnız başına tavaf edebileceğini söylemeleri üzerine, Hız. Osman; "Hız. Peygamber olmadan tavaf etmeyeceğini" onlara söyledi. Bu cevap onları öfkendirmişti. Bu yüzden Hız. Osman'ı bir müddet tutsak ettiler. Ne olursa olsun, bu bir elçiye yapılmaması gereken bir davranıştı. Devletlerin araları ne kadar kötü olursa olsun elçilerin daima emân altında olması bir genel kuraldır. Hız. Peygamber'in elçiler karşısındaki tutumu bu konuda herkese örnek olacak mahiyettedir. Ebû Râfi müşrikler tarafından elçi olarak Hız. Peygamber'e gönderilmişti. Ebû Râfi'nin kendi

²⁶⁷ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 102.

²⁶⁸ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 327; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 96.

²⁶⁹ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 329.

ifadesine göre; “Resûlullah’ı görür görmez kalbime İslâm îmanı düştü. Ey Allah’ın Resûlü ben asla o Mekkelilerin yanına dönmem” dedim. Resûlullah da cevaben: “Ben anlaşmaları bozamam ve elçileri alıkoyamam, o halde şimdi geri dön şayet şu anda olduğu gibi aynı fikirde kalacak olursan aramıza tekrar gelebilirsin” dedi. Ebû Râfî daha sonra gelerek Müslümanların arasına katıldı.²⁷⁰

Hz. Osman’ı tutsak ettiklerinden habersiz olan Müslümanlar, dönmesinin gecikmesi üzerine onun müşrikler tarafından öldürüldüğünü düşündüler. Bu yapılanın karşılıksız kalmaması gerektiğine inandıklarından, Hz. Peygamber ile şehit oluncaya kadar yanında olacaklarına dair söz verdiler ve ona biatettiler (Bey’atu’r-Rıdvân).²⁷¹ Hz. Peygamber’in ve ashabının bu kararlı tutumları karşısında endişeye kapılan müşrikler, Hz. Osman’ı serbest bıraktılar ve Müslümanlarla bir antlaşma yapılmasını kararlaştırdılar. Hudeybiye Antlaşması’nın (h.6/m.628) maddelerine göre;

1. Müslümanlar o yıl Mekke’ye girmeden Hudeybiye’den geri dönecekler, umre için ertesi yıl gelecek ve şehirde ancak üç gün kalabilecekler.
2. Mekke’de bir kimse Hz. Muhammed’in yanına kaçarsa velisinin isteği üzerine geri verilecek, fakat bir müslüman kaçarak Mekke’ye sığınırsa iade edilmeyecek.
3. Barış on yıl sürecek; taraflardan biri bu ittifaka dahil olmayan herhangi bir kabile ile savaşa girerse diğeri pasif kalacak. İki taraf, kendi hâkimiyetleri altındaki toprakları kervanların geçişi, hac ve umre için emniyet altında tutacak.
4. Diğer Arap kabileleri taraflardan istedikleriyle ittifak yapabilecekler.
5. Bu şartlara tarafların dışında kendileriyle müttefik olan kabileler de uyacak.²⁷²

Antlaşma metninin başına yazılan “Allah’ı Resûlü” ifadesinin müşriklerin itirazı ile değiştirilmesi, buraya kadar gelmişken Mekke’ye girmeden dönecek olmaları (1. Madde) ve Mekke’den kaçarak kendilerine sığınan kişiler iade edilirken, Müslümanlardan kaçarak Mekke’ye sığınanların iade edilmeyecek olması (2. Madde) Müslümanları çok üzdü. Antlaşmanın kendi aleyhlerinde olduğuna inanıyorlardı. Hatta bu konuda Hz. Peygamber’e sitemlerini bile iletmişlerdi.²⁷³

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, Cihad 9/2758; Hamidullah, İslâm peygamberi, Cilt: 2, s. 1022.

²⁷¹ İbn Sa’d, Cilt: 2, ss. 97-100.

²⁷² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 611; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 332; İbn Sa’d, Cilt: 2, ss. 95-97; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 350.

²⁷³ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 331.

Bu antlaşmayla Müşrikler Müslümanları resmen tanımış oluyordular. Ayrıca Müslümanlar için iki önemli tehlike durumunda olan Hayber Yahudilerinin ve Mekke müşriklerinin birbirlerine destek sağlamaları sebebiyle aynı anda her ikisiyle mücadele etmek zor oluyordu. Hz. Peygamber, yaptığı bu antlaşmayla Mekke müşriklerini tarafsız bir konuma getirdi.²⁷⁴

3.13.1. Hudeybiye Antlaşması Esnasında Ebû Cendel'in Himaye Talebi

Müslümanlar ile müşrikler arasında imzalanan Hudeybiye antlaşmasının maddelerinden birine göre, "Mekkeli bir kimse Hz. Muhammed'in yanına kaçarsa velisinin isteği üzerine geri verilecek, fakat bir müslüman kaçarak Mekke'ye sığınırsa iade edilmeyecekti."²⁷⁵ Bu madde anlaşmaya tanık olan Müslümanları çok derinden üzdü. Çünkü Araplar arasında kendine sığınan bir kişiyi, düşmanlarına teslim etmek kınanacak davranışlar arasındaydı. Emân altındaki bir kişinin korunması için savaşmayı bile göze alabilirlerdi.

Ebû Cendel, bu antlaşmayı müşrikler adına imzalayan Süheyl b. Amr'ın oğludur. Müslüman olduktan sonra, babasından kaçarak Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı sırada Hz. Peygamber'den sığınma hakkı (emân) istedi. Süheyl b. Amr, eğer oğluna sığınma hakkı tanırlarsa yaptıkları antlaşmayı bozacağını söyledi. Oysa antlaşma daha imzalanmamıştı. Hz. Peygamber onun antlaşma dışında tutulmasını istediye de Süheyl b. Amr buna yanaşmadı.²⁷⁶ Hz. Peygamber; "Öyle ise, onu benim için himayene al!" diye rica ettiyse de Süheyl bunu da kabul etmedi. Mikrez b. Hafs ile Huvaytib b. Abdiluzzâ; "Ey Muhammed! Senin hatırın için, onu biz himayemize (civâr) alıyoruz! Ona işkence yaptırmayacağız!" dediler.²⁷⁷

Ebû Cendel, ağlayarak Müslüman olduktan sonra kendisine yapılan işkenceleri anlattı. Resûlullah'tan yardım istedi ancak müslümanların umumi menfaatleri gereği Hz. Peygamber istemeyerek de olsa onun babasına teslim

²⁷⁴ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 2, ss. 257-258.

²⁷⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 611; İbn Sa'd, Cilt: 2, ss. 95-97; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 350.

²⁷⁶ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 332.

²⁷⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 608; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 332.

edilmesini istedi. Olaya tanıklık eden Müslümanlar bu uygulamadan dolayı çok rahatsız oldular.²⁷⁸

3.13.2. Hudeybiye Antlaşması Sonrası Himaye Talepleri

Ümmü Gülsüm bnt. Ukbe, Hudeybiye antlaşmasından sonra Medine'ye hicret etti. Kardeşleri Ümâre ve Velîd Hudeybiye antlaşmasının ikinci maddesini gerekçe göstererek onun kandilerine iadesini istediler. Hz. Peygamber bunu kabul etmedi.²⁷⁹ Çünkü hicret eden kadınlar hakkında nazil olan ayetler onların müşriklere iade edilmemesini istiyordu. Ayette; "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü müslüman hanımlar kâfirlere helâl değildirler..."²⁸⁰ buyurularak hicret eden kadınların iadesi engellenmiş oldu. Hz. Peygamber antlaşma şartları doğrultusunda kendilerine sığınan erkeklerin sığınma taleplerini ise geri çeviriyordu. Hudeybiye'deki ikinci madde sadece erkeklere uygulanmıştır.

Müşrikler bir müddet sonra, Müslümanları üzen ikinci maddenin kaldırılması için ricada bulundular. Çünkü Müslümanların sığınma hakkı vermediği kişiler, Mekke'ye de dönmediklerinden müşriklerin ticaretini tehdit edecek tampon bir bölge oluşturup oraya yerleştiler. Ticaret güvenliği kalmayan müşrikler, bu maddenin yürürlükten kaldırılması için ricada bulundular ve bu madde kaldırıldı. Böylece ilk başlarda Müslümanların aleyhine gibi görülen antlaşmanın gün geçtikçe Müslümanların lehine geliştiği ortaya çıktı. Bu durum müşrikler açısından bir yenilgiydi. Bunun farkına varan müşrikler, bu siyasî mağlubiyeti hazmedemedikleri için, antlaşmanın şartlarına uymadıklarından on yıl devam etmesi kararlaştırılan barış antlaşması iki yıl içinde bozulmuş oldu.

²⁷⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 608; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 332.

²⁷⁹ İbn Hişâm, Cilt: 3, ss. 340-341.

²⁸⁰ Mümtehine Sûresi, 60/ 10. فَإِنَّ اللَّهَ أَعْلَمُ بِالْمُؤْمِنِينَ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تُنْفِقُونَ ۖ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكحُوهُنَّ إِذَا أَتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ ۖ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفِرِ ۖ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ أَلْوَا مَا أَنْفَقُوا ۚ ذَلِكُمْ جُزْءٌ مِمَّا يُحْكَمُ بَيْنَكُمْ ۖ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

3.13.3. Hayber Yahudilerinin Emân Talebi

Benî Nadîr Yahudileri yurtlarından sürüldükten sonra onların bir kısmı Hayber'e yerleşti. Hayberdeki diğer Yahudiler de Benî Nadîr Yahudilerine yapılan bu muameleden dolayı Müslümanlara öfke duyuyorlardı. İntikam için, Mekke müşriklerini ve onların müttefiklerini Hz. Peygamber'e karşı kışkırttılar.²⁸¹ Müşriklerle müttefik olan kabilelere kendilerine ait bir yıllık hurma gelirlerini verme sözü vererek, ekonomik güçlerini Müslümanları ortadan kaldırmak için kullandılar.²⁸² Hendek savaşı sonrası Benî Kurayza Yahudilerinin başına gelenleri görünce, Müslümanlardan erken davranıp onlara saldırmayı planladılar. Müşriklerle ittifak kurarak birbirlerine destek sözü verdiler.²⁸³ Niyetlerini anlamak için içlerine gözcüler gönderen²⁸⁴ Hz. Peygamber, gelen haberlerin iyi olmaması üzerine bu şer ittifakını bozmak için müşriklerle Hudeybiye barış antlaşmasını imzaladı²⁸⁵ ki bu taraftan gelebilecek tehditte emin olabilsin. Hudeybiye'den döndükten sonra ordusuyla Hayber üzerine yürüyen Hz. Peygamber Abbâd b. Bişr'in kumandasında bir keşif birliği gönderdi. Bu birliğin ele geçirdiği Hayber Yahudilerine ait bir casus, "Kendisine emân verilmesi karşılığında" Yahudilerin içinde buldukları durum hakkında bilgiler verdi. Abbâd b. Bişr bu bilgileri Hz. Peygamber'e ulaştırdığında orada bulunan Hz. Ömer, Yahudi casusun öldürülmesini istediye de Abbâd "Ben ona emân verdim!" diyerek buna engel oldu. Yakalanan bu kişi, daha sonra Hz. Peygamber'in ona İslâm'ı anlatmasının ardından Müslüman oldu.

Hayber'deki bir başka olayda ise, Simâk adındaki Yahudi Müslümanlara sığınarak; "Eğer bana emân verirseniz, yanınıza geleyim" dedi. Emân verilmesi üzerine onu alıp Hz. Peygamber'in yanına götürdüler. Simâk; "Ey Ebû'l-Kâsım! Yahudilerin gizli ve önemli yerlerinden bazılarını sana göstermek şartıyla bana ve ev halkıma emân verir misin?" dedi. "Evet" cevabı almasının üzerine, Yahudilerin kalelerinin zayıf yönlerine ait önemli bilgiler verdi. Ayrıca, aralarında anlaşmazlık çıktığını ve müttefikleri olan Gatafanlıların onların yanlarından ayrıldığını haber

²⁸¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 441-442.

²⁸² el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 444, 494; İbn Hişâm, Cilt: 3, ss. 342-345; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 66.

²⁸³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 566; Halebî, Cilt: 3, s. 186.

²⁸⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 566.

²⁸⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 611; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 332; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 97; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 351;

verdi. Hz. Peygamber bunları ashabıyla paylaştı ve zafer konusunda onları cesaretlendirdi.²⁸⁶ Benzer bilgileri Hz. Ömer'in gece devriyesi sırasında ele geçirdiği Yahudi de vermişti.²⁸⁷

Hayber kuşatması sırasında Yahudiler diğer kalelerinden ayrılarak Kulle Kalesine yerleştiler. Hz. Peygamber, bu kaleyi kuşatma altına aldı. Kulle kalesi sağlam bir kaleydi. Üç gün süren kuşatmada kaleye hiçbir şekilde yaklaşılmadı.²⁸⁸ Gazzal adındaki bir Yahudi Hz. Peygamber'e gelerek, kendisine emân verilmesi koşuluyla önemli bilgiler vereceğini söylemesi üzerine Hz. Peygamber ona ve ailesine emân verildiğini söyledi. Gazzal, günlerce kuşatsa da bu yolla onları kalelerinden çıkaramayacağını bunun yolunun onların yollarının kesilmesinden geçtiğini söyledi. Hz. Peygamber onun dediklerini uygulayınca Kulle kalesindekiler son çare olarak kalelerinden çıkıp Müslümanlarla çarpışmak zorunda kaldılar. Mağlup olan Yahudiler kaleyi Müslümanlara teslim ettiler.²⁸⁹

Kaleleri birer birer düşmeye başlayınca Yahudilerin lideri Kinane b. Ebi'l-Hukayk halkıyla birlikte Hayber'in en büyük kalesi durumundaki Kamus kalesinesini yaptı. Burası da yine sarp bir yere yapılmış, saldırılara karşı korunaklı bir yerdi.²⁹⁰ Hz. Peygamber bu kaleyi günlerce muhasara altında tuttu. Kuşatma altında bunalan Yahudiler, Kinane b. Ebi'l-Hukayk'ın Müslümanlara ok atmak istediğinde elinin titremesi, içine bir korku düşmesinin ardından²⁹¹ Şemmah adındaki Yahudiyi Hz. Peygamber'e aralarında bir antlaşma yapılması için elçi olarak gönderdiler. Hayber'in fethi (h.7/m.628) sonrası yapılan anlaşmanın maddelerine göre;

1. Kalede çarpışma yapmış olan Yahudilerin kanları dökülmeyecek,
2. Hayber'den çocuklarıyla birlikte çıkıp gitmelerine müsaade edilecek,
- 3-5. Yanlarında birer hayvan yükünden başka birşey götürmeyecekler ki bunun içinde değerli eşyalar ve silah bulundurulmayacak,
6. Resûlullah'a bırakılması gereken herhangi birşeyi gizlemeyecekler ve gizleyecek olanlar Allah'ın ve Resûlullah'ın emân (zimmet) ve himaye taahhüdünün dışında

²⁸⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 646-648.

²⁸⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 647, 648; Halebî, Cilt: 2, s. 733.

²⁸⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 666; Halebî, Cilt: 2, s. 742.

²⁸⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 666; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 198; Halebî, Cilt: 2, ss. 742-743.

²⁹⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 670.

²⁹¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 670.

kalacaklar.²⁹² Hz. Peygamber; "Eğer siz ganimet mallarından bana teslim etmeniz gereken herhangi birşeyi benden gizleyecek, olursanız, Allah'ın ve Resûlullahın emân taahhüdünden uzak kalırsınız!" diyerek uyarıda bulundu.²⁹³

Hayber'in fethiyle pek çok ganimet ele geçirildi. Ancak ganimetler arasında Yahudilerin sahip olduğu altın, gümüş gibi değerli eşyalar yoktu. Bunları saklamışlardı. Bu işin sorumlusu olarak işaret edilen kişilerden Kinane, kardeşi ve amcaoğlu Hz. Peygamber'in huzuruna getirildiler. Hz. Peygamber onlara emân verme şartlarını hatırlatarak; "Ben sizin Allah'a ve Allah'ın Resûlüne karşı duyduğunuz düşmanlığınızı biliyorum! Bununla birlikte, sizin bu düşmanlığınız, adamlarınıza verdiğim emân ve himaye taahhüdünü size de vermeme engel olmamış; ganimet mallarından herhangi birşeyi benden gizlememek, kaçırmamak şartıyla size emân vermişimdir! Benden birşey gizleyecek olursanız, kanlarınızı dökmek, bizim için helâl olur!²⁹⁴ Allah'ın ve Resûlünün emân ve himaye taahhüdünden uzak kalırsınız!" buyurdu.²⁹⁵ Onları savaş için harcadıklarını söylemeleri üzerine²⁹⁶ Hz. Peygamber; bu hazineyi, yanlarında bulursa onlardan emânını kaldıracağını ve ölüm cezasına çaptırılacaklarını birkaç defa tekrarladı. Kinane ve beraberindekiler, her seferinde malların kendilerinde olmadığını ve yanlarında bulunursa cezaya razı olduklarını söylediler.²⁹⁷ Hz. Peygamber, onların bu sözlerine Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Zübeyr b. Avvam ile Yahudilerden on kişiyi şahit tuttu.²⁹⁸ Kinane ve yanındakilerin sakladığı hazineler bulunup yalan söyledikleri ortaya çıktığında Hz. Peygamber onların boynunun vurulmasını emretti.²⁹⁹

Hayber Yahudilerine değerli eşyalarını götürmemek ve buldukları yeri terketmek kaydıyla emân verilmişti.³⁰⁰ Hayber'den sürülecek olan Yahudiler, Hz. Peygamber'e yeni bir teklifle gelerek; "Hayber'de bırakılmalarını, topraklarının nasıl değerlendirileceğini en iyi kendilerinin bildiğini, bu toprakları onlar adına

²⁹² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 671; İbn Hişâm, Cilt: 3, ss. 345-346; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 110; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 199.

²⁹³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 671.

²⁹⁴ el-Belâzurî, **Fütûhu'l-Buldan**, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1932, ss. 41-42.

²⁹⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 671; İbn Kayyım, Cilt: 2, s. 151.

²⁹⁶ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 112.

²⁹⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 671-672; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 351.

²⁹⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 672; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 351.

²⁹⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 672-673; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 351; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 112.

³⁰⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 670-671; İbn Hişâm, Cilt: 3, ss. 351-352.

işlemelerine müsaade etmesini istediler.”³⁰¹ Onların bu teklifini kabul eden Hz. Peygamber, canlarını bağışlamak için verdiği emânı daha da iyileştirerek onlara topraklarını da iade etti.

el-Haccac b. ‘Ilât es-Sülemî³⁰², Müslüman olmuştu. Hayberin fethinden sonra Hz. Peygamber’e gelerek Mekke’de kalan ailesini ve mallarını alabilmek için, müslüman olduğunu onlardan gizlemek ve gerekirse Hz. Peygamber hakkında uygunsuz ifadelerde bulunmak için ondan izin istedi. İzin verilince de Mekke’ye gitti ve onu gören müşrikler geldiği yerden ne haberler getirdiğini sordular. Müslümanların Hayber’in üzerine yürüdüğünü duymuşlardı ancak Müşriklerin daha Hayberin fethedildiğinden haberleri yoktu. Haccac, Hayberli Yahudilerin galip geldiğini, pek çok müslümanın öldürüldüğünü ve Hz. Peygamber’in esir edildiğini söyleyince müşrikler çok sevindiler.³⁰³

Ayrıca Haccac müşriklere, Hayberlilerin; “Muhammed’i biz öldürmeyelim, Mekkelilere gönderelim de, öldürülmüş olan adamlarına karşılık, onlar öldürsünler³⁰⁴ kavim ve kabilelerine başvurarak emân dileyebilecek olursa, kendilerine yapılanın öcünü alıncaya kadar ona emân vermesinler” dediklerini söyledi.³⁰⁵ Haccac’ın kendilerini yanılttığından habersiz olan Müşrikler bu haber karşısında çok heyecanlandılar. Bu haberin asılsız olduğundan habersiz olan müşrikler, kendilerinin yıllarca isteyip de yapamadığını Hayber Yahudilerininin yapmasından ve Hz. Peygamber’in kendilerine teslim edilecek olmasından, onun kendilerinden emân dileyecek duruma düşmesinden çok büyük mutluluk duyuyorlardı.

3.13.4. Necran Piskoposu el-Hâris’e Hz. Peygamber’den Yazılı Emân

Hz. Peygamber, Hristiyan Necran halkına bir mektup göndererek onları; “Kullara tapmayı bırakıp, Allah’a kulluğa, kullarla ittifak anlaşmalarının ötesinde Allah ile ittifak anlaşması yapmaya davet etti. Şayet buna yanaşmazlarsa cizye vermelerini buna da isteksiz olurlarsa onlarla savaşaacağını” iletti. Mektubu alan Necran halkı telaşlanarak Hz. Peygamber’e bir heyet gönderdiler. Necran

³⁰¹ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 351-352; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 26; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 9, s. 137.

³⁰² الحجاج بن علاط السلمى

³⁰³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 703; İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 360.

³⁰⁴ İbn Hişâm, Cilt: 3, s. 360.

³⁰⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 703.

heyetinin başkanı piskopos el-Hâris b. Alkame, Hz. Peygamber'in beklenen peygamber olduğunu bilen ve bunu itiraf eden bir kişiydi. Kardeşi Kürz, Hz. Peygamber'e beddua ettiğinde kardeşini uyardı ve bu şekilde konuşmaması gerektiğini onun beklenen peygamber olduğunu söyledi. Kürz'ün; "Bunu biliyorsan öyleyse neden Müslüman olmuyorsun?" demesi üzerine, kavminin kendisine sunduğu imkanlardan vazgeçemediğini itiraf etti. Kürz, Alkame'nin anlatıklarından etkilenerek Müslüman oldu.

Hz. Peygamber'in yanına gelen Hristiyan Necran heyeti, ibadet saatleri gelince mescitte ibadetlerini yapmaya başladı. Sahabe mescitte yapılan bu ibadete engel olmak istediye de Hz. Peygamber "Onları serbest bırakın" deyerek ibadetlerini yapmalarına müsaade etti. Daha sonra Necran heyeti Hz. Peygamber ile dînî konularda bir tartışmaya girdi. Karşılıklı olarak sorular yöneltildi. Hz. Peygamber'in tüm açıklamalarına rağmen kendi fikirlerinin doğruluğunda ısrarcı olmaları üzerine, o gece nazil olan ayetle Hristiyan heyeti lanetleşmeye davet edildi. Bu ayetlere göre, kim yalan söylüyorsa Allah'ın laneti onların üzerine olacak şekilde karşılıklı lanetleşme yapılacaktı. Piskopos el-Hâris, Hz. Peygamber'i kastederek "Bu kişi bir kral olsaydı söylediklerini kabul etmediğimiz için bizlerin gözlerini oyardı. Oysa o bize çok iyi muamelede bulundu. Eğer gerçekten bir peygamberse, onunla lanetleşirsek helak oluruz" dedi ve lanetleşmeyeceklerini Hz. Peygamber'e bildirdi.

Necran halkıyla, Müslümanlara vergi vermeleri şartıyla yazılı bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre, ödenecek vergi miktarları sayıldıktan sonra, "Onların mallarına, canlarına, dînî hayat ve tatbikatlarına, hazır bulunanlarına ve bulunmayanlarına, ailelerine, mâbetlerine ve az olsun çok olsun onların mülkiyetlerinde bulunan her şeye şâmil olmak üzere, Allah'ın himayesi ve Resûlullah Muhammed'in zimmeti Necranlılar ve onlara bağlı etraftakiler üzerine bir haktır" denilerek emânın kapsamı belirtildi. "Şayet onlar arasında herhangi biri, istikbalde faizli muamelelere girecek olursa, benim himayemin (zimmetimin) dışında tutulacaktır" diyerek de emân dışı tutulacak hususa dikkat çekildi.

Hz. Peygamber, piskopos el-Hâris ve sonra gelecek piskoposlar için şu şartları içeren bir emannâme yazdırdı:

"Bismillahirrahmanirrahîm. Peygamber Muhammed'den piskopos Ebû Hâris'e ve Necran'ın diğer piskoposları, kâhinleri, ruhbanları, mabedlerinde

bulunanları, köleleri, dinleri ve halkı ellerinin altında bulunan az-çok bütün malları Allah ve Resûlünün himayesindedir (zimmet). Ne bir piskopos piskoposluğundan, ne bir rahip rahipliğinden, ne bir kâhin kâhinliğinden alınmayacak, haklarından herhangi bir hak, yetki ve şu anda üzerinde buldukları hiçbir şey değiştirilmeyecektir. Bu hususta ebedi olarak Allah ve Resûlünün himayesi vardır. İyi davrandıkları, zulme meyletmedikleri müddetçe bu himaye geçerlidir.”³⁰⁶

Necran Hristiyanlarına iyi muamelesi, sahabenin tepkisine rağmen onların din adamlarına mescitte kendi dinlerinin ibadetini yapmalarına müsaade etmesi, anlaşma yazılarında din adamlarına ve halkına dînî yaşantılarında özgürlük tanınması, mal ve can güvenlikleri açısından himaye (zimmet) garantisi vermesi Hz. Peygamber’in eşsiz hoşgörüsünün bir göstergesidir.

3.13.5. Çeşitli Kabilelere Verilen Emânnâmeler

Eslem kabilesi Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretinden itibaren ona ve ashabına karşı iyi davranış içinde olan kabilelerdendi. Medine’de çevre kabilelerle karşılıklı güven ve dayanışma anlaşmaları yapılmaya başlandığında Eslem kabilesi ilk anlaşma sağlananlar arasındadırlar. Kaynaklarımızda Hz. Pygamber tarafından Eslemlere verilen emânnâmeye yer verilmiştir. Bu emânnâmeye göre: “Onlardan Allah uğrunda göç edenler, Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in (a.s.) onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik edenler Allah adına güvendedir. Ona Allah’ın ve Peygamberinin zimmeti vardır”³⁰⁷ denilmektedir.

Tay kabilesinden Muaviyeoğullarına, Hz. Peygamber tarafından ez-Zübeyr b. el-Avvâm’a yazdırılan emânnâmede; “İçlerinden Müslüman olan, namaz kılan, zekatveren, Allah’a ve peygamberine itaat eden, ganimetlerden Allah’a beşte bir hakkını ve peygamberin payını veren, müşriklerden ayrılan, Müslümanlığını açığa vuran kimselerin Allah ve peygamberin emâniyla güven içinde”³⁰⁸ oldukları belirtilmiştir.

³⁰⁶ İbn Sa’d, Cilt: 1, s. 327; İbn Kayyim el- Cevziyye, Cilt: 3, ss. 629-635; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, ss. 619- 624; el-Vesâik, ss. 174-179.

³⁰⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 781; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, ss. 456-457; Hamidullah, el-Vesâik, s. 271.

³⁰⁸ İbn Sa’d, Cilt: 1, s. 369; Hamidullah, el-Vesâik, s. 297.

H.z. Peygamber tarafından Cüheyne'den el-Hüreka oğullarına ve Cürmüzoğullarına verilen emânnâmede "Müslüman olan, namaz kılan, zekat veren Allah'a ve peygamberine itaat eden, ganimetlerden beşte biri ve peygamberin payını ayırıp veren, Müslümanlığını açığa vuran ve müşriklerden uzak duranlara Allah ve Peygamberinin emânıyla güvence vardır"³⁰⁹ denilmektedir.

H.z. Peygamber'in, Sakîfle yaptığı anlaşmada "Allah'ın ve peygamber Muhammed b. Abdillâh'ın zimmeti vardır" (Madde 3) denildikten sonra onlara tanınan haklar sıralanmıştır. "Onlar Müslümanlardan bir ümmettir, Müslümanlar arasında istedikleri şekilde dolaşırlar ve istedikleri yere gidebilirler"³¹⁰ (Madde 7) maddesi verilen emânın kapsamını göstermektedir.

3.14. MU'TE'DE KOMUTALARA H.Z. PEYGAMBER'İN EMÂN TAVSİYESİ

H.z. Peygamber bir kişiyi komutan tayin ettiğinde ona nasıl muamele etmesi konusunda nasihatlerde bulunurdu. H.z. Peygamber, Mu'te savaşında (h.8/m.629) Zeyd b. Harise'yi komutan olarak atadı. Sonra da, Zeyd b. Harise öldürülürse, Cafer b. Ebî Tâlib kumandandır! Cafer b. Ebî Tâlib öldürülürse, Abdullah b. Revâha kumandandır!³¹¹ Abdullah b. Revâha da öldürülürse, Müslümanlar, aralarından münasip birini seçsinler ve onu kendilerine kumandan yapsınlar!" buyurdu.

H.z. Peygamber, Mu'te'ye gidecek ordusunu uğurlarken komutanlarına, Allah rızasını gözeterek hareket etmelerini, ganimetlere ihanet etmemelerini, haksızlık yapmamalarını, çocuklara dokunmamalarını, ölülerin cesetlerine zarar vermemelerini tavsiye etti.³¹² Ardından da düşmanlarını sırasıyla şu üç şeye çağırma talimatını istedi:

- 1- İslâm'a dâvet et. İcâbet ederlerse hemen kabul et ve elini onlardan çek. Muhacirlerin sahip oldukları haklara kendilerinin de sahip olacaklarını onlara bildir.
- 2- Müslüman olmaya yanaşmazlarsa, onları cizye vermeye davet et! Bunu kabul ederlerse onlardan elini çek!
- 3- Cizye vermeye yanaşmazlarsa, Allah'ın yardımına sığınarak onlarla çarpış.

³⁰⁹ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 271; Hamidullah, el-Vesâik, ss. 262-263.

³¹⁰ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 284; Hamidullah, el-Vesâik, ss. 284-286.

³¹¹ İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 15; el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 756; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 128; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 241.

³¹² İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 128; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 241.

Eğer kuşattığın kale veya şehir halkı, senden, kendileri için Allah'ın ve Resûlünün emânını (zimmet) isterlerse, sen onlara Allah ve Resûlü adına emân verme! Fakat kendinin, babanın ve arkadaşlarının emânını ver! Çünkü, siz kendinizin ve babalarınızın vermiş olduğunuz emân sözünü bozacak olursanız, bu, Allah ve Resûlü adına vermiş olduğunuz emân sözünü bozmanızdan, vebal bakımından daha hafiftir!"³¹³ buyurdu.

Yapılacak işlerde Allah'ı ve Peygamberini şahit gösterilmesi, Allah adına yemin edilmesi durumlarında her zamankinden daha titiz davranılması gerekir. Hz. Peygamber, burada bu hususu hatırlatarak, "Allah ve benim adıma bozulma şüphesi olan bir emânı verme ki vebal altında kalmayasın" buyuruyor. Emân can güvenliğini sağlama ve kişiyi güvence altına almaktır. Emân verdikten sonra şartlarına uyulması gerekir. Tutulamayacak sözler altına girilmemelidir.

3.15. MEKKE'NİN FETHİ SÜRECİNDE EMÂN UYGULAMALARI

3.15.1. Ebû Süfyan'ın Emân Arayışı

Benî Bekrler ile Huzâ'a kabileleri arasında öteden beri devam eden bir husumet vardı.³¹⁴ Huzâ'alar Müslümanlar ile Benî Bekrler ise müşriklerle ittifak etmişlerdi. Hudeybiye anlaşmasının şartları doğrultusunda Mekke müşrikleriyle yaşanan sulh süreci müttefik kabileler arasındaki husumet sebebiyle bozulma sürecine geldi. Benî Bekrler, Huzâ'alılara karşı Mekke müşriklerinin de desteğini umuyorlardı ancak Hudeybiye anlaşmasını bozmaktan korkan müşrikler açıktan toplu destek veremeseler de mühimmat yardımıyla bulunarak destekten geri durmadılar. Benî Bekrler müttefikleri olan Benî Dîl ile birlikte geceleyin Vetir'de hiçbir şeyden habersiz olan Huzâ'alılara baskın yaparak bir çok kişiyi katlettiler. Mekke'nin ileri gelenlerinin de içinde olduğu bazı müşrikler, gece karanlığından faydalanarak bu katliama destek verdiler.³¹⁵ Bu kimseler arasında Safvan b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil, Mikrez b. Hafs, Süheyl b. Amr gibi kimseler vardı.³¹⁶ Bu suçu

³¹³ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 757-758.

³¹⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 781; İbn Hişâm, Cilt: 4, ss. 31-32.

³¹⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 783; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 134; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 278; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 239.

³¹⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 784.

işleyenler daha sonra Mekke'ye sığındılar ve burada himaye (emân) edildiler.³¹⁷ Bu baskından sağ kurtulanlar yaşadıkları katliamı Hz. Peygamber'eşikayetçinin geldiler.³¹⁸ Hudeybiye anlaşmasının şartlarına ihanet anlamına gelen bu katliam Hz. Peygamber'i çok öfkelenirdi. Öyle ki güne kadar, hiç bu kadar kızdığı görülmemişti. Hz. Peygamber; "Eğer kendime yardım ettiğim şeylerde Benî Ka'blara yardım etmezsem, ben de yardım görmeyeyim!"³¹⁹ Varlığım Kudret Elinde bulunan Allah'a andolsun ki; kendimi ve ev halkımı koruduğum şeylerde, bunları da koruyacağım! Dedikten sonra Kureyş müşriklerine bir yazı göndererek; "Ya Benî Bekirlerle olan ittifakınızdan vazgeçersiniz, ya da Huzâ'alardan öldürülmüş olanların diyetlerini (kan bedellerini) ödersiniz! Bunlardan birini yerine getirmeyecek olursanız, sizinle çarpışacağımı bildiririm!" dedi. Kureyş müşrikleri bu katliama ortak olanları himayelerine almalarından dolayı pişmanlık ve endişe içindeydiler. Hudeybiye anlaşmasına rağmen bu ihanetlerinin yanlarına bırakılmayacağını bildiklerinden durumu düzeltmesi ve antlaşmayı yenilemesi için Ebû Süfyan'ı elçi olarak Hz. Peygamber'e Medine'ye gönderdiler.³²⁰

Ebû Süfyan, Hz. Peygamber'in yanına geldi ve Hudeybiye barış antlaşmasının yenilenmesini ve süresinin uzatılmasını istedi. Hz. Peygamber antlaşmanın bozulmadığını kendilerinin ona aynen uyduklarını bu sebeple de onun yenilenmesine gerek olmadığını belirtti. Ebû Süfyan bu konuda ısrarcı olunca Hz. Peygamber sustu. Buradan umduğunu alamayan Ebû Süfyan, önce Hz. Ebû Bekir'in daha sonra da sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman, Sa'd b. Ubâde ve Hz. Ali'nin yanlarına giderek onlardan Hz. Peygamber'i ikna etmelerini ve Medine'de serbestçe dolaşarak halkı ikna edebilmesi için de kendisine emân (civâr) vermelerini ve bunu halkın içinde açıklamalarını istedi. Hepsi de söz birliği etmişcesine; "Biz, ancak Resûlullah Aleyhisselamın himaye (civâr) ettiğini himaye edebiliriz! Resûlullah'a karşı hiç kimse himayeye alınamaz!"³²¹ dediler. Hz. Ömer bununla yetinmeyerek sert bir üslupla, antlaşmanın ortadan kalkmasının daha iyi olacağını ona söyledi.³²² Ebû Süfyan Hz. Fâtıma'nın yanına geldi ve ondan emân istedi. "Ben ancak bir

³¹⁷ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 2, s. 464.

³¹⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 789; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 134; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 278.

³¹⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 791; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 134.

³²⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 787.

³²¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 793; İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 38-39; el-Beyhakî, Cilt: V, s. 10; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 282; Halebî, Cilt: 3, s. 7.

³²² el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 8; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 241.

kadınım!” diyen Hz. Fatima’ya Ebû Süfyan; “Senin himayeci (civâr) olman caizdir. Nitekim kızkardeşin (Hz. Zeyneb’i kasederek), Ebû'l-Âs’ı himayesine almıştı”³²³ dedi. Ondan da emân alma ümidini kesen Ebû Süfyan Hz. Hasan’ı göstererek; “Şu yavrucuğuna söyle de bari o emân versin” deyince Hz. Fatıma; “Onun daha küçük olduğunu, daha emân verecek yaşta olmadığını hem de Resûlullah’ın himaye etmediği bir kimsenin himaye edilmeyeceğini” söyledi. Ebû Süfyan’ın çaresizliğini gören Hz. Ali ona bir çıkış yolu gösterdi. Hz. Ali; “Kalk, iki taraf halkını uzlaştırmak için himayene aldığını ilân et! Sonra da yurduna çekgit. Halkın arasını bul!” dedi.³²⁴ Ebû süfyan, oradakilerin duyacağı şekilde; “Ey insanlar! Ben iki taraf halkını ahd ve emânım altına aldım!”³²⁵ dedi. Sonra Hz. Peygamber’in yanına giderek; “Ey Muhammed! Senin, bu emân ve himaye taahhüdümü reddetmeyeceğini zannediyorum!” dedi. Hz. Peygamber; “Ey Ebû Süfyan! Bunu sen söylüyorsun! (Sen öyle zannediyorsun)”³²⁶ diyerek iki halk arasındaki emânının geçersiz olduğunu söyledi. Ebû Süfyan eli boş olarak Mekke’ye döndü.³²⁷ Etrafına toplananlara yaşadıklarını olduğu gibi anlattı. Bunun üzerine etrafındaki müşrikler Ebû Süfyan’ın başarısız olmasından ve elçilik vazifesini iyi yapamayışından dolayı onu kınadılar.³²⁸

Aralarındaki Hudeybiye antlaşmasına rağmen Müslümanların müttefiki durumundaki Huzâ’alılara yapılan saldırıya mühimmat yardımında bulunan, saldırıya iştirak eden müşrik liderlerini koruyan Mekke müşriklerine gereken cezayı vermek için Hz. Peygamber Mekke’nin fethi hazırlıklarına başladı. Saldırıya uğrayan Huzâ’alılara söz verdiği üzere yardım edecekti. Müşrikler, Ebû Süfyan’a; "Muhammed'le buluşursan, ondan bizim için emân (civâr) sözü al!"³²⁹ Ancak, onun ashabını gevşek görürsen,³³⁰ savaşılacağını kendilerine bildir!"³³¹ Diyerek onu elçilik için ikinci sefer Medine’ye gönderdiler.

Ebû Süfyan, Hakîm b. Hizam ile birlikte Irak mevkiine geldiğinde çok sayıda eteş yakıldığını görünce endişelendi. Yanında Medine’de kendisine destek olması

³²³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 793; İbnü Hişâm, Cilt: 4, ss. 38-39.

³²⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 795; İbnü Hişâm, Cilt: 4, ss. 38-39; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 282.

³²⁵ İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 39; el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 794; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 282.

³²⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 794; İbn Sa’d, Cilt: 2, s. 134.

³²⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 795; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 39; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 282.

³²⁸ el-Belâzurî, Ensâb, I, s. 42; el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 795.

³²⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 814; İbn Sa’d, Cilt: 2, s. 135.

³³⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 814.

³³¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 814.

için Büdeyl b. Verkâ da vardı.³³² Bu eteşlerin yakılma sebebini tam anlayamamışlardı. Acaba kendileriyle savaşmak için mi bu hazırlıklar yapılıyordu yoksa başka bir kabileyle mi savaşılacaktı? Olayı aydınlatmak için bilgi alabilecekleri bir kimseyi aramaya başladılar.

Hız. Peygamber ashabını casuslara karşı uyardı ve dikkatli olmalarını istedi. Hız. Abbas; "Vâh Kureyşilerin başlarına geleceklere! Vallahi, onlar gelip emân dilemeden önce Resûlullah Aleyhisselam Mekke'ye girecek olursa, bu Kureyşilerin temelli helâkları olur!" demiş bu konuda Mekke'ye giderek onları emâna davet edecek birini aramaya başlamıştı. Niyeti, Mekkelilerin, müslümanlarla savaşabilecek güçleri olmadığını bildirerek bir an önce; "Hız. Muhammed'den emân dilemelerini" istemektir. Bunları düşünürken Ebû Süfyan ile karşılaştı.³³³ Ebû Süfyan, Hız. Abbas'tan haberleri öğrenmek istediğinde, Hız. Abbas ona; "10.000 kişilik bir orduyla Resûlullahın onların üzerine doğru gelmekte olduğunu ve karşı koyamayacaklarını haber verdi ve Kureyşilerin durumunun kötü olacağını" söyledi. Hız. Abbas, karşı koyamayacakları bir güçle geldiklerini söyleyerek onlara gözdağı verdi, onların cesaretlerini kırdı. Böylece Hız. Abbas, Mekke müşriklerinin emân istemelerini ve kan dökülmeden şehre girmeyi arzu ediyordu. Ebû Süfyan kendisine ne tavsiye ettiğini sordu. Hız. Abbas; "Vallahi, Resûlullah Aleyhisselamdan başkası tarafından ele geçirilecek olursan, muhakkak öldürülürsün! Sen, haydi şu katrın sırtına bin de, seni onun yanına götüreyim"³³⁴ Kendisinden senin için emân dileyeyim!" dedi.³³⁵ Kendisinin de bu niyette olduğunu ona söyleyen Ebû Süfyan, Hız. Abbas'ın emânı altında, sahabenin arasından geçerek Hız. Peygamber'in yanına geldi.

Ebû Süfyan'ı gören Hız. Ömer, onun boynunu vurmak için izin isteyince Hız. Abbas; "Yâ Resûlallah! Ben ona emân (civâr) verdim!" dedi.³³⁶ Mekke'nin fethi hazırlıkları aşamasında Ebû Süfyan'ın gelişini hayra yormayan Hız. Ömer, Ebû Süfyan'ın boynunun vurulmasının daha iyi olacağını söyleyince, Hız. Abbas; "Hız. Ömer'in kendi kabilesinden birisi bu duruma düşseydi ona bu şekilde

³³² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 814; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 36.

³³³ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 815-816; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 44.

³³⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 817; İbn Hişâm, Cilt: 4, ss. 44-45; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54.

³³⁵ İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 45; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 33.

³³⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 817; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 45; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54.

davranmayacağı” suçlamasında bulundu. Bu söze üzülen Hz. Ömer; “Sus ey Abbas! Vallahi, babam Hattab sağ olup da Müslüman olsaydı, senin Müslüman olduğun gün sevindiğim kadar ona sevinmezdim!” dedi.³³⁷ Hz. Ömer, ona verdiği değeri ve olaya kabilecilik asabiyetiyle yaklaşmadığını güzel bir şekilde izah etmiş oldu.

Hz. Abbas; “Hakîm b. Hizam ve Büdeyl b. Verkâ'ya da emân (civâr) verdiğini” söyledi. Hz. Peygamber, onlardan Mekkeliler hakkında bilgi aldı ve kendilerini İslâmiyete davet etti; ikisi de hemen orada Müslüman oldular.³³⁸ Hz. Peygamber, Hz. Abbas'a; "Bunlar emânımız altındadır! Kendilerini artık yerine götür!"³³⁹ dedi. Ebû Süfyan ise; "Vallahi, ey Muhammed! Senin Resûlullah olup olmadığın hakkında kalbimde azıcık bir kuşku var! Bana biraz mühlet versen olmaz mı?" dedi. Hz. Peygamber onu Hz. Abbas'a emanet ederek sabah yanına gelmelerini söyledi.

Ebû Süfyan sabah namazı için kalkan müslümanları görünce kendisine bir şey yapılacağı endişesine kapılmıştı ki Hz. Abbas onu rahatlattı ve ona zarar verilmeyeceği konusunda güvence verdi. Ebû Süfyan kendisine tanınan emân sebebiyle serbestçe dolaşma hakkına kavuşmuştu. Müslümanların Hz. Peygamber'e bağlılıklarını yakından görme fırsatı yakalayan Ebû Süfyan bu durumu Hz. Abbasla konuşurken hayretini gizleyemiyordu.³⁴⁰

Ertesi sabah Hz. Peygamber, Ebû Süfyan'ı görünce; "Yazıklar olsun sana ey Ebû Süfyan! Senin için, Allah'tan başka ilah olmadığını öğrenme zamanı daha gelmedi mi?"³⁴¹ Ben size dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak bir din getirdim. Müslüman olunuz da, selamete eriniz!" dedi. Ebû Süfyan; "İyi ama Uzzâyı ne yaparım, ondan nasıl vazgeçerim?" diyerek hâlâ putlardan bahsedince Hz. Ömer öfkeyle kötü bir söz söyledi. "Senin baban sert ve kaba sözlü idi, sen de sert ve kaba sözlüsün! Ey Hattab'ın oğlu! Ben sana gelmedim! Ben amcamın oğluna geldim. Onunla konuşuyorum! Beni bırak da, ben amcamın oğlu ile konuşayım!"³⁴² diyen Ebû Süfyan Hz. Peygamber'e; "Babam, anam sana feda olsun! Usluluk ve yumuşak huylulukta, şereflikte, akrabalık hakkını gözetirlikte sendendaha üstünü yoktur!

³³⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 817-818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 45; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54.

³³⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 815; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54; Halebî, Cilt: 3, s. 18.

³³⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 815.

³⁴⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 815-816; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, ss. 37-40.

³⁴¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 817-818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 46; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54.

³⁴² Halebî, Cilt: 3, s. 18.

Vallahi, sanırım ki, Allah'tan başka ilah olmasa gerek! Çünkü Allah ile birlikte başka ilah bulunmuş olsaydı, elbette, beni zararlardan korur, bana fayda sağlardı!³⁴³ Ey Muhammed! Ben ilahımdan yardım diledim. Sen de Allah'ından yardım diledin. Vallahi, ben ne zaman seninle karşılaştımsa, senin bana galip geldiğini gördüm! Eğer benim ilahım gerçek, senin Allah'ın bâtil ve boş olsaydı, ben sana galip gelirdim!" dedi.³⁴⁴ Ebû Süfyan'ın Müslüman olması önemliydi. Kavmi arasında hatırı sayılır bir kişiydi. Hz. Peygamber ile yapılacak görüşmelerde onu elçi olarak gönderiyorlardı. Böylece Müslümanlar, kendilerine düşman olan, müşrik liderlerden birinden daha kurtulmuş oldular.³⁴⁵

Ebû Süfyan'ın, Mekke'ye dönüp Müslüman olduğunu açıklamasının ardından başta hanımı Hint olmak üzere büyük bir tepki ile karşılaşacağını ve kınanacağını bilen Hz. Abbas, Mekke'nin fethinde halkı içinde onu taltif edecek bir ayrıcalık tanınması talebiyle geldiğinde Hz. Peygamber; "Kim Ebû Süfyan'ın evine sığırsa, ona emân verilmiştir!" buyurdu.³⁴⁶ Ebû Süfyan; "Benim evime mi? Benim evimin ne genişliği var ki?" diyerek itirazda bulundu.³⁴⁷ Bunun üzerine Hz. Peygamber; "Kim Kâbe'ye girer, sığırsa, ona emân verilmiştir!" buyurdu.³⁴⁸ Ebû Süfyan; "Kâbe'nin ne genişliği var ki?" dedi.³⁴⁹ Hz. Peygamber: "Kim Mescid-i Haram'a girer, sığırsa, ona emân verilmiştir" buyurdu.³⁵⁰ Ebû Süfyan; "Mescid-i Haram'ın ne genişliği var ki?" dedi.³⁵¹ Bütün bunların emân için yeterli olmadığı itirazının gelmesi üzerine son olarak Hz. Peygamber; "Kim silahını elinden bırakırsa!³⁵² Kim kapısını üzerine kapayıp evinde oturursa, ona emân verilmiştir!" buyurdu.³⁵³ Ebû Süfyan: "İşte, bu

³⁴³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818; İbn Hişâm, Cilt: 4, ss. 45-46; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54.

³⁴⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 816; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, ss. 37-40.

³⁴⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 817-818; İbn Hişâm, Cilt: 4, ss. 46-47; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54.

³⁴⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 47; et-Taberî, Cilt: 3, s. 54; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 34.

³⁴⁷ İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 47; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 32; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 921.

³⁴⁸ İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

³⁴⁹ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 32; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

³⁵⁰ İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 46; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

³⁵¹ el-Beyhakî, Cilt: V, s. 32; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

³⁵² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 46; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 91.

³⁵³ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 355; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 34; Halebî, Cilt: 3, s. 19.

geniştir!" dedi.³⁵⁴ Hz. Peygamber, Hakîm b. Hizam'ın evine sığınanlara da emân vermişti.³⁵⁵

Hz. Peygamber, müşrikleri uyarması için Ebû Süfyan'ın, Mekke'ye gitmesini istedi. Hz. Abbas ile yola çıkmışlardı ki, arkalarından bir haberci göndererek Hz. Abbas'ın yanlarına gelmesini isteyen Hz. Peygamber; "Ey Abbas! Onu vadinin daraldığı, atların sıkışa sıkışa geçtiği dağ boğazının yanında tut da, Müslümanların, Allah ordusunun ihtişamını görsün!" buyurdu. Hz. Abbas, Ebû Süfyan'ı alıp vadinin daraldığı, boğaza doğru götürürken³⁵⁶ Ebû Süfyan bir anda gelen bu karar değişikliğinden dolayı, endişesine kapılarak; "Ey Hâşim oğulları! Bu, bir gadr (ahde vefasızlık, verilen emân sözünde durmamazlık) değil midir?" dedi.³⁵⁷ Hz. Abbas; "Biz, sözünde durmayan biri değiliz. Peygamber sülâlesinde ahde vefasızlık olmaz"³⁵⁸ cevabını verdi. Ebû Süfyan, Müslüman ordusunun gruplar halinde geçişini şaşkınlıkla izliyordu. Daha önce böyle bir ordu görmemişti. Hz. Abbas, geçen birlikler hakkında ona bilgi veriyordu. Sıra Ensarın geçişine geldiğinde onların başında bulunan ve sancağı taşıyan Sa'd b. Ubâde; "Ey Ebû Süfyan! Bu gün, en büyük harp günüdür! Bu gün, Kâbe'de kan dökmenin helâl kılındığı bir gündür Allah bugün Kureyş müşriklerini hor ve hakîr kılacaktır!" diyerek bağırdı.³⁵⁹

Sıra Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu birliğin geçişine gelince³⁶⁰ gördüğü ihtişamlı ordu karşısında Ebû Süfyan kendisine emân verilmiş olmasından dolayı duyduğu memnuniyeti gizleyemedi ve Hz. Abbas'a "Ey Abbas! Bu gün, senin Kâbe'yi ve Mekke halkını ve beni himaye edeceğin ne iyi bir gündür!"³⁶¹ dedi. Sa'd b. Ubâde'nin söylediklerinden rahatsız olan Ebû Süfyan'a Hz. Peygamber; "Sa'd, yanlış söylemiş! Bu gün, Allah'ın, ezan sesleriyle Kâbe'nin şanını yükselteceği bir gündür! Bu gün, Kâbe'nin tevhid örtüsüyle örtüneceği bir gündür!"³⁶² diyerek onu rahatlattı. Ebû Süfyan Hz. Peygamber'e, askerlerine kavmini öldürme emri verip vermediğini sorunca Hz. Peygamber; "Hayır! Ben öyle emretmedim! Bu gün,

³⁵⁴ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 32; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

³⁵⁵ et-Taberî, Cilt: 3, s. 54.

³⁵⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 46.

³⁵⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818.

³⁵⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818.

³⁵⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 821.

³⁶⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 821.

³⁶¹ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 9, s. 119.

³⁶² el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 9, s. 119; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

merhamet günüdür”³⁶³ diyerek kan dökmek için yola çıkmadıklarını göstermiş oldu.

Hz. Abbas, Ebû Süfyan ve Hakîm b. Hizam’a önden gidip Müşrikleri karşı koymamaları için uyarmasını söyledi. Ebû Süfyan ve Hakîm b. Hizam, Mekke müşriklerini karşı koyamayacakları büyük bir ordu ile Hz. Peygamber’in kendilerine doğru gelmekte olduğunu ve “Müslüman olurlarsa selamete ereceklerini” söylediler. Ancak müşrikler, Ebû Süfyan’ı atalarının dinine ihanetle suçladılar.³⁶⁴ Ebû Süfyan, Hz. Peygamber’in emân taahhüdünü onlara hatırlatarak; “Kim Ebû Süfyan'ın evine sığınırsa! Kim evine girip kapısını üzerine kaparsa! Kim Mescid-i Haram'a sığınırsa ona emân verilmiştir!”³⁶⁵ dedi.

Ebû Süfyan ve Hakîm b. Hizam’ı Mekke müşriklerini uyarmak için gönderen Hz. Peygamber, bununla yetinmeyerek Hz. Abbas’ı da gönderip çatışma yaşanmaması ve kan dökülmemesi için büyük çaba sarfetti. Hz. Abbas; "Yâ Resûlallah! Onlara bu hususta neleri ve nasıl söyleyeceğimi, kendilerini tatmin edecek, gönüllerini yatıştıracak emânın ne biçimde verileceğini bana açıkla!" dedi. Hz. Peygamber; "Sen, onlara; Kim Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şahadet ederse, kendisine emân verilmiştir. Kim silahını elinden bırakıp Kâbe'nin yanında oturursa, kim kapısını üzerine kapatıp evinde oturursa, ona emân verilmiştir dersin!"³⁶⁶ buyurdu. Hz. Peygamber, müşrikler tarafından amcası Abbas’a zarar gelebileceğinden duyduğu endişeyi dile getirdi.

Hz. Abbas, Mekke'ye ulaştığında; "Ey Mekkeliler! Müslüman olunuz da, selamete eriniz! Siz, mücadele etmeye güç yetiremeyeceğiniz bir ordu karşısındasınız. İşte Zübeyr! Mekke'nin yukarı tarafından geliyor! İşte Hâlid! Mekke'nin aşağı tarafından geliyor! Kim silahını elinden bırakırsa, ona emân verilmiştir!"³⁶⁷ dedi.

Hz. Peygamber; Mekke'ye girdiği zaman Ebû Süfyan’ın ve Hz. Abbas’ın söylediği şekilde emân taahhüdünü bir kez de kendisi ilan etti.³⁶⁸ Ardından da müşrikleri silah bırakmaya davet etti.³⁶⁹ Bununla da yetinmeyerek münâdîsini Mekke

³⁶³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 822.

³⁶⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 823; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 47; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 246.

³⁶⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 47; et-Taberî, Cilt: 3, s. 54; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, ss. 32-34; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 291.

³⁶⁶ Heysemî, **Mecmeu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, Dâru'l-Kitâb, Beyrut, 1967, Cilt: 6, s. 171.

³⁶⁷ Heysemî, Cilt: 6, ss. 171-172.

³⁶⁸ el-Belâzurî, Fütûhu'l-Buldan, s. 52.

³⁶⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 839.

sokaklarında dolaştırarak korku ve endişe içindeki insanlara emân altında olduklarını duyurarak onları rahatlattı. Hz. Peygamber; "Yaralı öldürülmeyecektir! Kaçan takip edilmeyecektir! Esir alınan da öldürülmeyecektir!"³⁷⁰ buyurarak, karşı koyanlar dışındaki Mekke halkının, canlarına, mallarına dokunulmamak üzere emân taahhüdünde bulundu. İhtişamlı İslâm ordusunu görüp dehşete kapılan Ebû Süfyan; "Kavmini öldürme emri verip vermediğini" sorması üzerine Hz. Peygamber; "Hayır! Ben öyle emretmedim! Bu gün, merhamet günüdür!"³⁷¹ demiştir. Müşriklerin mütteliklerinin birer birer bertaraf edilmesinin ardından, İslâm ordusunun karşı koyulmaz gücü ve Hz. Peygamber'in hoş görülme tutumu sayesinde çok büyük bir direnişle karşılaşmadan Mekke fethedilmiş (h.8/m.630) oldu.

3.15.2. Müşriklerden Himâs'ın Emân İçin Evine Sığınması

Mekke'nin fethinde Halid b. Velid'in kumandasındaki müslüman süvariler Mekke'ye Elit mevkiinden giriş yaparken bazı kabilelerin desteğini alan bir grup müşriğin direnişle karşılaştılar.³⁷² Müslüman birliğiyle mücadele edebilecek güçte olmadıklarından, kısa sürede bozguna uğradılar. İçlerinden sağ kalanlar kaçarak kurtuldu.³⁷³ Kaçanlar arasında Süheyl b. Amr, Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Himâs gibi müşriklerinin önde gelenleri de vardı.³⁷⁴ Onlardan Himâs Müslümanlara karşı kazanacağı zaferden o kadar emindi ki hanımına elde ettiği Müslüman esirlerden birisini hizmetçi olarak getireceğini müjdeliyordu. Oysa, Himâs canını zor kurtarmıştı. Kaçarak evine sığındı. Hanımının alaylı bir şekilde söz verdiği hizmetçinin nerede olduğunu sorması üzerine³⁷⁵ Himâs; "Sen şimdi alay etmeyi bırak da, kapıyı benim üzerime sıkıca kapat! Çünkü, kim kapısını kapar, evinde oturursa, ona emân verilmiştir!"³⁷⁶ dedi. Hanımının kendisiyle ilgili alaylı sözlerine devam etmesi üzerine Himâs, kendisi gibi canını zor kurtaran diğer

³⁷⁰ el-Belâzurî, Fütûhu'l-Buldan, ss. 52-53.

³⁷¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 822.

³⁷² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 825; İbn Sa'd, s. II, s. 136.

³⁷³ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 825; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 44; Halebî, Cilt: 3, s. 25.

³⁷⁴ İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 51.

³⁷⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 827; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 50.

³⁷⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 827; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 50.

Mekke'nin ileri gelenlerini saydıktan sonra yaşadıkları dehşeti bilseydi böyle konuşmayacağını söyledi.³⁷⁷

3.15.3. Taif Kuşatması Sırasında Karşılıklı Emân Talebi

Hz. Peygamber, hicretten önce zor günlerinde destek bulmak amacıyla gittiği Taif'te (m.620) taşlandı, hakaretlere uğradı. Medine'ye hicretin ardından İslâm dîni hızla yayıldı. Mekke'nin fethiyle (h.8/m.630) birlikte müşrikler İslâm'ın üstünlüğünü kabul etmek zorunda kaldılar. Bütün bu gelişmelere rağmen Taiflilerin İslâm düşmanlığı devam ediyordu.

Hz. Peygamber, Huneyn seferinden (h.8/m.630) sonra Taif üzerine yürümeye karar verdi. Hâlid b. Velid komutasında bir öncü birliği Taife gönderdi. Mekke'nin fethinden sonra sıranı kendisine geleceğini anlayan Taif halkı kendilerini koruyacağına inandıkları kalelerine yiyecek stoku yaptılar. Halid b. Velid, kaleye yaklaşınca; "Ya sizden birisine emân verelimyanımızagelsin, kendisiyle konuşalım; ya da ben sizin yanınıza varıp sizinle konuşayım" dedi ancak Taifliler görüşmeye yanaşmadılar.

Hz. Peygamber Taif surlarına yakın bir yere karagahını kurdu ve Taif'i kuşattı. Günlerce devam eden kuşatmada kaleden atılan oklarla bazı Müslüman askerler şehit oldu.³⁷⁸

Yezid b. Zem'a b. Esved, Taiflilerden konuşmak için kendisine emân vermelerini istedi. Emân vermeleri üzerine kaleye doğru yaklaşan Yezid'i, Hüzeyl b. Ebi's-Salt ok atışlarıyla şehit etti. Kalelerinin içinde sıkışıp kalan Taifliler bir çıkış yolu arıyorlardı. Kendisini hiç kimsenin görmediğini sanan Hüzeyl b. Ebi's-Salt, kale kapısından çıktığı anda, şehit edilen Yezid'in kardeşi Yakub b. Zem'a onu yakaladı ve Hz. Peygamber'in yanına getirdi. Yakub; "Yâ Resûlallah! Bu, kardeşimi (emân verildiği halde) öldüren adamdır!" dedi. Hz. Peygamber emân verdikleri halde bir müslümanı şehit etmelerinin cezası olarak onun boynunu vurdurdu.³⁷⁹

Kuşatma uzayınca Hz. Peygamber, Taiflilerin direncini kırmak, kalelerinden

³⁷⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 828; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 47; İbn Kesîr, Cilt: 4, ss. 296-297.

³⁷⁸ el-Vâkidî, Cilt: 3, ss. 925-926.

³⁷⁹ el-Vâkidî, Cilt: 3, ss. 926-927.

çıkmaya zorlamak için onlara ait üzüm bağlarını kestirmeye başladı. Bunu gören Taifliler Hz. Peygamberle olan akrabalık haklarını hatırlatarak onları kendilerine bırakmalarını istediler. Telaşlanan Taifliler konuşmak için Ebû Süfyan b. Harb ve Muğîre b. Şu'be'ye emân verdiler. Onlara; "Muhammed ya bu bağları kendisine alıkoysun, ya da, Allah rızası ve akrabalık hakkı için, bize bıraksın" dediler.³⁸⁰ Bunun üzerine Hz. Peygamber üzüm bağlarını kestirmekten vazgeçti.³⁸¹

Hz. Peygamber kuşatmayı delebilmek için farklı yöntemlere başvurdu. Onlardan birisi de "Kaleden inecek kölelerin hür sayılacağını"³⁸² duyurmasıydı ki bu daveti bazı köleler tarafından karşılık buldu.³⁸³ Kaleden inen köleler Müslüman oldular ve hürriyetlerine kavuştular. Bu Müslüman olan köleleri kendilerine teslim etmelerini isteyen Taiflilere Hz. Peygamber; "Onlar, Allah'ın azad ettiği kimselerdir! Onları iade etmenin mümkünü yoktur!"³⁸⁴ buyurdu. Bu durum, zaten kalelerinde sıkışıp kalan Taiflilerin psikolojisini daha da bozdu.

Hz. Peygamber'den izin alan Uyeyne b. Hısn, Taiflilerden kendileriyle konuşmak için emân istedi. Uyeyne, kaleye girdikten sonra Taiflilere; "Mücadeleden vazgeçmemelerini ve direnmeye devam etmelerini, şimdiye kadar Muhammed'in onlar gibi zorlu bir halkla karşılaşmadığını" söyleyerek onları cesaretlendirdi. Kaleden ayrılarak yanlarına dönen Uyeyne'ye Hz. Peygamber, neler anlattığını sordu. Uyeyne; "Onları İslâmiyete davet ettim. Cehennemle korkuttum, Cennetle müjdeledim!"³⁸⁵ İslâmiyete giriniz! Vallahi, Muhammed yurdunuzun ortasında sizi teslim almadıkça dönmeyecektir! Kendiniz için, ondan emân alınız!" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber; "Yalan söylüyorsun!" diyerek orada anlattıklarını yüzüne karşı sayınca³⁸⁶ Uyeyne, suçunu itiraf etti ve bağışlanmayı istedi.³⁸⁷

Günlerce süren kuşatmanın ardından Uyeyne'nin bu ihaneti sahabeyi çok öfkeli yaptı. Hz. Ömer onu öldürmek için izin istediyse de Hz. Peygamber; "Hayır! Ashabımı öldürüyorum diye, insanların benim aleyhimde laf etmelerini istemem!" buyurdu. Aslında bu ihanetiyle öldürülmeyi hak etmişti ancak gönülsüz de olsa, can

³⁸⁰ el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 929.

³⁸¹ el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 929.

³⁸² el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 931; İbn Sa'd, Cilt: 2, ss. 158-159; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 347.

³⁸³ el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 931; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 159; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 348.

³⁸⁴ el-Vâkidî, Cilt: 3, ss. 931-932.

³⁸⁵ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 163; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 349.

³⁸⁶ el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 933; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 163; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 349.

³⁸⁷ el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 933; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 163; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 349.

güvenliği koruma altına alınan Uyeyne'ye bir anlamda emân verilmiş oldu.

Uyeyne, Müslüman olmadan önce Gatafanların reisi iken, Hayber Yahudilerinin en büyük destekçisi durumundaydı. Hayber kalesi kuşatıldığında Yahudilerle birlikte kaleyi savunanlar arsındaydı.³⁸⁸ Hz. Ebû Bekir, Uyeyne'nin Müslüman olmadan önceki kötülüklerini hatırlattıktan sonra, bu son ihanetiyle Müslüman olduktan sonra kötülük yapmaya devam ettiğini sert bir şekilde dile getirdi. Uyeyne pişman olduğunu, tövbe ettiğini, bağışlanmayı istediğini söyledi.³⁸⁹ Taiflilerden emân isteyerek yanlarına giden, döndüğünde onları emân istemey davet ettiği yalanını söyleyeyn Uyeyne'nin şimdi kendisinin emâna ihtiyacı vardı

Uzun süren kuşatmanın istenilen neticeyi vermemesinin ardından Hz. Peygamber kuşatmayı kaldırma kararı aldı. Bu kadar bekledikten sonra kuşatmanın bitmesinden dolayı memnun olmayanlara Hz. Peygamber; “Henüz Taif'in fethine izin verilmediğini söyleyince”³⁹⁰ ikna oldular.

3.15.4. Adiy b. Hâtem'in Emân Almadan Hz. Peygamber'e Gelişi

Adiy b. Hâtem³⁹¹ Tay kabilesinin reisidir. Kendi ifadesi ile “Hz. Peygamber'in ismini duyduğum zaman O'na benden daha çok nefret duyan yoktu” diyen kişidir. Hz. Peygamber, Hz. Ali kumandasındaki bir birliği (h.9/m.630) onların üzerine, gönderdi. Adiy, kendisi gibi Hristiyan olan dostlarının yanına Şam'a kaçtı. Adiy'in yakınları; “Hz. Peygamber'in kendisine gelenleri affettiğini, ona gelenlere ihsanda bulunduğunu” söylediler. Bunun üzerine Adiy, kimseden emân almadan Hz. Peygamber'in yanına kadar geldi. Görenler onu tanıdı; “İşte bu Adiy b. Hâtem'dir “ dediler. Adiy; “Ne bir emân ne de bir mektup getirmiştım. Resûlullah elimden tuttu. Beni evine götürdü. Kaçma sebepimi sordu” diyerek gördüğü iyi muameleyi anlattı. Adiy, bir müddet Hz. Peygamber'in yanında bulundu, onun insanlara nasıl iyi muamelede bulunduğunu, ihtişamdandan uzak bir hayat sürdürdüğünü gözlemledi. Gördükleri karşısında etkilenen Adiy, Müslüman oldu.³⁹² Kabilesi kuşatılınca kaçan

³⁸⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 652.

³⁸⁹ el-Vâkidî, Cilt: 3, s. 933.

³⁹⁰ el-Beyhakî, **Sünenü'l-Kübrâ**, Dâiretü'l-Meârif, Haydarâbâd, 1937, Cilt: 9, s. 84.

³⁹¹ عدي بن حاتم

³⁹² el-Vâkidî, Cilt: 3, ss. 988, 989; İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 322, Cilt: 2, s. 164; İbn Kayyim el- Cevziyye, **Zâdu'l- Meâd**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988, Cilt: 3, ss. 518-519.

ve cezalandırılmak için aranan bir kişi olan Adiy'in emânsız olarak Hz. Peygamber'in yanına gelmesi büyük bir cesaretti. Çünkü Hz. Peygamber'in yanına ulaşma fırsatı bulamadan niyeti bilinmediği için, onu gören ve tanıyan kişilerce can güvenliği tehlikeye girebilirdi. Oysa kendisine; "Hz. Peygamber'den affedilmeyi istemesini" tavsiye eden akrabalarına; "Benim için ondan emân alınız" diyebilirdi. Adiy bu yola başvurmayı her şeyi göze alarak Hz. Peygamber'in yanına geldi.

3.16. TALEP ETMEDİKLERİ HALDE EMÂN ALTINA ALINANLAR

Hz. Peygamber, Bedir savaşına (h.2/m.624) zorla götürülen kimseler olduğunu ve bu kimselerle karşılaşılması durumunda onların öldürülmemesini mümkünse esir alınmalarını söyledi. Bir anlamda bu kişiler emân altına alınmış oluyorlardı. Bunlar arasında; Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdulmuttâlib, Ebû'l-Bahterî, el-Hâris b. Âmir b. Nevfel, Zema' b. el- Esved gibi kimseler vardı. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa'; "Biz babalarımızı, oğullarımızı, kardeşlerimizi ve aşiretimizi öldüreceğiz de, Abbas'ı mı bırakacağız? Vallahi, eğer onunla karşılaşsam, yüzüne kılıçla vuracağım!" dedi. Hz. Ömer bu cevaba kızdı ve Ebû Huzeyfe'nin bu davranışını münafıklık olarak değerlendirip boynunu vurmak istedi. Ebû Huzeyfe bu sözü söylerken, Bedir'e savaşmak için gelen müşrikler arasında babası Utbe b. Rebîa', amcası Şeybe, kardeşi Velîd ve yeğeni Hanzala bulunmaktaydı.³⁹³ Ebû Huzeyfe daha sonra söylediği o söze pişman olduğunu kendini emân içinde hissetmediğini söyledi.³⁹⁴

Hz. Peygamber, bu kimselerin mümkünse esir olarak ele geçirilmesini istiyordu. Ancak bunlardan sadece Abbas esir alınabildi. Diğerleri ise savaş meydanında öldürüldü. Ebû'l-Bahterî ile karşılaşan Mücezzer b. Ziyâd, onu öldürmek istemediğini Hz. Peygamber'in bu hususta emri olduğunu söyleyince, Ebû'l-Bahterî yanındaki arkadaşı Cünâde b. Müleyha için de emân istedi. Mücezzer, bu emrin sadece kendisi için geçerli olduğunu söyledi. Ebû'l-Bahterî; "Hayır! Vallahi, ölürsek, birlikte ölürüz! Ben, Mekke kadınlarının, yaşamaya düşkünlüğüm sebebiyle arkadaşımı ölüme terk ettiğimi söylemelerini istemem!" dedi. Çarpışmaktan başka çaresi kalmayan Mücezzer onu öldürdü. Daha sonra durumu Hz. Peygamber'e haber

³⁹³ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 42, 69; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 129.

³⁹⁴ el-Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, Cilt: 9, s. 84.

veren Mücezzer; "Seni hak ile Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki; onu esir alıp sana getireyim diye çok uğraştım fakat ikna edemedim. Çarpışmaktan başka çare kalmayınca onu öldürmek zorunda kaldım!"³⁹⁵ dedi.

Öldürülmemeleri istenen kişilerden el-Hâris b. Âmir b. Nevfel, Hubeyb b. Yesâf tarafından ve Zem'a b. el- Esved ise Sâbit b. Cezei' tarafından savaş meydanındaki kargaşa sebebiyle emân verilen kişilerin onlar olduğu bilinmeyerek, yanlışlıkla öldürülmüşlerdir. Hz. Peygamber, el-Hâris'in ölüm haberini aldığı anda üzölmüş ve; "Eğer ben onu öldürölmeden önce bulsaydım, kendisini kadınlarına bırakırdım!"³⁹⁶ buyurmuştur.

Ensardan zayıf, kısa boylu bir kişi olan Ebû'l-Yeser Ka'b b. Amr, güçlü, kuvvetli birisi olan Abbas b. Abdulmuttalib'i Bedir savaşında esir etti.³⁹⁷ Ebû'l-Yeser, Abbas'a; "Resûlullah Aleyhisselam seni öldürmeyi bize yasakladı (nehyetti)" deyince, Hz. Abbas; "Bu, onun akraba hakkını ilk gözetmesi, onlara ilk iyiliği değıldir!"³⁹⁸ diyerek karşılık verdi. Esir alınan Abbas daha sonra Müslüman oldu.

Bedir savaşına gönölsüz olarak katılan kimselerin olduğunu öğrenen Hz. Peygamber, her hangi bir emân talebi gelmediğı halde sahabenin içinde onların öldürölmeyle mümkünse esir alınmalarını ilan ederek o kişilerin can güvenliğini teminat altına almaya çalıştı. Ancak savaş meydanında bu kişilerin hepsinin can güvenliklerinin sağlanması kolay bir şey olmadığını kabul etmek gerekir. Ancak burada asıl önemli olan Hz. Peygamber'in, düşman safında yer alsalar bile savaşmak için istekli olmayan bu kişileri diğlerlerinden ayırt etmesi onun insan hayatına verdiği değerin bir tezahürüdür.

³⁹⁵ et-Taberî, Cilt: 2, s. 282; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 285.

³⁹⁶ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 81.

³⁹⁷ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 278.

³⁹⁸ İbn Sa'd, Cilt: 4, s. 12.

3.17. ÖNCE AF DIŞI İLAN EDİLİP SONRADAN EMÂN VERİLENLER

AŐağıdaki tabloda farklı rivayetlerde emân kapsamı dışında bırakıldığı söylenen kişilerden kimlere emân verildiğiyer almaktadır.

		Sıretu İbni Hişâm ³⁹⁹	Meğâzi'l Vâkidî ⁴⁰⁰	El Kâmil Fi't Târîh ⁴⁰¹	Târîhu't Taberî ⁴⁰²	Muhammed Ebû zehra ⁴⁰³	Emân verilenler
1	Erkekler	İkrime b. Ebî Cehil	X	X	X	X	*
2		Safvân b. Ümeyye			X		*
3		Abdullah b. Sa'd b. Ebi Sarh	X	X	X	X	*
4		Abdullah (Abdüluzzâ) b. Hatal	X	X	X	X	
5		Huveyris b. Nukayz	X	X	X	X	
6		Mikyes b. Hübâbe	X	X	X	X	
7		Abdullah b. Ziba' râ			X		*
8		VahŐi b. Harb			X		*
9		Hebbâr b. Esved		X			X
10	Kadınlar	Hind bnt. Utbe b. Rebîa'		X	X	X	*
11		Sâre (Ümmü Sâre)	X	X	X	X	
12		Kureynâ (Fertenâ) ⁴⁰⁴	X	X	X	X	*
13		Kureybâ (Ernebe)	X	X	X	X	
		8	10	12	9	9	8

(X → Eman Kapsamı Dışında Olduğu Söylenen, * → Emân verilen)

Kur'an-ı Kerim'de; "Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartıŐ..." denildikten sonra "Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukabele edin. Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için

³⁹⁹ İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 51-54.

⁴⁰⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 852-863.

⁴⁰¹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 3, ss. 248-251.

⁴⁰² et-Taberî, Cilt: 2, s. 160.

⁴⁰³ Muhammed Ebû Zehra, **Son Peygamber Hazreti Muhammed**, İstanbul, 1997, Cilt: 4, ss. 117-119.

⁴⁰⁴ et-Taberî "İki Şarkıcı cariyeye" diyor ve isim vermiyor.

daha iyidir”⁴⁰⁵ buyurulmaktadır. Hz. Peygamber, hikmetle ve güzel öğütle yürüttüğü tebliğ vazifesinde mülayim davranışıyla kitleleri etrafında toplamayı başardı. “Kaba ve katı kalpli olsaydın muhakkak etraftan dağılıp giderlerdi”⁴⁰⁶ ayeti Hz. Peygamber’in birleştiricilik özelliğine dikkat çekiyor. Kur’an, yapılan kötülükler misliyle karşılık vermeye müsaade ederken, misilleme yapmak yerine sabırlı olmanın daha iyi olacağı tavsiyesinde bulunuyor. Hz. Peygamber’in, yapılan kötülükler karşısında zaman zaman misliyle karşılık verdiğini ancak çoğunlukla da sabır yolunu seçtiğini görüyoruz. Ceza verirken de asla haddi aşmadı, intikam duygularıyla hareket etmedi.

İslâm’ın ilk yıllarından itibaren yaptığı kötülükler sabır sınırlarını zorlayacak boyutlara ulaşan kimseler hakkında Hz. Peygamber emân kapsamı dışında olduklarını ilan etti. Ancak hatasının farkına vararak pişmanlığını ifade eden ve af dileyen kişileri, önceden af dışı olduklarını söylediği halde affetti. “Bir kişiyi yaşatan tüm insanları yaşatmış gibidir”⁴⁰⁷ düsturuyla hareket ettiğinden verdiği ölüm emrini geri alarak bağışlama yolunu tercih etti. Bunun yanında, tüm mesaisini, malını, şiiir sanatını müslümanlarla mücadeleye adanmış ve yaptıklarından dolayı pişmanlık duymamış, defalarca affedildiği halde fırsatını buldukça kötülük yapmaya devam etmiş kimselere de emân tanımadı, bu kimselerin yaptıklarına karşılık aynıyla mukabele etti.

Fırsat ellerindeyken yapmadıkları kötülük kalmayan ancak Müslümanların eline düştüklerinde, gördükleri iyi muameleden etkilenip Müslüman olan kimseler oldu. Böyle kimseler için “emân yoluyla Müslüman olanlar” ifadesini kullanabiliriz. Verilen emân o kimselerin kalbini İslâm’a karşı yumuşatmıştır. Sürâka’nın Hicret yolculuğunda gördüğü muameleden etkilenmesi ve devam eden süreçte Müslüman olması,⁴⁰⁸ Hz. Peygamber’e suikast düzenlemesi için Ebû Süfyan’ın kiraladığı kişinin yaşadıklarının ardından Müslüman olması, Ebû Süfyan, Büdeyl b. Verkâ ve Hâkim b. Hizam’ın Medine’de can güvenliklerinin sağlanmasının ardından kalplerinin

⁴⁰⁵ Nahl Sûresi, 16/125-126. " أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ " "وَأِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ " "صَلِّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالمُهْتَدِينَ

⁴⁰⁶ "فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ القَلْبِ لَآنقَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ " "أَلِي إِمْرَانِ سûresi. 3/159. "لَهُمْ وَشَاوَرَهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ المَتَوَكِّلِينَ

⁴⁰⁷ Mâide Sûresi, 5/32. "مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ َكْتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ " "جَمِيعًا وَمَنْ أَحْبَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْبَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنْ كَثُرُوا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ" النَّاسَ

⁴⁰⁸ İbn Hişâm, Cilt: 2, ss. 134-135.

yumuşaması,⁴⁰⁹ öldürülme emri verildikten sonra affedilen İkrime b. Ebî Cehil,⁴¹⁰ Safvan b. Ümeyye,⁴¹¹ Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh,⁴¹² Abdullah b. Zibârâ,⁴¹³ Hebbâr b. Esved⁴¹⁴ gibi kimselerin İslâm'ı seçmelerini, emân yoluyla Müslüman olanlara örnek olarak gösterebiliriz.

3.17.1. İkrime b. Ebî Cehil'e Emân Verilişi

Mekke'nin fethinden sonra İkrime b. Ebî Cehil öldürülme korkusuyla Yemen'e kaçtı.⁴¹⁵ Hanımı Ümmü Hakîm bnt. El-Hâris İslâmiyeti kabul edince eşi için; "Yâ Rasûlallah! İkrime senden korkarak kaçtı. Kendisini senin öldüreceğinden korkuyor. Ona emân versen" dedi. Hz. Peygamber; "Ona emân verilmiştir!" buyurdu.⁴¹⁶ Ümmü Hakîm, müjdeyi kocasına vermek için onu aramaya başladı. Habeşistan'a gitmek için bir gemiye binen İkrime, gemi fırtınaya yakalandığında içindekilerin Allah'a dua ettiklerini gördü. Kendisi de duaya başladı ve eğer bu sıkıntıdan kurtulursa Hz. Peygamber'e biat edeceği sözünü verdi.⁴¹⁷ İkrime daha sonra bu duasının ardından İslâm'a karşı kalbinde bir yumuşama, bir sevgi oluştuğunu söyledi.⁴¹⁸ Fırtınadan kurtulduktan sonra gemidekilerden kendisini bindiği yere bırakmalarını rica etti. Hanımı da onu arıyordu. Hanımı Ümmü Hakîm ona yetiştirdi ve müjdeyi verdi; "Kendini boş yere helak etme! Sonunda gerçeği kavrayacak ve anlayacaksın! Hem, ben senin için Resûlullah'dan emân da almış bulunuyorum! Sen emniyettesin!" dedi⁴¹⁹ İkrime, bu affa inanamadığından hanımının tekrar etmesini istedi. Ümmü Hakîm; "Evet! Ben kendisiyle konuştum. Sana emân verdi" dedi. Hz. Peygamber'in yanına gitmek için yola çıktılar.

Hz. Peygamber yanına gelmekte olan İkrime için; "İkrime, sizin yanınıza, mü'min ve muhacir olarak geliyor! Sakın, onun babasına kötü söz söylemeyiniz! Çünkü, ölüye kötü söz söylemek diriye üzer, ölüye birşey erişmez!" buyurdu. Hz.

⁴⁰⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 815; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 53-54; Halebî, Cilt: 3, s. 18.

⁴¹⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 852.

⁴¹¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 854; et-Taberî, Cilt: 3, s. 249.

⁴¹² Ebû Dâvud, Cihâd 9/2683.

⁴¹³ İbnü'l-Esîr, Cilt: 1, ss. 330-331.

⁴¹⁴ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 857-858; İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 140.

⁴¹⁵ İbnu Hişâm, Cilt: 4, s. 53.

⁴¹⁶ İbnu Hişâm, Cilt: 4, s. 53; el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 851.

⁴¹⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt: 4, ss. 70-71.

⁴¹⁸ et-Taberî, Cilt: 3, s. 247.

⁴¹⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 851.

Peygamber yanındakileri uyarma ihtiyacı hissetti çünkü İkrime'nin babası Ebû Cehil, Mekke'de Müslümanlara düşmanlıkta haddi aşanlar arasındaydı. İkrime çadırının kapısına geldiğinde Hz. Peygamber, onun gelişine sevincinden dolayı sıçrayıp ayağa kalktı ve onu kucakladı.⁴²⁰ İkrime; "Yâ Muhammed! Eşim senin bana emân verdiğini söyledi!" Hz. Peygamber; "Doğru söylemiş, Sana emân verilmiştir!" buyurdu.⁴²¹ Müslüman olan İkrime, şimdiye kadar yaptığı kötülükler sebebiyle Allah'tan bağışlanması için Hz. Peygamber'den dua etmesini istedi.⁴²²

3.17.2. Safvân b. Ümeyye' ye Emân Verilmesi

Müşrikler Bedir savaşında mağlup olmanın ezikliği içindeydiler. Safvân b.Ümeyye, Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmak isteyen Umeyr b. Vehb'i teşvik ederek, maddi yönden onu destekledi. Hz. Peygamber'in, onların gizli planından haberdar olduğunu söylemesinin ardından Umeyr, yaşadıklarından etkilenerek Müslüman oldu.⁴²³ Zeyd b. Hârise komutasındaki bir birlik, Ebû Süfyan ve Safvân b. Ümeyye'nin de içinde olduğu bir kervana, Ebû Süfyan'ın önceki yaptığı bir baskına misilleme olarak gönderildi (h.3/m.625). Kervan mallarıyla ele geçirilirken Ebû Süfyan ve Safvân b. Ümeyye kaçıp kurtuldular.⁴²⁴ Safvân b.Ümeyye, er-Recî' katliamında (h.3/m.625) esir düşen Zeyd İbnu'd-Desinne'yi, herkesin gözü önünde ve Müslümanlara yönelik hakaret dolu sözler arasında şehit etti. Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından biri olan Safvân b. Ümeyye, Hudeybiye anlaşması (h.6/m.628) hükmünü çiğneyerek Benî Bekrlerle birlikte Huzâ'aları katleden Kureyşliler arasında idi.⁴²⁵ Yaptıkları göz önünde bulundurulunca Safvân b.Ümeyye hakkında ölüm emri verildi.

Hakkında ölüm emri çıkarılınca Umeyr b. Vehb, kendi kabilesinden olan Safvân için Hz. Peygamber'e gelerek; "Ey Allah'ın Peygamberi, Safvân b. Ümeyye benim kavmimin ileri gelenlerindedir. Senin, kendisine emân vermeyeceğinden

⁴²⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 851.

⁴²¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 852.

⁴²² el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 852.

⁴²³ Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt: 1, ss. 230-231.

⁴²⁴ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 36; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 374. Rebeze ve el-Gamre arasındaki el-Karade isimli su kaynağından dolayı kaynaklarımızda "el-Karade seriyyesi" olarak geçmektedir.

⁴²⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 783.

korktuğu için kaçıp gitti. Anam, babam sana feda olsun! Ne olur ona da emân ver" dedi. Hz. Peygamber; "Ona emân verilmiştir!"⁴²⁶ buyurdu.

Umeyr, Safvân b. Ümeyye'yi arayıp buldu. Ona müjdeyi vermek istiyordu ancak Safvân, kendisini öldürmek için aradığını zannettiğinden Umeyr'e; "Hem borcunu ve ailenin geçimini bana yükledin, hem de gelip beni öldürmek mi istiyorsun?" dedi. Umeyr; "Babam, anam sana feda olsun! Allah'tan kork, kendini helak etme! Sana Resûlullah'tan emân getirdim!" dedi. Safvan, affedilmeyeceğine inandığı için; "Benden uzak dur! Benimle konuşma! Çünkü, sen yalancısın! Olmayacak şeyi uyduruyorsun! Vallahi, bana ondan tanıyacağım bir alâmet getirmediğin, seninle birlikte dönmem!" dedi. Durumu Hz. Peygamber'e anlatan Umeyr, ondan bir emân alâmeti istedi.⁴²⁷ Hz. Peygamber, üzerindeki kıyafetinden kendini hatırlatacak bir alâmet gönderdi.⁴²⁸ Safvân bunu görünce bağışlanacağına kanaat getirdi. Umeyr ona; "O seni İslâmiyete davet ediyor. Kabul edersen ne âlâ! Kabul etmezsen, sana iki ay mühlet vermiş, tercih hakkı tanımıştır" dedi.

Umeyr ile birlikte Medine'ye gelen Safvân durumu Hz. Peygamber'e teyid ettirdikten sonra iki ay mühlet isteyince Hz. Peygamber ona; "Sana bu hususta iki ay değil, dört ay mühlet verildi"⁴²⁹ dedi. Yaptığı bunca kötülükten sonra gördüğü merhamet ve iyilikler karşısında Safvan bir müddet sonra Müslüman oldu.

3.17.3. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'e Eman Verilmesi

Abdullâh b. Sa'd, Müslüman olduktan sonra, Medine'ye hicret etti. Hz. Peygamber ona öyle değer verdi ki, çok önemli olan vahiy kâtipliği görevini verdi. Ancak bir müddet sonra Abdullah, insanların içine şüphe düşürecek açıklamalarda bulunmaya başladı. Gelen ayetleri değiştirdiğini, Hz. Peygamber'in kendisinden yazmasını istediklerini değil, kendince uygun gördüklerini yazdığını çevresine yaydı. Bu ömrünü tevhid mücadelesi için harcamış Hz. Peygamber'e ve savunduğu davasına karşı çok büyük bir ihanetti. Bu davranışı sebebiyle cezalandırılacağını anlayan Abdullah b. Sa'd, Mekke'ye sığınarak, burada müşrik olarak yaşamaya

⁴²⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 853; et-Taberî, Cilt: 3, ss. 247-248.

⁴²⁷ et-Taberî, Cilt: 3, ss. 247-248.

⁴²⁸ el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 46.

⁴²⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 854; et-Taberî, Cilt: 3, s. 249.

devam etti. Mekke'nin fethinde, aranan Abdullâh b. Sa'd; "Benim suçum, suçların en büyüğüdür" diyerek Hz. Osman'ın yanına sığındı ve ondan yardım istedi.⁴³⁰

Hz. Peygamber Mekke'nin fethi günü halkı, kendisine biat etmeye davet edince, Abdullah b. Sa'd ile birlikte gelen Hz. Osman Hz. Peygamber'e; "Ey Allah'ın Resûlü! Abdullah'tan biat al!" dedi. Hz. Peygamber (hiç ses çıkarmadan) üç sefer başını kaldırıp ona baktı. Her seferinde biatını kabul etmekten imtina ediyordu. Üç seferden sonra, onunbiatını kabul etti. Sonra da ashabına; "İçinizde, elimi biat için vermekten imtina ettiğimi görünce kalkıp öldürecek akli başında bir adam yok muydu?" dedi. "İçinizden geçeni nasıl bilelim. Keşke bize gözünüzle bir imâda bulunsaydınız!" demeleri üzerine "Bir peygambere hain gözlü olmak yaraşmaz!" buyurdu."⁴³¹ Bir rivayete göre Mekke'nin fethinde dört erkek iki kadın dışında, herkese emân verildi ve Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh de bu emân verilenler arasındaydı.⁴³²

Hz. Peygamber, sırf Hz. Osman'ın hatırı için ona emân verdi. İsteseydi yine de emân vermeyebilirdi. Hz. Peygamber'in, biatını kabul etmede imtinâ etmesinin sebebi Abdullah b. Sa'd'ın işlediği suçun büyüklüğü ile alakalıdır. Onun, Kur'an'a yönelik iftiralarıyla zihinleri bulundarmaya çalışması affedilmesini zorlaştırmıştı. Kendisine karşı yapılan haksızlıkları Hz. Peygamber daha kolay affettiği halde bu olayda, tebliğe, Kur'an'a yönelik işlenen bir suçu bağışlama konusunda daha ağırdan aldığını görüyoruz. Ancak Abdullah'ın hatasının farkında olaması sebebiyle Hz. Peygamber ona emân tanıyarak bir fırsat daha verdi. Abdullah b. Sa'd'a emân verilmesi ve ardından ikinci defa İslâm'a girmesiyle, Kur'an'a yönelik ortaya attığı yalan ve iftiralarını telafi etme fırsatı verildi. Hz. Osman'ın hatırıyla emân verilmesinden Hz. Peygamber'in ona ne kadar değer verdiğini de anlamış oluyoruz.

3.17.4. Abdullah b. Ziba'râ'ya Emân Verilmesi

Abdullah b. Ziba'râ şiir sanatını Müslümanları kötölemek için kullanan şairledendir. Etrafına topladığı insanları Hz. Peygamber'i hicveden şiirleriyle, Müslümanlara karşı tahrik ediyordu. Dil yarası zaman zaman, kılıç yarasından daha

⁴³⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 855-857; İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 51-52; et-Taberî, Cilt: 2, s. 249.

⁴³¹ Ebû Dâvud, Cihâd 9/ 2683.

⁴³² Ebû Dâvud, Cihâd 9/ 2683.

çok acı verdiğiinden atalarımız “dil kılçtan keskindir”, “dil yarası kılıç yarasından acıdır” demişler. Abdullah b. Ziba’râ’nın yaptığı sadece masum şiirler söylemek değil kitleleri bu şiirleriyle harekete geçirerek özellikle himayesiz Müslümanlara yönelik şiddeti körüklemektir. Mekke’nin fethinde, cezalandırılmak için aranan Abdullâh b. Ziba’ra Necran’a kaçtığı için bulunamadı. Yaptıklarından pişman olanların bağışlandığını duymuş olmalı ki daha sonra Hz. Peygamber’in yanına gelerek af diledi ardından da Müslüman oldu.⁴³³

3.17.5. Vahşî b. Harb’e Emân Verilmesi

Bedir savaşındaki mağlubiyetin acısını hep hissedenlerden biri de Hind bnt. Utbe idi. Bu savaşta yakınlarını kaybeden Hind, intikam için Vahşî b. Harb’i görevlendirdi. Köle olan Vahşî, Hz. Hamza’yı öldürmesi karşılığında, hürriyetine kavuşacaktı. Savaş meydanında Hz. Hamza’yı şehit eden Vahşî,⁴³⁴ onun iç organlarına varıncaya kadar parçaladı ve onları Hind’e verdi. Müslümanların gücüne güç katan ve kendisini himaye eden, amcası Hamza’nın şehit edilmesinin ardından vahşice parçalanması Hz. Peygamber’i daha çok üzdü.⁴³⁵

Mekke’nin fethinde başına geleceklerden korkan Vahşî, Tâîfe kaçtı. Daha sonra hiç kimseye tanınmadan Hz. Peygamber’in yanına kadar gelen Vahşî af dileyerek müslüman oldu. Müslüman olduktan sonrakatıldığı savaşta peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Müseylime’yi öldüren Vahşî; “Cahiliyye dönemimde insanların en hayırlısını, İslâm’da da insanların en şerlisini öldürdüm”⁴³⁶ diyerek Hz. Hamza’yı öldürmesinden duyduğu pişmanlığı dile getirdi.

3.17.6. Hebbâr b. el-Esved’e Emân verilmesi

Bedir savaşında Hz. Zeynebin kocası Ebû’l-Âs b. Rebî’ müslümanlara karşı yaptığı savaşta esir edildi. Hz. Zeynep, Hz. Hatice’nin kendisine armağan ettiği gerdanlığını eşinin fidyesi olarak Hz. Peygamber’e gönderdi. Duygulanan Hz.

⁴³³ İbnü'l-Esîr, Cilt: 1, ss. 330-331.

⁴³⁴ İbn Sa’d, Cilt: 3, s. 10.

⁴³⁵ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 857; İbnu Hişâm, Cilt: 2, s. 91.

⁴³⁶ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 857; İbnu Hişâm, Cilt: 2, s. 91.

Peygamber kızının gerdanlığını almadığı gibi, Ebû'l-Âs'ı kızı Zeyneb'i Medine'ye göndermesi şartıyla serbest bıraktı. Sözünde duran Ebû'l-As, bir koruma ile birlikte hanımı Zeyneb'i bir deveye bindirerek yolcu etti. Bedir savaşında mağlup olmanın acısını içlerinde taşıyan müşriklerden biri olan Hebbâr b. el-Esved, yola çıkan Hz. Zeyneb'e saldırarak onu bineğinden düşürdü. Hz. Zeyneb yaralı olarak babasının yanına ulaşabildi. Hz. Peygamber, bir baba olarak kızınabu yapılanlara çok öfkeleni. Hemen bir askerî birlik hazırlattı ve bunu yapan; "Hebbar b. Esved'in ve ona yardımcı olanların yakalanarak yakılmalarını" istedi. Ancak Hz. Peygamber, yakma emrini geri alarak; "Ateşle azap etmek yalnızca Allah'a mahsustur. Siz onları yakaladığınızda öldürünüz"⁴³⁷ emri verdi. İslâm askeri birliği, tüm aramalarına rağmen Hebbâr'ı bulamadı. Yakalanmamanın verdiği güven ile Hebbâr şiirleriyle Müslümanlara yönelik hakaretlerine devam etti.⁴³⁸ Yola çıktığında hamile olan Hz. Zeyneb'in, iç kanama geçirdiğini ve yaralarının bir türlü iyileşmemesi sebebiyle de vefat ettiğini öğreniyoruz.

Mekke'nin fethinde emân verilmeyecekler arasındasayılan Hebbâr⁴³⁹ o gün bulunamadı. İzini kaybettiren Hebbâr, kaçmakla bir yere varamayacağını anladığında af dilemek için bir yol aramaya başladı.

İslâm ordusu Taif ile Mekke arasında bulunan Ci'râne mevkiinde iken Hebbâr, Hz. Peygamber'in yanına geldi. Hebbâr'ı tanıyanlar onu öldürmek için harekete geçmişlerdi ki onlara Hz. Peygamber engel oldu. Hebbâr; "Şehirden, Senden kaçtım. Yabancı diyarlarda kalmak istedim. Sonra, Senin faziletini, iyiliğini, merhametini ve sana kendi cahilliklerinden dolayı kötülük yapanları bağışladığını hatırladım, sana dönmeye karar verdim. Ya Resûlallah! Biz, şirk ehliendendik, Allah Azze ve Celle senin vesilen ile bize hidayet verdi. Bizi, helak olmaktan kurtardı. Benim cahilliğime bakma, beni affet. Benden sana ilişen kötü hal ve hareketlerimi, günahlarımı biliyorum. Hayatımı Sana karşı kötülüklerle geçirdim. Sana yaptığım kötülükleri bağışla! Suçumu kabul, günahımı itiraf ediyorum" dedikten sonra şehadet getirerek Müslüman oldu. "Allah, seni en güzel bir şekilde İslâm'la hidayete erdirdi.

⁴³⁷ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 357.

⁴³⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 857-858.

⁴³⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 825; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 136.

Üstelik İslâm kendinden önceki günahları siler”⁴⁴⁰ diyen Hz. Peygamber, ashabını, Hebbâr hakkında kötü sözler söylemekten menetti.

Hız. Peygamber, , hatasının farkında ise onu affetmiştir. “Muttakiler, bollukta da darlıkta da veren, öfkelerine hâkim olan ve insanların kusurlarını bağışlayanlardır. Allah iyilik edenleri sever”⁴⁴¹ ayetine uygun olarak öfkesine hakim olmuş, nefsine ve yakınlarına karşı yapılan kötülüklerde karşısındaki kişide pişmanlık belirtisi gördüğünde af yolunu seçmiştir.

3.17.7. Hind bnt. Utbe'ye Emân Verilmesi

Hind bnt. Utbe, kadınlar arasında İslâm'akarşı düşmanlıkta aşırı gidenler arasındadır. Kocası Ebû Süfyan, babası Utbe ve amcası Şeybe Mekke'nin ileri gelenleri arasındaydı. Hind, toplumda belli bir saygınlığı olan bir kişiydi. Ne yazık ki saygınlıklarını Müslümanlara eziyet etmek için kullandılar. Hatta zaman zaman Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı Ebû Süfyan'dan daha aşırı bir düşmanlık sergiliyordu. Bedir savaşında öldürülen babası Utbe, oğlu Hanzala, kardeşi Velîd ve amcası Şeybe'nin⁴⁴² intikamlarını almak için köle olan Vahşî b. Harb'i özel olarak kiraladı. Verilen görevi başarı ile yerine getirmesi durumunda onu hürriyetine kavuşturacaktı. Uhud savaşında (h.3/m.625) Vahşî kendisine verilen görevi yerine getirdi ve Hz. Peygamber'in amcası Hamza'yı şehit etti. Bununla yetinmeyen Vahşî, Hz. Hamza'nın iç organlarını çıkarıp Hind'e verdi.⁴⁴³ Amcasının ölümü ve intikam hırsıyla onun cesedine yönelik vahşice muamele Hz. Peygamber'i çok üzdü.

Hind'in kocası Ebû Süfyan Mekke'nin fethinden önce müslüman olmuştu. Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinde Ebû Süfyanın evine sığınanlara emân verileceğini söyledi.⁴⁴⁴ Ancak yaptığı kötülükler sebebiyle Hind bnt. Utbe'nin ismi, emân verilmeyenler arasında sayılmıştır.⁴⁴⁵ Fetih günü gizlenen ve kimseye tanınmadan Hz. Peygamber'in yanına kadar yaklaşan Hind af diledi. Geçmişte

⁴⁴⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 857-858; İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 140.

⁴⁴¹ Âl-i İmran Sûresi, 3/134. الَّذِينَ يُؤْفُقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

⁴⁴² el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 42, 69; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 129.

⁴⁴³ İbn Sa'd, Cilt: 3, s. 10.

⁴⁴⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 818; İbn Hişâm, Cilt: 4, s. 47; et-Taberî, Cilt: 3, s. 54; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: V, s. 34.

⁴⁴⁵ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 852-863; et-Taberî, Cilt: 2, s. 160; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 3, ss. 248-251.

yaptıklarını insanların yüzüne vurmayan ve “İslâm, önceki hataları siler”⁴⁴⁶ buyuran Hz. Peygamber, Hind’i affetti. Bunun üzerine Hind Müslüman oldu.⁴⁴⁷

3.17.8. Kureynâ’ya (Fertenâ) Emân verilmesi

Abdullah b. Hatal, Hz. Peygamber’i ve müslümanları hicveden şiirler söyleyenlerden birisiydi. Kureynâ (Fertenâ) ve Kureybâ (Ernebe)⁴⁴⁸ adlı şarkıcılık yaptıkları söylenen kadın köleler bu şiirleri yaymakla görevliydi.⁴⁴⁹ Etraflarına topladıkları insanları efendilerinin Müslümanlara yönelik alay ve hakaret içeren şiirleriyle eğlendiriyorlardı. Mekke'nin Fethi günü söylediklerinden dolayı cezalandırılacağını anlayan Kureynâ kaçıp saklandı. Uygun bir fırsatını bulunca Hz. Peygamber’den emân diledi. Affedildiğinin söylenmesinin ardından Müslüman oldu.⁴⁵⁰

3.17.9. Kaside-i Bürde’nin Şairi Ka‘b b. Züheyr’e Emân Verilmesi

Ka‘b b. Züheyr, döneminin önemli şairleri arasındaydı. Şâirliğiyle meşhur bir aileye mensub idi. Kur’an’ın belâğatı karşısında Müslüman olan bir çok şair vardı. Ancak bazı şairler Hz. Peygamber’i ve Müslümanları kötülemeye, İslâmâ olan kin ve nefretlerini şiirle etraflarına duyurmaya devam ettiler. Ka‘b b. Züheyr de bunlardan birisiydi. Ka‘b, kendisi gibi şâir olan kardeşi Büceyr’in Müslüman olmasına duyduğu öfkeyi dile getiren bir şiir yazdı. Büceyr, duyduğu üzüntü sebebiyle bu şiiri Hz. Peygamber ile paylaştığında, Ka‘b’ın Müslümanlar için sarfettiği hakaret dolu sözler dinleyenleri öfkeliendirdi. Ka‘b’ın bu son hakaretleri tahammül edilemez boyutlara geldiğinden Hz. Peygamber, onun yakalandığı yerde öldürülmesi emrini verdi.⁴⁵¹

Büceyr, kardeşine durumu anlatan bir mektup yazdı ve gelip af dilemesinin kendisi için iyi olacağını ona söyledi. Ka‘b mektubu aldıktan sonra yaptıklarından,

⁴⁴⁶ el-Vâkidî, II, 858.

⁴⁴⁷ el-Vâkidî, II, 850; et-Taberî, II, 251.

⁴⁴⁸ el-Vâkidî, II, 825, 860; el-Belâzurî, Ensâb, I, 357, 361. Kaynaklarımızda bu kişilerin isimleri ile ilgili farklı rivayetler vardır. Kureynâ (Fertenâ) (فَرْتَنَاءُ), Kureybâ (Ernebe) (أَرْنَبَاءُ)

⁴⁴⁹ İbnu Hişâm, Cilt: 4, s. 52.

⁴⁵⁰ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 825, Cilt: 2, s. 860; et-Taberî, Cilt: 2, s. 251.

⁴⁵¹ İbn Kesîr, Cilt: 4, ss. 367-373; İbn Kayyim el- Cevziyye, Cilt: 3, ss. 520-522.

düşmanlıkta aşırıya gitmiş olmasından pişmanlık duymuş olmalı ki hemen Medine'ye geldi. Hz. Peygamber'in huzuruna çıktı. Onu oradakilerden kimse tanıyamamıştı. Ka'b, tanıyan olmamasının verdiği rahatlıkla Hz. Peygamber'e; "Ka'b b. Züheyr pişman olmuş gelip sizden af dilemek istiyor ona emân verir misiniz?" diye sordu. Ka'b emân verildiğini duyunca hemen orada Müslüman oldu. Oradakiler şaşkınlık içindeydiler. "Sen kimsin" sorusuna; "Ben Ka'b b. Züheyr'im" cevabını duyan sahabeden bazı kimseler Ka'b'ın hakaret dolu sözleri ve hakkında verilen ölüm emri sebebiyle boynunu vurmak istediler. Hz. Peygamber; "Ka'b'ın pişman olarak ve Hakka yönelerek geldiğini" söyleyerek onlara engel oldu.

Ka'b, Hz. Peygamber'in affının sevinciyle orada "*Bânat Suâd*" adı verilen ve Müslümanları öven şiirini söyledi. Bu şiir Hz. Peygamber'i o kadar memnun etti ki Ka'b'a hediye olarak hırkasını (bürde) verdi. Bu sebeple bu şiir "*Kasîde-i Bürde*" olarak meşhur olmuştur.⁴⁵² Şiirinde, affadılmeyi ve mazeretinin Hz. Peygamber tarafından kabul görmesini beklediğini ifade ediyor:

"...Resûlullahın beni öldüreceği bana haber verildi.

Resûlullah katında, bağışlanmak umulur.

Ben Allah'ın Resûlüne özür dileyerek geldim.

Resûlullahın katında mazeretler kabul olunur.

*Kur'ân'ı sana indiren Allah hakkı için beni affet!"*⁴⁵³

Kasîde-i Bürde'yi, Ka'b b. Züheyr'in emân sevincinin tezahürü olarak kabul edebiliriz.

3.18. EMÂN KAPSAMI DIŞINDA TUTULANLAR

Hz. Peygamber, Bedir savaşında ele geçirilen esirlere merhametle muamele etti. Onlardan fidyesini ödeyemeyecek olanları fidyesiz serbest bıraktı. İlerleyen zamanlarda da, başlangıçta öldürülmelerini emrettiği kimselerin pişman olup af dilemelerinden sonra onları affetti. Ancak Nadr b. el-Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt gibi geçmişte yaptıklarından dolayı pişman olmayan ve özür beyan etmeyenlerin de hak ettikleri cezaya çarptırıldığını görüyoruz.

⁴⁵² İbn Kesîr, Cilt: 4, ss. 367-373; İbn Kayyım el- Cevziyye, Cilt: 3, ss. 520-522.

⁴⁵³ İbn Kesîr, Cilt: 4, ss. 370-371.

Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber tarafından tüm Mekke'yi kapsayan umûmi bir af ilan yapıldı. Bu umûmi af toplu bir emân özelliği taşımaktadır. Ancak müslümanlara karşı yaptıkları kötülükler sebebiyle, Hz. Peygamber'in aff-ı umûmî dışında tuttuğu ve "Ka'be'nin örtüsüne sarınsa bile" yakalandığı yerde öldürülmesini emrettiği kimseler vardı.⁴⁵⁴ Fetih günü emân kapsamı dışında bırakılanların sayısı konusunda farklı rivayetler mevcuttur. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın rivayetine göre; "Resûlullah, fetih günü dört erkek iki kadın dışında, herkese (hayatını bağışladı ve) emân tanıdı. Bu dörtler arasında İbnu Ebî Serh da vardı."⁴⁵⁵ Başka bir rivayette 6 erkek 4 kadının öldürülmesini emretti.⁴⁵⁶

Hz. Peygamber, emân kapsamı dışında tutulduklarını söylediği halde, yaptığı kötülüklerden dolayı pişman olup affedilmeyi dileyenlerin çoğunu; "İslâm önceki hataları siler"⁴⁵⁷ diyerek, affetmiştir. Ancak aşağıda isimlerini verdiğimiz kimseler bu affın dışında tutulmuşlardır.

3.18.1. Nadr b. el-Hâris'in Emân İsteğinin Reddedilişi

Hz. Peygamber'in, Bedir savaşı sonrası, esirler arasında gördüğü Nadr b. Hâris'e uzun uzun bakmasından korkan Nadr; "Muhammed vallahi beni öldürecek! O, bana, öldürecek gibi baktı!" dedi. Müslümanlar arasındaki akrabası Mus'ab b. Umeyr'den yardım istedi ve diğer esirlere ne yapılıyorsa kendisine de aynısının uygulanması hususunda aracı olmasını talep etti. Ancak Nadr'ın durumu diğerlerinden farklıydı. O, Müslümanlara düşmanlıkta aşırı gidenler ve bundan dolayı da pişmanlık duymayanlar arasındaydı. Mus'ab, ona geçmişte yaptıklarını hatırlattıysa da duymazdan gelen Nadr; "Bana arkadaşlarım gibi muamele yapın! Onlar öldürülürse, ben de öldürüleyim. Onlara emân (menne) verilirse, bana da emân verilsin!" dedi. Nadr, diğerlerinin öldürülmeyeceğini anlamış olmalı ki onlar gibi bir muamele görmek istiyordu. Nadr, aralarındaki akrabalık bağına hatırlatarak aynı durumduşmesi durumunda kendisinin ona yardım edeceğini söylemesi üzerine Mus'ab b. Umeyr, İslâmiyetle birlikte aralarındaki akrabalık bağının kesildiğini

⁴⁵⁴ Buhârî, Megâzî 64/ 48.

⁴⁵⁵ Ebû Dâvud, Cihâd 9/ 2683.

⁴⁵⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 858.

⁴⁵⁷ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 825.

söyledi.⁴⁵⁸ Hz. Ali, önceki yaptığı kötülükler sebebiyle kendisinde pişmanlık emaresi görülmeyen Nadr'ın boynunu vurdu.⁴⁵⁹

3.18.2. Ukbe b. Ebî Muayt'a Emân Verilmemesi

Ukbe b. Ebî Muayt, Mekke'de Müslümanlara özellikle de Hz. Peygamber'e işkence yapan ve Mekke'yi onlar için yaşanılabilir bir yer olmaktan çıkaran müşriklerden birisidir. Hz. Peygamber'i boğma girişiminde bulunduğu anda Hz. Ebû Bekir engel oldu.⁴⁶⁰ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra yazdığı şiiri tehditlerle doludur:

"Hicret edip bizden uzaklaştın ey Kasvâ adındaki devenin binicisi!

Göreceksin pek yakında beni atlı olarak karşında!

Saplayıp duracağım mızrağımı, sulayacağım onu kanınızla!

Kılıç da, bırakmayacak sizin hiçbir örtülü yerinizi!"⁴⁶¹

Hz. Peygamber, bu sözleri üzerine Ukbe'ye; "Allah'ım! Onu boğazlanacak yerinin üzerine yüzükoyun düşür!" diyerek beddua attı. Bedir savaşında müşrik ordusu bozguna uğradığında Ukbe b. Ebî Muayt esir düştü. Hz. Peygamber, Ukbe b. Ebi Muayt'ın boynunun vurulmasını emredince o ; "Vâh, yazık bana ey Kureyş cemaati! Şunlar arasında, burada ne diye bir tek ben öldürülüyorum?" dedi. Hz. Peygamber; "Allah'a ve Resûlüne olan düşmanlığından dolayı!" buyurdu.⁴⁶² Bunun üzerine Ukbe; "Yâ Muhammed! Kavminden herkese yaptığını, bana da yap! Onları öldürürsen, beni de öldür! Onlara emân (menente) verirsen, bana da emân ver! Onlardan fidye alırsan, benden de fidye al!"⁴⁶³ dedi. Hz. Peygamber, Ukbe'nin öldürülmesinin ardından; "Vallahi, Allah'ı, Resûlünü ve Kitabını inkâr eden, Peygamberini işkenceden işkenceye uğratan, senin kadar kötü bir adam bilmiyorum! Allah'a hamd ederim ki; O seni öldürdü! Senin ölümünden dolayı gözümü aydın etti"⁴⁶⁴ dedi.

⁴⁵⁸ el-Vâkidî, Cilt: 1, ss. 106-107.

⁴⁵⁹ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 107; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 130; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 305.

⁴⁶⁰ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 29; el-Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, s. 274.

⁴⁶¹ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 82.

⁴⁶² el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 114; İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 305.

⁴⁶³ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 114.

⁴⁶⁴ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 114.

3.18.3. Abdullah b. Hatal⁴⁶⁵

Müslüman olduktan sonra Medine'ye hicret etti ve ismini Abdullah olarak değiştirdi. Abdullah b. Hatal, Hz. Peygamber tarafından önemli bir görev olan zekat toplama memurluğuna getirildi. Abdullah b. Hatal, yanına verilen bir yardımcı ile birlikte zekat toplama işini tamamladıktan sonra Medine'ye dönerken yol üstünde bir yerde konakladılar. Yardımcısı Ensardan idi ve kölelikten kurtulan bu kişi Müslüman olmuştu. Abdullah b. Hatal, yardımcısına yemek hazırlamasını emretti ve kendisi uyudu. Ardından yolculuğun verdiği yorgunlukla olsa gerek yardımcısı da uyuyakaldı. Abdullah b. Hatal uyandığında bir şey hazırlanmadığını görünce çok öfkelenerek yardımcısını döve döve öldürdü. İşlediği cinayetin ardından Hz. Peygamber'in yanına dönmeye cesaret edemediğinden İslâm'dan çıkarak tekrar müşrik olarak yaşamaya devam etti.⁴⁶⁶ Zekat olarak topladığı malları da alarak Mekke'ye döndü.

Mekke'nin fethinde müslümanlara karşı koymayı düşündüyse de bunun mümkün olmadığını görünce korkup Kâbe'ye sığındı. Kâbe'nin örtüsüne sarılarak gizlendi. Onu görenler Hz. Peygamber'e gelerek: "İbnu Hatal Ka'be'nin örtüsüne sarılmış (vaziyette yakalandı), affedelim mi?" dedi. "Onu öldürün!"⁴⁶⁷ emri üzerine bulunduğu yerden çıkarılan Abdullah b. Hatal suçlarının cezası olarak öldürüldü.

Abdullah b. Hatal, Hz. Peygamber'i kötüleyen şiirler söylerdi. Kureynâ ve Kureybâ adında şarkıcı iki kölesi vardı. Bu ikisi, Abdullah b. Hatal'ın Hz. Peygamber ve Müslümanlar için söylediği hakaret dolu şiirleriyle onları dinlemeye gelenleri eğlendirirlerdi.⁴⁶⁸ Abdullah b. Hatal, kendisine yardım için görevlendirilmiş masum bir müslümanı katlederek, zekât mallarına elkoyarak, müslümanları kötüleyen şiirler söyleyerek, bu şiirlerini kadın köleleri aracılığıyla etrafa yayarak af yollarını kapatmış ve pişmanlık emaresi kendinde görülmediği için öldürülmüştür. Emân istemek için hiçbir çaba sarfetmemiş aksine son ana kadar Müslümanlarla çatışmaya girmenin yollarını aramıştır.

⁴⁶⁵ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ حَطَلٍ

⁴⁶⁶ İbnu Hişâm, Cilt: 4, s. 52.

⁴⁶⁷ Buhârî, Megâzî 64/ 48.

⁴⁶⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 860; et-Taberî, Cilt: 2, s. 249.

3.18.4. el-Huveyris b. Nukayz

Şiirleriyle Müslümanlar aleyhinde propaganda yapanlardan birisi de Huveyris b. Nukayz'dır. Mekke'de müslümanların kendilerini savunamayacak durumda olmalarını fırsat bilen Huveyris gibi kişiler o dönem çok etkili bir silah olarak kullanılan şiiri müslümanları rencide etmek için kullanan kimselerdendi.

Bazı Müşrikler, Hz. Peygamber'e duydukları hınç sebebiyle öfkelerini savunmasız Müslüman kadınlardan çıkarıyordu. Huveyris, Hz. Peygamber'in kızları Hz. Fâtıma ve Ümmü Gülsüm'ün Medine'ye hicretleri sırasında, Hebbâr b. Esved'in Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in hicreti sırasında yaptığı saldırının bir benzerini onlara yapmıştır.⁴⁶⁹

Huveyris, Mekke'nin fethinde evine saklandı. Hz. Ali, onun evine kadar geldi. Evde olmadığını söylelerde inanmayan Hz. Ali onun çıkmasını bekledi. Başka bir yere saklanmak için evinden çıktığı sırada Hz. Ali tarafından öldürüldü.⁴⁷⁰

3.18.5. Mikyes b. Hübâbe

Mikyes b. Hübâbe'in⁴⁷¹ kardeşi Hâşim müslüman olmuştu. Müreysî Gazvesinde (h.6/m.627) müslümanlardan Evs adındaki sahabe, Hâşim'i yanlışlıkla öldürdü. Bu olaydan sonra Mikyes, Hz. Peygamber'e gelerek artık kendisinin de müslüman olduğunu söyleyerek kardeşi Hâşim'in diyetini istedi. Kardeşinin diyetini alan Mikyes bir fırsatını bulup kardeşini öldüren Evs'i şehit etti. Daha sonra Mekke'ye kaçtı ve orada müşrik olarak yaşamaya devam etti. Mekke'nin fethinde amcasının oğlu Nümeyle, Mikyes'in yerini öğrenerek yaptıklarının cezası olarak onu öldürdü.⁴⁷²

Mikyes, ikiyüzlü davranarak Müslümanların arasına girdikten sonra, kardeşinin diyetini aldı ve sonra haince bir planla bir Müslümanı şehit etti. Kendisine olan güveni ve emânı kötüye kullanan Mikyes suçlarının cezasını canı ile ödedi.

⁴⁶⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 852; İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 52-53.

⁴⁷⁰ el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 359.

⁴⁷¹ İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 51-54; el-Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 359

مُعَيْسُ بْنُ حُبَابَةَ / مَعْيسُ بْنُ صُبَابَةَ Kaynaklarımızda bu kişinin babasının ismi ile ilgili iki farklı rivayet yer almaktadır.

⁴⁷² el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 860-861; İbnu Hişâm, Cilt: 4, s. 53.

3.18.6. Sâre (Ümmü Sâre)

Sâre, şarkıcılık, ağıtçılık yaparak, şiir söyleyerek geçimini sağlayan bir kişiydi. Mekke'nin fethi için hazırlıkların yapıldığı bir sırada Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelerek ondan yardım istedi. Hz. Peygamber'in, Müslüman olarak mı, muhacir olarak mı geldin sorularına, hiç birisi için değil muhtaç durumdayım yiyecek giyecek yardımında bulunmanızı istemek için geldim dedi. Hz. Peygamber ona, şarkıcılık ve ağıtçılık yaparak geçimini temin ediyordun bu san yetmedi mi diye sorunca, Bedir savaşından sonra müşriklerin ondan bir şey talep etmemesi sebebiyle o işi bıraktığını söyledi. Kendisine yardım yapıldıktan sonra Mekke'ye dönmek için yola çıktığı sırada yanına Hâtıb b. Ebî Beltea' geldi. Hâtıb, Mekke'nin fethi için hazırlanan Müslümanların askeri hazırlıklarını içeren bir mektubu Sâre'ye verdi ve bunu gizlice Mekke'ye ulaştırmasını söyledi. Sâre'nin böyle bir görevi kabul etmesi yapılan iyiliğe karşı nankörlüğün ötesinde askerî sırları içeren bir mektubu taşıması casusluktu. Hz. Peygamber, bu durumdan haberdar olduğunda, Sâre'nin durdurulmasını ve mektubun kendisinden alınmasını söyledi. Sâre yakalanınca önce inkar ettiyse de öldürülme korkusu sebebiyle suçunu itiraf etti. Mektup ondan alındıktan sonra Sâre serbest bırakıldı. Mekke'ye ulaştığında Müslümanlar aleyhine hicvedici sözlerine devam eden Sâre Mekke'nin fethi günü yakalanıp öldürüldü.⁴⁷³

Müslümanların iyi niyetini suistimal eden ve casusluk yapan Sâre'yi yakaladıkları ilk anda hemen orada cezalandırabilirlerdi ama bunu yapmadılar. Ona bir fırsat daha verdiler. Sâre kendisine gösterilen merhamete de ihanet ederek şiirleriyle Mekke'de Müslümanlar aleyhinde faaliyetlerini devam ettirdiğinden emân verilmeyenler arasına girmiştir.

3.18.7. Kureybâ (Ernebe)

Kureybâ, Kureynâ gibi Abdullah b. Hatal'ın şarkıcı kölesiydi. Abdullah b. Hatal'ın Müslümanları hicvedici şiirlerini söyleyerek Kureyşlileri eğlendiriyordu. Kureybâ yakalanarak suçlarının cezası olarak öldürüldü. Oysa kendisiyle aynı suçları

⁴⁷³ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 825; İbnu Hişâm, Cilt: 4, s. 53; et-Taberî, Cilt: 2, s. 251.

işleyen Kureynâ, yaptıklarından pişman duyduğu için affedildi ve Müslüman oldu. Kureybâ'da bu tür bir pişmanlık emâresi görülmediği için emân verilmeyenler arasına girdi.⁴⁷⁴

3.19. VERİLEN EMÂNI BOZANLARA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TUTUMU

Kur'an-ı Kerim'de ahlakî davranış olarak sözünde durma, anlaşmalara sadık olma hususunda pek çok ayet vardır.⁴⁷⁵ Hz. Peygamber de verilen sözün yerine getirilmesini ve bir kimseye emân verildiyse ona ihanet edilmemesi hususunda Müslümanlara gereken uyarıları yaptı. Hatta komutanlarına emân verme husunda tavsiyelerde bulunurken, şayet verilen emânın bozulma ihtimali söz konusu olacak bir ortam varsa Allah ve Resûlünün emânını değil kendilerinin veya babalarının adına emân vermelerinin daha uygun olacağını hatırlattı.⁴⁷⁶ Hz. Peygamber emâni bilerek bozan ve emân verilmiş kimseye bilerek zarar veren kimseler ile ilgili olarak; "Kim bir müslümanın verdiği emâna (zimmet) tecavüz ederse Allah'ın, meleklerin ve bütün Müslümanların laneti onun üzerine olsun. Allah kıyamet günü onun ne bir farzını nede bir nafilesini kabul eder"⁴⁷⁷ buyurmuştur. Benzer bir uyarıyı "Kim (kendisine emân verilerek) antlaşma yapılan bir kimseyi vakti dışında öldürürse, Allah ona cenneti haram eder"⁴⁷⁸ buyurarak yapmıştır. Burada emân verildiğini bilmeden hata ile öldürme değil de bile bile verilen söze ihanet ederek öldürme için bu ağır uyarılar yapılmıştır. Başka bir hadise; "Emân verilerek canı teminat altına alınan kişinin öldürülmemesi gerektiğine"⁴⁷⁹ dikkat çekilmiştir. Hadis kitaplarımızda, "muahede yapılan, zimmet altına alınan, emân verilen kimsenin öldürülmesinin"⁴⁸⁰ doğro olmadığına dair Hz. Peygamber'in uyarıları ayrı bir başlık altında verilmiştir.

⁴⁷⁴ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 860; et-Taberî, Cilt: 2, s. 251.

⁴⁷⁵ Âli İmrân Sûresi, 3/ 76. وَالَّذِينَ يُؤْفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ الَّذِي بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يَجِبُ الْمَتَّعِينَ. Ra'd Sûresi, 13/ 20. وَالَّذِينَ يُؤْفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا. İsrâ Suresi, 17/ 34. وَالَّذِينَ يُؤْفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْفُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ. Nahl Sûresi, 16/ 91.

⁴⁷⁶ el-Vâkidî, Cilt: 2, ss. 757, 758; İbn Mâce, Cihad 37/ 2858.

⁴⁷⁷ Buhârî, Cizye 58/ 10.

⁴⁷⁸ Ebû Dâvud, Cihâd 9/ 2760.

⁴⁷⁹ İbn Mâce, Diyât 32/2686, Diyât 32/2687, Diyât 33/2688, Diyât 33/2689.

⁴⁸⁰ İbn Mâce, Diyât 32/2686, Diyât 32/2687, Diyât 33/2688, Diyât 33/ 2689.

3.19.1. Emâna İhanet ve Bi'ri Maûne Olayı

Âmiroğulları ve Necid bölgesi büyüklerinden olan Ebû Berâ Âmir b. Mâlik b. Ca'fer, hicretin dördüncü yılında Hz. Peygamber'i ziyaret etti. Beraberinde getirdiği hediyeleri takdim ettiğinde, Hz. Peygamber; "Ben müşrikten hediye kabul edemem"⁴⁸¹ diyerek onun hediyelerini geri çevirdi, "Eğer hediyeni kabul etmemi istiyorsan, Müslüman ol!" dedi ve İslâm dîni hakkında ona bilgiler verdi. Ebû Berâ orada ne Müslüman oldu ne de olmayacağını söyledi.⁴⁸² Kavmi arasında sözü dinlenir bir kişi olduğunu söyleyerek kendilerine Necid halkına İslâm'ı anlatacak kimseler göndermesini istedi. Hz. Peygamber; "Ben, göndereceğim kişilere Necidlilerin fenalık etmelerinden korkarım!"⁴⁸³ deyince, Ebû Berâ; "Ben onları himayeme alır, korurum."⁴⁸⁴ "Korkma! Necid halkından hiç kimse onlara dokunamaz! Ben kavmimin yanına döner, göndereceğin kişileri korurum!" dedi. Hz. Peygamber, onun emân ve himaye taahhüdüne güvendiği için Necid halkı ve Âmiroğulları liderlerine verecekleri bir mektupla, İslâm irşad heyetini, yolcu etti.⁴⁸⁵

Halkının yanına dönen Ebû Berâ, Necidliler'e Hz. Peygamber'in göndereceği heyetin kendi emânı altında olduğunu sıkı sıkı tembihledi. Necidliler; "Ebû Berâ'nın himaye taahhüdü bozulmayacak, onun taahhüdüne aykırı davranışlarda bulunulmayacaktır" dediler. Ancak, Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl amcasının isteklerini yerine getirmeye yanaşmadı.⁴⁸⁶

Münzir b. Amr başakanlığındaki yetmiş kadar kişiden oluşan İslâm heyeti Bi'ri Maûne mevkiine ulaşınca Hz. Peygamber'in mektubunu Âmir b. Tufeyl'e vermesi için Haram b. Milhan'ı elçi olarak gönderdiler. Haram b. Milhan; Âmir b. Tufeyl'e; "Resûlullah Aleyhisselamın elçiliğini tebliğ için bana emân ve izin verir misiniz, yanınıza gelip sizinle konuşayım?" dedi. "Olur!" dediler.⁴⁸⁷ Haram b. Milhan Hz. Peygamber'in mektubunu sunduğunda Âmir b. Tufeyl, hiç bakmadı bile!

⁴⁸¹ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 346; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 343.

⁴⁸² el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 346; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, ss. 338-339; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 73.

⁴⁸³ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 346; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 72.

⁴⁸⁴ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 346; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 171; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 73.

⁴⁸⁵ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 347.

⁴⁸⁶ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 347.

⁴⁸⁷ el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 346.

Hemen üzerine saldırıp Haram b. Milhan'ı şehit etti.⁴⁸⁸ Durumdan habersiz olan İslâm heyeti Haram b. Milhan'ın gerisinde bulunan Müslüman topluluğunu da kuşatıp imha etmek için Heyetten geri kalanlara saldırmak için Âmiroğullarını yardıma çağırdı. Ancak Âmiroğulları, "Biz, Ebû Berâ'nın ahdini asla bozmayız! Ebû Berâ'nın onları koruyacağına dair taahhüdü var!"⁴⁸⁹ diyerek Âmir b. Tufeyl'in davetini kabul etmediler.⁴⁹⁰ Bunun üzerine, Âmir b. Tufeyl, Süleymoğullarından Usayya, Ri'1, Zekvan kabilelerini yardıma çağırdı ve onların desteğiyle habersiz bulunan İslâm irşad heyetine saldırdı.⁴⁹¹

İslâm heyeti içinde olan Urve b. Esmâ'ya Süleymoğullarından olması sebebiyle emân vermek istediler ancak Urve; "Arkadaşlarım öldürülürken, ben onların emânını kabul etmem" diyerek onların emânlarını reddetti.⁴⁹²

Aynı şekilde İslâm irşad birliğinden sağ kalan Münzir b. Amr'a; "İstersen, sana emân verelim" dedilerse de Münzir b. Amr onların emânını (civâr) kabul etmedi.⁴⁹³ Heyetten üç kişi hayatta kalmıştı. Ka'b b. Zeyd yaralı olarak kurtuldu. Develeri otlatmakta olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî ve Münzir b. Muhammed saldırı sırasında olay yerinde olmadıkları hayatta kalabildiler. Olay yerine gelen Münzir b. Muhammed arkadaşlarının başına gelenlere tahammül edemediğinden her şeyi göze alıp onlarla çatışmaya girdi ve şehit oldu. Esir alınan Amr b. Ümeyye'yi daha sonra serbest bıraktılar.

Buhari'de geçen bir rivayete göre "Cebrâil (a.s) gelip İslâm irşad birliğinden şehit olanların Rablerine kavuştuklarını, Rablerinin onlardan razı olduğunu"⁴⁹⁴ Hz. Peygamber'e bildirdi. Bu hafdiseye çok üzüldü ve üzüntüsünü ashabıyla paylaştı.⁴⁹⁵ Hz. Peygamber; "Bu Ebû Berâ'nın işidir! Bu işi başımıza o getirdi! Ben zaten onları ancak onun ısrarı üzerine, istemeyerek gönderdim" buyurdu.⁴⁹⁶ Ebû Berâ, vermiş olduğu himaye taahhüdünün yeğeni Âmir b. Tufeyl tarafından bozulmuş olmasına son derecede üzüldü.⁴⁹⁷

⁴⁸⁸ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 347; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 339.

⁴⁸⁹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, Cilt: 2, s. 171; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 73.

⁴⁹⁰ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 347; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 73.

⁴⁹¹ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 347; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 73.

⁴⁹² el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 352; İbn Sa'd, Cilt: 4, s. 378; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 4, s. 26.

⁴⁹³ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 348; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52.

⁴⁹⁴ Buhârî, Cihâd 56/ 9.

⁴⁹⁵ el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 344.

⁴⁹⁶ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 53.

⁴⁹⁷ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 349; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 341.

Amr b. Ümeyye, Medine'ye dönerken yolda Âmiroğullarından iki şahsa rastladı. Yaşananlardan habersiz olan bu kişilerin, gaflet anından yararlanarak, arkadaşlarının intikamını almak için ikisini de öldürdü. Aslında büyük bir hata işlemişti, bu kişiler Hz. Peygamber'in kendilerine emân (ahd, hilf) verdiği kimselerdi.⁴⁹⁸ Ancak Amr b. Ümeyye yaşadıkları olayın tesiriyle o an sağlıklı bir değerlendirmede bulunacak durumda değildi. Yaptıklarını anlatınca, Resûlullah bu olaya da çok üzüldü ve öldürülen kişilerin diyetlerini kavmine verdi.⁴⁹⁹

Enes b. Mâlik der ki; "Resûlullah Aleyhisselamın Bi'ri Ma'ûna'de şehit olan ashaba yanıp üzüldüğü kadar, hiçbir şeye üzüldüğünü görmedim!"⁵⁰⁰ Bi'r Ma'ûna şehitlerinin hemen hepsi Ashab-ı Suffa'dan olup, ilim tahsil eden kişilerdi.⁵⁰¹ Bu olaydan sonra Hz. Peygamber, bu olaya karışan kabilelere günlerce, sabah namazında beddua etti.⁵⁰²

3.19.2. Emân Aldatmacası ve er-Recî' Hadisesi

Uhud Savaşı'ndan birkaç ay sonra, Hz. Peygamber'den İslâm'ı tebliğ edecek görevliler istemek için Adel ve el-Kâre kabilelerinden bir heyet Medine'ye geldi. Hz. Peygamber'in, tebliğ için görevlendirdiği on kişilik bir heyet Mekke'nin dış mahallelerinden er-Recî' denilen yere geldiklerinde gece vakti saldırıya uğradılar (h.4/m.625). Saldırıyı gerçekleştirenler; "Eğer bize teslim olursanız size ahd ve misakımız var, sizden kimseyi öldürmeyeceğiz!"dediler. Âsım; "Ben bir kâfirin emânına (zimmet) teslim olmam. Allahım, Resûlüne bizden haber ver!"⁵⁰³ dedi ve yanındakilerle beraber onlarla çarpışmaya girdi. Müslüman heyetinden sadece Abdullah b. Târik, Zeyd b. Desinne, Hubeyb b. Adiyy hayatta kalabildi diğerleri şehit oldu. Sağ kalan bu üç kişi karşı koyamayacaklarını anladıklarından, fidye karşılığında hayatlarının bağışlanacağı sözünü veren Huzeylilere teslim oldu.

Sözlerini tutmayan Huzeyliler, ellerindeki üç sahabeyi Mekkeli müşrikleresatmak için hazırlıklara başladılar. Mekkeli müşriklere teslim edileceğini

⁴⁹⁸ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 364; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 52, Cilt: 4, s. 249; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 75.

⁴⁹⁹ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 53.

⁵⁰⁰ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 54, el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 349.

⁵⁰¹ İbn Sa'd, Cilt: 3, ss. 514-515.

⁵⁰² Buhârî, Cihâd 56/ 9.

⁵⁰³ İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 62.

anlayan Abdullah b. Târik her şeyi göze alarak ellerinden kurtulmak için onlarla çarpıştıysa da başarılı olamadı ve şehit oldu.⁵⁰⁴ Zeyd b. Desinne ile Hubeyb b. Adiyi ise Mekke'ye götürülerek orada satıldılar.

Zeyd'i satın alan Safvân b. Ümeyye, toplanan kalabalığın Müslümanlara yönelik hakaret dolu sözleri arasında herkesin gözü önünde onu şehit etti.

Hubeyb'i satın alan Beni'l-Hâris b. Âmir b. Nevfel bir müddet onu tutsak olarak bekletti. Hubeyb, tutsak olduğu yerdeki evin hanımından traş olmak için bir ustura istedi. Evin hanımı çocuğuyla bir ustura gönderdi. Ardından da yaptığının yanlış olduğunu fark etti. Çünkü, Hubeyb öldürülmeyi bekleyen biriydi ve çocuğuna bir kötülük yapabiliyordu. Koşarak Hubeyb'in tutsak edildiği yere geldi; "Ey Hubeyb! Ben sana Allah'ın emânıyla emniyet ettim. Sana verdiğim usturayı senin İlâhın için verdim. Yoksa, çocuğumu öldüresin diye vermedim!"⁵⁰⁵ Hubeyb, çocuğu öldürmek gibi bir niyetinin olmadığını haksız yere kimseye zarar vermeyeceğini, bir Müslümanın kendisine olan güveni boşa çıkarmayacağını söyleyerek kadını rahatlattı. Daha sonra bu kadın; "Ben Hubeyb'ten daha hayırlı bir esir görmedim" demiştir. Beni'l-Hâris b. Âmir b. Nevfel tarafından, tutsak bekletildiği yerden alınan Hubayb'i, Ukbe İbni'l-Hâris şehit etti.⁵⁰⁶

Araplar arasında ahde vefâsızlık, verilen emâna ihanet (ğadr) İslâm öncesi dönemden beri kınan hususlardandır. Hz. Peygamber emân taahhüdüne riayet konusunda Müslümanlara önemli uyarılarda bulundu.⁵⁰⁷ Bu sebeple emân verdiği kimseleri Bi'ri Maûne olayının tesiri altındayken yanlışlıkla bile olsa öldüren Amr b. Ümeyye'yi azarladı ve öldürülen kişilerin diyetini ailesine gönderdi.⁵⁰⁸ Hem er-Recî' hem de Bi'ri Maûne hadiselerinde verilen emân taahhüdlerine ihanet edenler eğitim amacıyla yola çıkan sahabeyi şehit ettiler.

⁵⁰⁴ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 357; İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 56; el-Beyhakî, Delâil, Cilt: 3, s. 327; İbn Kesîr, Cilt: 4, ss. 64-65.

⁵⁰⁵ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 358; İbn Sâd, Cilt: 8, s. 302.

⁵⁰⁶ el-Vâkidî, Cilt: 1, s. 358; İbn Kesîr, Cilt: 4, ss. 62-63; İbn Sa'd, Cilt: 8, s. 302.

⁵⁰⁷ İbn Mâce, Diyât 32/2686, Diyât 32/2687, Diyât 33/2688, Diyât 33/ 2689.

⁵⁰⁸ İbn Sa'd, Cilt: 2, s. 53.

3.19.3. Emân Verilen Yezid b. Zema‘nın Şehit Edilmesi

Taif kuşatması esnasında (h.8/m.630), kuşatma uzayınca Müslümanlar adına görüşme talebinde bulunan Yezid b. Zema‘ya yanlarına gelebilmesi için emân verdiler. Ancak Huzeyl b. Ebi's-Salt verdikleri emâna ihanet ederek elçi olarak gelen Yezid b. Zema‘yı şehit etti. Olaya üzülen Müslümanlar sığındıkları kaleden kaçmak üzere dışarı çıkan Huzeyl'iyakaladılar. Huzeyl, emân altındaki bir elçiyi şehit etmesinin cezası olarak öldürüldü.⁵⁰⁹

3.20. EMÂN KONUSUNDA İSLÂMİYETİN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Arabistan'da kabile merkezli bir hayatın olması sebebiyle toplumda aynı soydan gelmek (neseb) ayrı bir öneme sahipti. İslam öncesi dönemin yaygın bir anlayışı olan asabiyet ve buna bağlı olarak haksız oldukları bilindikleri halde kişilerin düşmanlarına karşı koruma altına alınması İslâm'ın özüne uygun değildi. Hz. Peygamber, haksızlık yaparı, zulmedenı koruması altına almaz onun kabilesine göre hüküm vermezdi.⁵¹⁰

İslâm öncesi dönemde emân uygulamaları için “hılfi” kavramı çok kullanılmaktadır. Câhiliye döneminde yardımlaşma, dayanışma ve himâye amacıyla yapılan anlaşma ve ittifaklar için kullanılan başlıca kelimelerden biri hilftir.⁵¹¹ İslâmiyetle birlikte emân için “emân, civâr, zimmet” kavramları daha çok tercih edilmiştir.

Hilfi, taraflar arasında karşılıklı taahhüt unsuru daha ağır basan bir anlaşma iken emân ve civârda anlaşma yapılan taraftan herhangi bir beklenti içine girmedengüvence ve imkanlarsağlama söz konusudur. Hilfte tarafların birbirlerine ve üçüncü taraflara karşı belirli şekillerde davranmaları hususunda bağlayıcı hükümler vardır.⁵¹²

Hz. Peygamber, İslâm öncesi dönemde katılmış olduğu “Hilfu'l-füdûl” teşkilatının yaptıklarından övgüyle bahsederek tekrar çağırılrsa yine katılabileceğini

⁵⁰⁹ el-Vâkidî, Cilt: 3, ss. 926-927.

⁵¹⁰ Buhârî, Enbiya 60/54.

⁵¹¹ Nadir Özkuyumcu, “Hilfi”, Cilt: 18, ss. 29-30.

⁵¹² Kaya, s. 26.

söylemiştir.⁵¹³ İslâm öncesi dönemde bu şekilde övgüyle bahsedilen hilfler olduğu gibi, zayıfların korunması, muhtaç olanların himaye edilmesi amacı gütmeyen, karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan hilf uygulamaları da vardı. Hz. Peygamber bu türlü çıkar ilişkilerine dayandırılmaya müsait olan hilf yerine,⁵¹⁴ karşılık beklemezsizin kişilerin mal ve can güvenliğini teminat altına almayı sağlayan ve İslâm öncesi dönemde de bilinen emân vermeyi uygulamıştır.

Ticaretin çok önemli bir yer tuttuğu Arap Yarımadası'nda İslâm'dan önce ticaret güvenliği için yapılan "İlâf akitleri" söz konusudur. İlâf anlaşmaları can ve mal güvenliğini sağlaması yönüyle emân anlamı içermektedir. Kur'an-ı Kerim, Kureyş'in İslâm öncesi ilâfanlaşmalarına dikkat çekmektedir. Kureyş kabilesinin güvenli seyahat için yaptığı "ilâf" denilen ticarî antlaşmaların Allah'ın bir lütfu olduğundan yola çıkılarak, başka bir şey için değilse de sırf bu güvenli seyahatleri onlara sağladığı, yedirip içirdiği ve onları korkudan güvene kavuşturduğu için, Allah'a kulluk etmeleri istenmektedir.⁵¹⁵

Hz. Peygamber, Taif dönüşü Mekke'ye birisinin emânı ile girmek istediğinde himayeci olamayacaklarını söyleyen Ahnes b. Şerîk ve Süheyl b. Amr'ın verdikleri cevaplardan emân verme konusunda müşrikler arasınada statü farklılıklarının söz konusu olduğunu görüyoruz. Ahnes; "Ben emân altında bir kimseyim, bu halimle emân veremem"⁵¹⁶ derken, Süheyl b. Amr; "Benim kabilem olan Benû Âmir, Benû Kâ'b'a emân vermez"⁵¹⁷ demiştir. Hz. Peygamber ise; "Müslümanların emânı (zimmet) birdir; statü bakımından en aşağı bulunan bir Müslüman da emân verebilir"⁵¹⁸ buyurarak Müslümanlar arasında emân verme konusunda statü farklılığının olmadığını ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb henüz Müslüman olmamış olan ve kendisine sığınan kocası Ebû'l-As'a,⁵¹⁹ Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî, akrabalarından bazılarına emân vermişlerdir.⁵²⁰ Ebû Süfyan Medine'de serbest dolaşım hakkı için

⁵¹³ İbn Habîb, el-Muhabber, s. 167; İbn Habîb, Munemmak, ss. 52-54, 203, 220, 341; İbn Sa'd, Cilt: 1, ss. 128-129.

⁵¹⁴ Buhârî, Kefâlet 39/ 2.

⁵¹⁵ Kureyş Süresi, 106/1-4. *لِيَأْتِيَهُمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ*

⁵¹⁶ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 137.

⁵¹⁷ İbn Kesîr, Cilt: 3, s. 137.

⁵¹⁸ Buhârî, Cizye 58/ 10.

⁵¹⁹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 793; İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 38-39.

⁵²⁰ İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 53-54.

Hz. Fâtıma'dan emân istemiştir.⁵²¹ Bu hadiselere baktığımızda İslâm toplumunda emân verme konusunda kadın erkek ayrımının gözetilmediğini, bu hususta eşit haklara sahip olduklarını görmekteyiz.

⁵²¹ el-Vâkidî, Cilt: 2, s. 795; İbnu Hişâm, Cilt: 4, ss. 38-39; İbn Kesîr, Cilt: 4, s. 282.

SONUÇ

Can güvenliği toplum hayatında temel insan hakları arasındadır. Normal bir toplum düzeninde herkesin doğal olarak bu hakka sahip olması gerekir. İnsanlar can ve mal güvenliğinin tehlikeye düştüğünü gördüğünde kendini güvende hissedeceği bir yere sığınma ihtiyacı hisseder. Bu sığınma ihtiyacı sonucunda, sığınılan kişinin verdiği güvenceye emân denir. Emân, cahiliyye dönemine dayanan bir uygulamadır. Hz. Peygamber, İslâm öncesi dönemde gördüğü güzel adetleri, gerekiyorsa bazı düzenlemeler yaparak devam ettirmiştir.

Hz. Peygamber dönemi emân uygulamalarında görüyoruz ki, can güvenliğini kim sağlayabiliyorsa ondan emân istenmektedir. Duruma göre bir müşrikten, bir gayri müslimden himaye talebinde bulunulabilmiştir. Burada önemli olan himayesine girilen kişinin kendine çıkar sağlamaması ve himayesi altındaki kişiyi kölesi gibi düşünmemesidir. Emân veren kimse, emânları altındaki kişilere karşı yaptığı iyiliği başa kakarsa, çok fazla sınırlandırmalar getirirse, can güvenliği tehlikesi devam etmesine rağmen, emân altındaki kişi gördüğü lüzum üzerine kendisine verilen emânın kaldırılmasını isteyebilmektedir. Emân verilirken ve emânından çıkarırken ilan edilmesi genel bir uygulamadır.

Hicret, İslâm tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Hem Habeşistana düzenlenen hicrette hem de Medine'ye hicrette "emân verme" tarihi bir rol oynamaktadır. Habeşista'a yapılan hicrette Necâşi'nin emânı, Medine'ye hicrette Ensarın emânı sayesinde, hicret edilen yerler güvenli bir yurt haline geldi. Bu sebeple her iki hicreti birlikte değerlendirdiğimizde hicret ve emân arasında sıkı bir bağ görülmektedir.

Medine'de Müslümanların güçlenmelerine bağlı olarak emân uygulamalarında bir artış görülmektedir. Çünkü burada, Müslümanlar emân veren konumuna geldiler. Fırsat ellerindeyken her türlü baskıyı yapan müşrikler ile yapılan anlaşmaya ihanet ederek Müslümanların aleyhine düşmanla işbirliği içine giren Yahudilerin, üstünlüğü ele geçiren Müslümanlardan emân talep ettiklerini görüyoruz.

Emân altındaki bir kişinin bilerek öldürülmesi konusunda Hz. Peygamber'in ağır uyarıları vardır. Kur'an-ı Kerim, bir kişinin haksız yere öldürülmesini tüm

insanların öldürülmesine, bir kişinin de yaşatılmasını tüm insanların yaşatılmasına denk saymıştır. (Mâide Sûresi, 5/32)

Hz. Peygamber, düşmanlarının pişman olarak af dilemeleri karşısında intikam duygularıyla hareket etmemiş, “fırsat elime geçti anlayışına” sahip olmamıştır. İşledikleri suçlar gözününde bulundurulduğunda haklarında idam kararı verdiği kişilerin yaptıklarından pişman olduklarını gördüğünde onlardan emân isteyenlerin can güvenliklerini teminat altına almıştır.

Kendilerine tanınan emân sebebiyle “kalbi İslâm’a ısınan” kimselerin Müslüman olmasında “emânın” büyük rolü olduğundan böyle kimseler için “emân yoluyla Müslüman olanlar” ifadesini kullanabiliriz.

Emân uygulamaları neticesinde, şahısların veya kabilelerin verilen güvence sebebiyle barış yolunu seçtiklerini, ticaret için daha elverişli bir ortamın oluştuğunu, insanların bir birlerini tanıma fırsatı bulacakları bir ortama kavuştuklarını görüyoruz.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki, Hz. Peygamber emânı, özellikle düşmanlarına karşı, bir af müessesesi gibi uyguladı. Kendisine karşı işlenen suçlar karşısında misliyle mukabele etmesine izin verildiği halde, böyle durumlarda Kur’an-ı Kerim’in, “sabırlı davranırsa daha iyi olacağı” (Nahl Sûresi, 16/126) tavsiyesine uygun olarak sabrı ve affetmeyi seçti.

KAYNAKÇA

Apak, Adem, **Asabiyet ve Erken Dönem Siyasî Tarihindeki Etkileri**, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004.I

el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, (279/ 892), **Fütûhu'l-Buldan**, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1932.

el-Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşrâf**, Cilt: 1-5, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1996.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El- Hüseyin. (458/1066), **Sünenü'l-Kübrâ**, Cilt: 1-10, Dâiretü'l-Meârif, Haydarâbâd, 1937.

el-Beyhakî. **Delâilü'n-Nübüvve**, Cilt: 1-7, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm, (256/870). **Sahîhu'l- Buhârî**, Cilt: 1-8, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, 1979.

Bozkurt, Nebi. "Emân", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, Cilt: 11, ss. 75-81.

Bozkurt, Nebi. "Himaye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, Cilt: 18, s. 56.

Cevâd Ali, (1408/1987). **el-Mufassal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm**, Cilt: 1-10, Câmiatu Bağdât, Bağdat, 1993.

Çağrıncı, Mustafa. "Asabiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, Cilt: 3, ss. 453-455.

Çağrıncı, Mustafa. "Hamiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1987, Cilt: 15, s. 481.

Ebû Dâvud, Muhammed b. Süleyman b. İshak b. el-Ezdî es-Sicistânî, (277/888). **Sünenu Ebî Dâvud**, Cilt: 1-5, Dâru'l-Hadîs, Suriye, 1973.

Halebî, Ali b. Burhâneddin, (1044/ 1635). **İnsânu'l-Uyûn Fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn**, Matbaatu Mustafâ, Mısır, 1964.

Hamidullah, Muhammed. **el-Vesâ'iku's-Siyâsiyye**, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1987.

Hamidullah, Muhammed. **İslâm Peygamberi**, Cilt: 1-2, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 1993.

Hamidullah, Muhammed. "Îlâf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988, Cilt: 22, ss. 63-64.

Heysemî, Ebu'l Hasan Nureddîn Ali b. Ebî Bekr (807/1405). **Mecmeu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, Cilt: 1-10, Dâru'l-Kitâb, Beyrut, 1967.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ömer el- Haşimî (245/859). **el-Muhabber**, Dârü'l-Afaki'l-Cedîde, Beyrut.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ömer el- Haşimî. **el-Münemmak**, Beyrut, 1985.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, (218/ 833. **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, Cilt: 1-4, (thk. Mustafa es-Sigâ), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, Mısır, 1936.

İbn İshâk, Muhammed,(151/768). **Sîretu İbn İshâk**, (thk. Muhammed Hamidullah), Hayra Hizmet Vakfı, Konya, 1981.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed, (751/1350). **Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd**, Cilt: 1-5, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.

İbn Kesîr, İmaduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail, (774/1372). **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Cilt: 1-14, (thk. Muhammed Abdilazîz En-Neccâr), Mektebetü'l-Fellâh, Mısır, 1932.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammad, (275/888). **Sünenu İbn Mâce**, Cilt: 1-2, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyyi, Kahire, 1952.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem,(711/1311). **Lisanü'l-Arab**, Cilt: 1-20, Dâru Sadr, Beyrut, 1955-1956.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, (230/844). **et-Tabakâtu'l- Kübrâ**, Cilt: 1-8, Dâru Sadr, Beyrut, 1957.

İbn'ül- Esîr, İzzüddîn Ebû'l- Hasen Ali b. Muhammed, (630/1234). **el-Kâmil fi't-Târîh**, Cilt: 1-12, Dâru Sâdr, Beyrut, 1965.

İbn'ül- Esîr, **Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe**, eş-Şa'b, Kahire, 1970.

İbnü'l-Verdî, Zeynüddîn b. Ömer, (749/1349). **Târîhu İbni'l-Verdî**, Cilt: 1-2, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

Kur'an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2005.

Kilinçli, Sami. "İslâm Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslâm Davetine Yansımaları", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 12, ss. 57-87.

Kitabı Mukaddes, İstanbul, 1996.

Koçyiğit, Tahsin. **İslâm Tarihinin İlk Yıllarında İskan**, İzmir, 2006.

Köksal, M. Âsim. **İslâm Tarihi**, Mekke Dönemi, Şâmil Yayınevi, İstanbul, 1981.

Küçük, Abdurrahman. “Ahid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988, Cilt: 1, ss. 532-533.

Landau –Tasseron, Ella. “Alliances Among the Arabs”, **al-Qantara**, 2b, 2005, ss. 141-173.

Muhammed Ebû Zehra. **Son Peygamber Hazreti Muhammed**, Cilt: 1-4, (çev. Mehmet Keskin), İstanbul, 1997.

Önkal, Ahmet. “Civâr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, Cilt: 8, ss. 34-35.

Özkuyumcu, Nadir. “Hilf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, Cilt: 18, ss. 29-30.

Öztürk, Levent. **Etiyopya’da İslâmiyet 1**, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.

er-Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer, (h.606/m.1209). **Mefâtihu’l-Gayb (et-Tefsîru’l-Kebîr)**, Cilt: 1-32, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Tahran, 1937.

Sarıçam, İbrahim. **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2003.

Semhûdî, Ali b. Ahmed, (911/1506). **Vefâu’l-Vefâi bi Ehbâri Dâri’l-Mustafâ**, Cilt: 1-4, Dâru İhyâi’t-Turasi’l-Arabiyye, Beyrut, 1971.

Sinanoğlu, Mustafa. “İman”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, Cilt: 22, ss. 2012-218.

Şenay, Bülent. “Redemptoris Missio Değil Emân ve Tevellâ”, **Diyanet İşleri Başkanlığı 3. Din Şûrası**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, ss. 796-811.

et-Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, (310/922). **Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk**, Cilt: 1-11, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim), Dâru Seveydân, Beyrut, 1967.

el-Vâkidî, Muhammed b. Ömer, (207/822). (tahkik: Marsden Jones), **el-Megâzî**, Cilt: 1-3, Âlemu'l-Kütüb, London, 1966.

Yücedoğru, Tefvik. “**Kur'an'da İman Kavramı**”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 2006, 15/2, ss. 77-89.

ez-Zebîdî, Muhammed b. Abdürrezzâk Hüseyinî, (1205/1791). **Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs**, Cilt: 1-10, el-Matbaatü'l-Hayriyye, Mısır, 1888.